

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YURTDIŞINDA BULUNMUŞ VE BULUNMAMIŞ
KİŞİLERİN PSİKO-SOSYAL YAŞANTILARI, DİNİ
TUTUM VE DAVRANIŞLARININ KARŞILAŞTIRMALI
BİR ANALİZİ
-İSABEY KÖYÜ/FELÂHİYE ÖRNEĞİ-**

**Tezi Hazırlayan
Mahmut ŞAHİN**

**Tezi Yöneten
Doç. Dr. Ali KUŞAT**

**Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Din Psikolojisi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Eylül - 2008
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YURTDIŞINDA BULUNMUŞ VE BULUNMAMIŞ
KİŞİLERİN PSİKO-SOSYAL YAŞANTILARI, DİNİ
TUTUM VE DAVRANIŞLARININ KARŞILAŞTIRMALI
BİR ANALİZİ
-İSABEY KÖYÜ/FELÂHIYE ÖRNEĞİ-**

**Tezi Hazırlayan
Mahmut ŞAHİN**

**Tezi Yöneten
Doç. Dr. Ali KUŞAT**

**Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Din Psikolojisi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Eylül - 2008
KAYSERİ**

Doç. Dr. Ali KUŞAT danışmanlığında Mahmut ŞAHİN tarafından hazırlanan “**Yurtdışında Bulunmuş ve Bulunmamış Kişilerin Psiko-Sosyal Yaşantıları, Dini Tutum ve Davranışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi, İsabey Köyü/Felâhiye Örneği**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

17/10/2008

JÜRİ:

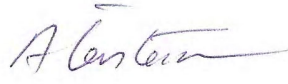
Danışman :Doç. Dr. Ali KUŞAT

Üye :Prof. Dr. Ünver GÜNAY

Üye :Prof Dr. A. Vahap TAŞTAN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 03.11.2008.. tarih ve28..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

02 / 11 / 2008

Prof.Dr. Kerim TÜRKMEN
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

İnsanlık tarihindeki en eski toplumsal hareketlilik olan göç, Türkiye’de 1950’li yıllarda iç göç, 1960’lı yıllardan itibaren ise dış göç olarak yoğun bir şekilde gerçekleşmiştir. Türkiye’den yurtdışına göçün modern, zengin Batı Avrupa ülkelerine doğru olması, ekonomik ve kültürel açıdan dış göçü önemli bir çalışma alanı haline getirmiştir.

Yurtdışına işçi göçü, daha fazla refah ve gelecek güvencesi gibi ekonomik sebeplerle yüz binlerce hatta milyonlarca insanımızı başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine sürüklemiştir. Göçmenler burada fakir iken orda biraz paraya kavuşmuşlar, burada kendi geleceklerinden ve çocuklarının geleceğinden umutları yokken orada bu güvenceyi bir ölçüde elde etmişler, burada fakir oldukları için çevreleri tarafından pek önemsenmezlerken orada iş gücünden öte bir önemleri olmamıştır. Buraya geldiklerinde *alamancı* oraya döndüklerinde *yabancı* diye isimlendirilmelerinden dolayı aidiyet problemi yaşamışlar. Ayrıca orda yabancılık, yalnızlık, boşluk, köksüzlük, özlem gibi psikolojik duyguları yoğun bir şekilde hissetmişler. Başlangıçta bir miktar sermaye kazanıp vatanlarına dönmek istemişler ama bulundukları ülkelerin 1970’lerden itibaren aile birleşimine izin vermesi, oradaki sosyal güvencenin kalitesi, izne geldiklerinde çevrelerinin kendilerine olan teveccühü belki de en önemlisi daha fazla para kazanma tutkusu gibi nedenlerden dolayı bir daha dönmemiş dönememişler. Böylece ekonomik nedenlerle başlayan yurtdışına göç hareketi giderek sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik uzantıları olan kapsamlı ve karmaşık bir olaya dönüşmüştür. Göçmenlerin yabancılık, yalnızlık, özlem, asimile olma korkusu gibi psikolojik ve sosyolojik sıkıntılarını gideren destekleri ise din ve etnik kökenleri olmuştur.

Diğer taraftan yurtdışına gitmeyen veya gidemeyenler alamancıların çektikleri sıkıntıları görmüşler gitmediklerine sevinmişlerdir. Ama köyde dikili bir ağacı olmayan, bir tek göz odaya sahip olmayan kişilerin yaptıkları yatırımları da gördüklerinde ise gitmediklerine üzülmüşlerdir.

İşte bu araştırmada, yurtdışına giden ve gitmeyenlerin başta göç olmak üzere gelir durumu, eğitim düzeyi ve yaş gibi değişkenlerin psiko-sosyal yaşantıları, dinî tutum ve davranışları üzerindeki etkileri karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır.

Araştırmanın genel hatlarını belirtecek olursak; giriş bölümünde araştırmanın konusu, problem, amaç, önem, denenceler ve sınırlılıklarla beraber kullanılan metot ve teknikler, araştırmanın evren ve örnekleme, araştırma alanının tarihi, coğrafi, sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri ve son olarak konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalar yer almaktadır. Birinci bölümde ise araştırmanın teorik çerçevesine yani göç, göç çeşitleri, göç kuramları Türkiye’den yurtdışına göçün tarihçesi, yurtdışına işçi göçünün psiko-sosyal ve ekonomik sonuçları ve araştırmanın temel kavramlarıyla ilgili literatür taranarak bilgi verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise araştırmanın bulguları incelenmiş ve sonuç bölümünde bu bulgular değerlendirilmiştir

Bu çalışmayı yöneten, maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen hocam Sayın Doç. Dr. Ali KUŞAT’a, tez konusunun belirlenmesinde bize yol gösteren hocam Sayın Prof. Dr. Ünver GÜNAY’a, konuyla ilgili literatürün temininde yardımlarını esirgemeyen hocam Sayın Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN’a, anketin yorumlanması esnasında SPSS programını kullanmamızda yardımcı olan hocam Sayın Doç. Dr. Celaleddin ÇELİK’e, çalışma süresince büyük bir fedakârlık gösteren eşim Hicret Hanım’a ve kızım Zeynep Sena’ya teşekkürlerimi sunarım.

Mahmut ŞAHİN

KAYSERİ - 2008

YURTDIŞINDA BULUNMUŞ VE BULUNMAMIŞ KİŞİLERİN PSİKO-SOSYAL YAŞANTILARI, DİNÎ TUTUM VE DAVRANIŞLARININ KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ

(İSABEY KÖYÜ/FELÂHIYE ÖRNEĞİ)

Mahmut ŞAHİN

ÖZET

Tezimizin konusu yurtdışında bulunmuş ve bulunmamış kişilerin psiko-sosyal yaşantıları, dinî Tutum ve davranışlarının karşılaştırmalı bir analizi (İsabey Köyü/Felâhiye Örneği) dir. Bu amaçla 36'sı yurtdışında bulunmuş, 24'ü de yurtdışına hiç gitmemiş kırk yaş ve üzeri erkeklerden oluşan bir örneklem grubu seçilmiş ve bu grupla bir anket çalışması yapılmıştır.

Ayrıca örneklem grubunun bulunduğu köyde iki yıla yakın katılımcı gözlem ve mülakat yoluyla tezin temel veri kaynakları oluşturulmuştur.

Araştırmanın amacı, yurtdışına giden ve gitmeyen kişilerin psiko-sosyal yaşantıları, dinî tutum ve davranışlarını tespit etmek ve bunlara temelde Türkiye'den yurtdışına işçi göçü olmak üzere yaş, cinsiyet, gelir durumu ve eğitim düzeyi gibi değişkenlerin etkilerinin olup olmadığını ve etki derecelerini psiko-sosyal açıdan incelemektir.

Araştırmanın birinci bölümü teorik kuramsal çerçeveden, ikinci bölümü ise ankete dayalı uygulamalı alan araştırmasından oluşmaktadır.

Araştırmamızda yurtdışına işçi olarak gidenlerin, gitmeyenlere oranla daha dindar oldukları ve göçün her iki grubunda dinî ve psiko-sosyal yaşantılarına etkide bulunmasının yanı sıra deneklerin geleneksel bir dindarlık ve yaşantı içinde oldukları sonucuna varılmıştır.

Araştırma sonucunda din ve etnik köken, yurtdışına gidenlerin asimile olmalarını engelleyen iki önemli unsur olarak ortaya çıkmıştır.

Araştırmada denekler açısından, yurtdışına göçün; maddi açıdan olumlu etkileri olmasına rağmen geleneksel köy yaşantısında meydana gelen bir takım çözülmelere sebep olması gibi olumsuz etkilerinin de olduğu belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Göç, Değişim, Dinî Tutum ve Davranışlar, Psiko-Sosyal Yaşantı.

**A COMPERATIVE ANALYSIS OF RELIGIOUS ATTITUDE AND
BEHAVIOUR OF WHO BEEN IN AND NOT BEEN IN ABROAD (EUROPE)
(A Case Study in IsabeyVillage/Felahiye)**

Mahmut SAHİN

ABSTRACT

The subject matter of this thesis is a comperative analysis of religious behaviour and attitudes of those been and not been in Europe from psycho-social perspective (Isabey village/Felahiye). Fort his reason, 40 respondents 36 of them been in Europe and 24 of them not been in Europ were chosen and administered a questionnaire.

I also lived in this village and collected data as a participant observer.

The purpose of this research is to examine the religious life and attitude of those been in Europe from psycho-social perspective whether to live in Europe causes in religious life, attitudes and traditional vilage values. The changes were examined from independent variables of age, gender, income, educational level.

First chapter of the research consists of theoretical framework, second chapter consists of experimental study depend on data elicited by questionnaire.

According to data it was observed that those who been in Europe was found to be more religious than not been in Europe. But they showed a traditional religious life, values and understanding.

Another important result is that, ethnicity and religious factors were found to be protective factors from assimilation.

From the perspective of respondents, to be in Europe make them earn more money but, caused disentangrment in their traditional village life.

Key Words: Immigration, Religious attitude and behaviours, Psycho-social life.

.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDAKİLER.....	v
KISALTMALAR	viii
TABLolarLİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
1.1. Konu	1
1.2. Problem	1
1.3. Amaç	3
1.4. Önem	4
1.5. Sayıtlar	4
1.6. Denenceler	5
1.7. Yöntem	5
1.8. Evren ve Örneklem	7
1.9. Sınırlılıklar	8
1.10. Araştırma Alanının Tarihî, Coğrafi, Sosyo-Ekonomik ve Demografik Özellikleri.....	8
1.11. Konu ile İlgili Yapılan Araştırmalar	9
BÖLÜM I. KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE	12
1.1. Göçün Tanımı	11
1.2. Göçün Çeşitleri.....	13
1.2.1. Sebepleri Açısından Göç	13
1.2.1.1.Yaşanılan Hayat Tarzı Bakımından Göç	13
1.2.1.2.İstila Hareketlerinden Kaynaklanan Göçler	13
1.2.1.3.Diğer Göçler	13
1.2.2. İsteğe Bağlı Olup Olmaması Açısından Göç.....	14
1.2.2.1.Zorunlu Göç	14
1.2.2.2.Gönüllü Göç	14
1.2.3. Gidilen Coğrafi Mekân Açısından Göç.....	14

1.2.3.1. Kıta İçi Göçler	15
1.2.3.2. Kıtalar Arası Göçler.....	15
1.3. Göç Kuramları	15
1.3.1. Modernizasyon ve Gelişme Kuramı (İşlevsel Kuram)	17
1.3.2. Merkez-Çevre Kuramı	18
1.3.3. Genel (Toplumsal) Sistemler Kuramı.....	19
1.3.4. İlişkiler Ağı Kuramı.....	19
1.3.5. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı	20
1.4. Türkiye’den Yurtdışına Göçün Tarihçesi.....	20
1.5. Türkiye’den Yurtdışına İşçi Göçünün Nedenleri	25
1.6. Yurtdışına İşçi Göçünün Sonuçları	28
1.7. Temel Kavramlar	35
BÖLÜM II. YURTDIŞINDA BULUNMUŞ ve BULUNMAMIŞ KİŞİLERİN	
PSİKO-SOSYAL YAŞANTILARI, DİNÎ TUTUM VE DAVRANIŞLARI	
İLE İLGİLİ BULGULAR ve YORUMLARI	39
2.1 DENEKLERİN DEĞİŞKENLERE GÖRE DAĞILIMI	39
2.1.1. Yurtdışında Bulunup Bulunmama Durumları	39
2.1.2. Yaş Gruplarına Göre Dağılım	40
2.1.3. Yurtdışında Bulunan Deneklerin Yurtdışında Kalma Süreleri	41
2.1.4. Yurtdışında Bulundukları Ülkelere Göre Dağılım	42
2.1.5. Gelir Durumuna Göre Dağılım.....	42
2.1.6. Eğitim Düzeyine Göre Dağılım	44
2.2. DENEKLERİN DİNÎ TUTUM VE DAVRANIŞLARI.....	45
2.2.1. Göçün Yurtdışına Gidenlerin Dinî İnançlarına Etkisi	48
2.2.2. Kur’an-ı Kerim’i Arapça Olarak Okuyabilme ile İlgili Davranışlar ..	51
2.2.3. Kur’an-ı Kerim Mealini Okuma ile İlgili Davranışlar	52
2.2.4. Gerekli Dinî Bilgilere (ilmihal) Sahip Olup Olmamaları ile İlgili	
Tutum ve Davranışlar	54
2.2.5. Deneklerin Dinî Bilgi Kaynakları	55
2.2.6. Beş Vakit Namaz Kılma ile İlgili Tutum ve Davranışlar	57
2.2.7. Ramazan Orucu ile İlgili Tutum ve Davranışlar	63
2.2.8. Zekât İbadeti ile İlgili Tutum ve Davranışlar	65
2.2.9. Hac İbadeti ile İlgili Tutum ve Davranışlar	68

2.2.10. Kurban İbadeti ile İlgili Tutum ve Davranışlar.....	69
2.2.11. Dua ile İlgili Tutum ve Davranışlar	71
2.2.12. Nafile İbadetlerle İlgili Tutum ve Davranışlar.....	75
2.3. DENEKLERİN GÜNDELİK PSİKO-SOSYAL AKTİVİTELER İLE	
İLGİLİ TUTUM VE DAVRANIŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	77
2.3.1. Komşuluk İlişkileri ile İlgili Tutum ve Davranışlar	77
2.3.2. Akrabalık İlişkileri ile İlgili Tutum ve Davranışlar	80
2.3.3. Akrabalara, Fakir ve Yetimlere Maddi Yardımda Bulunma ile İlgili Tutum ve Davranışlar	82
2.3.4. Düğün, Nişan ve Sünnet Törenlerine Katılıp Katılmama ile İlgili Tutum ve Davranışlar	85
2.3.5. Hasta Ziyareti ile İlgili Tutum ve Davranışlar	86
2.3.6. Cenaze Namazı Kılma ve Cenaze Evini Ziyaret Etme ile İlgili Tutum ve Davranışlar	89
2.3.7. Kabir Ziyareti ile İlgili Tutum ve Davranışlar	91
2.3.8. Ölünün Arkasından Mevlid, Hatim, Yasin Okutma ve Yemek Yedirme ile İlgili Tutum ve Davranışlar.....	93
2.3.9. Türbe-Yatır Ziyareti ile İlgili Tutum ve Davranışlar	96
2.3.10. Nazarla İlgili Tutum ve Davranışlar	99
2.3.11. Caminin Toplum Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkisi ile İlgili Tutum ve Davranışlar.....	102
SONUÇ.....	106
KAYNAKÇA.....	115
EKLER.....	119
ÖZGEÇMİŞ	122

KISALTMALAR

Akt	: Aktaran
A.Ü.İ.F	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Diğ.	: Diğerleri
Fak.	: Fakülte
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.D.V.	: Türk Diyanet Vakfı
U.Ü.İ.F	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Ünv.	: Üniversite
Yay.	: Yayınları

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Deneklerin Yaş ve Yurtdışında Bulunup Bulunmama Durumları.....	7
Tablo 1.1. Ülkelere Göre Yurtdışında Bulunan Türk Vatandaşlar	23
Tablo 1.2. Nüfus Sayımlarına Göre Türkiye Nüfusu.....	24
Tablo 2.1.1. Yurtdışında Bulunup Bulunmamalarına Göre Dağılımı.....	39
Tablo 2.1.2. Yaş Gruplarına Göre Dağılım.....	40
Tablo 2.1.3. Deneklerin Yurtdışında Kalma Sürelerine Göre Dağılımı	41
Tablo 2.1.4. Yurtdışında Bulunulan Ülkeye Göre Dağılım	42
Tablo 2.1.5. Gelir Durumuna Göre Dağılım	44
Tablo 2.1.6. Eğitim Düzeyine Göre Dağılım	44
Tablo 2.2.1. İnanç Değişimi Göç İlişkisi.....	48
Tablo 2.2.2. Kur'an-ı Kerim Okuyabilme Göç İlişkisi.....	51
Tablo 2.2.3. Kur'an-ı Kerim Mealini Okuma Göç İlişkisi.....	52
Tablo 2.2.4. Kur'an-ı Türkçesinden Okuma Eğitim Düzeyi İlişkisi	53
Tablo 2.2.5. Dinî Bilgilere (İlmihal) Sahip Olma Durumu Göç İlişkisi.....	54
Tablo 2.2.6. Dinî Bilgi Kaynakları Göç İlişkisi.....	55
Tablo 2.2.7. Beş Vakit Namaz Kılma Sıklığı Göç İlişkisi.....	58
Tablo 2.2.8. Beş Vakit Namaz Kılma Sıklığı Yaş İlişkisi.....	60
Tablo 2.2.9. Beş Vakit Namaz Kılma Sıklığı Gelir Düzeyi İlişkisi	61
Tablo 2.2.10. Beş Vakit Namaz Kılma Sıklığı Eğitim Düzeyi İlişkisi	62
Tablo 2.2.11. Oruç Tutma Sıklığı Göç İlişkisi.....	64
Tablo 2.2.12. Zekât Verme Sıklığı Göç İlişkisi.....	66
Tablo 2.2.13. Zekât Verme Sıklığı Eğitim Düzeyi İlişkisi.....	66
Tablo 2.2.14. Sadaka Verme Sıklığı Göç İlişkisi.....	67
Tablo 2.2.15. Hacca Gitme Göç İlişkisi.....	68
Tablo 2.2.16. Hac İbadeti Yaş İlişkisi.....	69
Tablo 2.2.17. Kurban Kesme Göç İlişkisi.....	70
Tablo 2.2.18. Dua Etme Sıklığı Göç İlişkisi.....	73
Tablo 2.2.19. Dua Etme Sıklığı Yaş İlişkisi.....	74
Tablo 2.2.20. Dua Etme Sıklığı Eğitim Düzeyi ilişkisi	75
Tablo 2.2.21. Nafile Namaz Kılma Sıklığı Göç İlişkisi.....	76

Tablo 2.2.22. Nafile Oruç Tutma Sıklığı Göç İlişkisi.....	76
Tablo 2.3.1. Komşuları Ziyaret Etme ve Onlarla İyi İlişkiler Kurmanın Önemi Göç İlişkisi	78
Tablo 2.3.2. Komşuları Ziyaret Etme Sıklığı Göç ilişkisi	78
Tablo 2.3.3. Akraba Ziyaretinin Önemi Göç İlişkisi	80
Tablo 2.3.4. Akrabaları Ziyaret Etme Sıklığı Göç İlişkisi	80
Tablo 2.3.5. Akraba, Fakir ve Yetimlere Maddi Yardımda Bulunmanın Önemi Göç İlişkisi	82
Tablo 2.3.6. Akraba, Fakir ve Yetimlere Maddi Yardım Etme Sıklığı Göç İlişkisi..	83
Tablo 2.3.7. Düğün, Nişan ve Sünnet Törenlerine Katılmanın Önemi Göç İlişkisi..	84
Tablo 2.3.8. Düğün, Nişan ve Sünnet Törenlerine Katılma Sıklığı Göç İlişkisi.....	85
Tablo 2.3.9. Hasta Ziyaretinin Önemi Göç İlişkisi.....	86
Tablo 2.3.10. Hastaları Ziyaret Etme Sıklığı Göç İlişkisi.....	87
Tablo 2.3.11. Cenaze Namazına Katılma ve Cenaze Evi ile İlgilenmenin Önemi Göç İlişkisi.....	88
Tablo 2.3.12. Cenaze Namazı Kılma ve Cenaze Evini Ziyaret Etme Sıklığı Göç İlişkisi.....	89
Tablo 2.3.13. Kabir Ziyaretinin Önemi Göç İlişkisi.....	91
Tablo 2.3.14. Kabirleri Ziyaret Etme Sıklığı Göç İlişkisi.....	92
Tablo 2.3.15. Ölülerin Arkasından Mevlid, Hatim, Yasin Okutma ve Yemek Yedirmenin Önemi Göç İlişkisi	94
Tablo 2.3.16. Ölülerin Arkasından Mevlid, Hatim, Yasin Okutma ve Yemek Yedirme Sıklığı Göç İlişkisi.....	95
Tablo 2.3.17. Türbe-Yatır Ziyaretinin Önemi Göç İlişkisi.	97
Tablo 2.3.18. Türbe-Yatırları Ziyaret Etme Sıklığı Göç İlişkisi	98
Tablo 2.3.19. Nazara İnanma Göç İlişkisi.....	100
Tablo 2.3.20. Nazardan Korunma Yöntemleri Göç İlişkisi	101
Tablo 2.3.21. Caminin Psiko-Sosyal Etkisi Göç İlişkisi	70

GİRİŞ

1.1. KONU

Birtakım nedenlerle başka ülkelere giden mülteciler, sürgünler, muhacirler gibi sosyal kategorilere ayrılan göçmenler üzerine yapılan tarihi ve sosyal psikolojik araştırmaların, değişim fenomeni üzerine yoğunlaştıklarını görüyoruz.¹

Biz de araştırmamızın konusunu göç sonucu, göçmenin psiko-sosyal yaşantısında ve dinî tutum ve davranışlarında ne gibi değişimler olduğunu tespit etmek amacıyla “Yurtdışında bulunmuş ve bulunmamış kişilerin psiko-sosyal yaşantıları ve dinî tutum ve davranışlarının karşılaştırmalı bir analizi (İsabey Köyü/Felâhiye örneği)” olarak belirledik.

1.2. PROBLEM

Değişme “önceki durum veya davranıştan farklılaşma”² “var olandan başka bir şekle ya da duruma girme süreci”³ “herhangi bir zaman dönemi içinde bir şeyde gözlemlenen farklılaşma”⁴ gibi anlamlara gelmektedir. Değişme olgusu hayatın bir gereğidir. Sosyal hayatta hemen her şey az ya da çok zaman, mekân ve şartlara bağlı olarak değişmektedir. Bu bağlamda hayatta değişmeyen tek şey değişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihi süreçte her toplum az ya da çok hızlı ya da yavaş değişime uğramıştır. Değişime uğramak toplumların adeta kaderleri olmuştur. Toplumlar bu değişim sürecine ne kadar direnmeye çalışırlarsa çalışsınlar zamanla bazı farklılıkları yaşamak zorunda kalmışlardır. Toplumların bu farklılıkları yaşamalarının sebebi de

¹ Abdulvahap Taştan, Kimlik ve Din Kayseri’den Yurtdışına İşçi Göçü Olayının Kültürel Boyutu, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Kayseri, 1996, s. 1.

² Mehmet Tezcan, Sosyal Kültürel Değişme, Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fak. Yay., Ankara, 1984, s. 6.

³ Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yay., İstanbul, 1999, s. 205.

⁴ Özer Ozankaya, Toplumbilim, Cem Yay., İstanbul, 1999, s. 534.

hayat denilen gerçekliğin her geçen gün daha karmaşık sorunları beraberinde getirmesi ve insanları yeni sorunlarla karşı karşıya bırakmasıdır. Zira 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal, kültürel, ekonomik, demografik, teknolojik ve sınaî alanlarda meydana gelen değişimler geçen yüzyıllara göre daha da artmıştır. Bunlara bağlı olarak sosyal hayatta daha farklı ve karmaşık bir boyut almıştır. Zira bu yeni dönemde insan ve toplumlar arasındaki ilişkilerin yoğunluğu ve içeriği de değişmiştir.⁵ Türkiye de dünyada meydana gelen değişime ayak uydurmak zorunda kalmış ve 1950'li yıllardan itibaren Türk toplumu da hızlı bir sosyal değişim sürecinin içine girmiştir. Özellikle 1960'lı yılların başından itibaren Türkiye'den sanayileşmiş Batı Avrupa ülkelerine işçi göçü Türk toplumundaki insanların sosyal, psikolojik, ekonomik, kültürel ve dinî yönden değişimini hızlandırmıştır. Bu işçi göçü başlangıçta ekonomik amaçlarla sınırlandırılmış göçükse de giderek sosyo-ekonomik ve psikolojik uzantıları olan kapsamlı ve karmaşık bir olaya dönüşmüştür.

Bu bağlamda göç; insanların içinde doğduğu, büyüdüğü, dinîni, kültürünü, örf ve adetlerini benimsediği bir toplumundan ayrılmaları ve yabancı bir toplum içinde yeniden kök salmak için bir uyma sürecidir. Bu süreç göç edilen toplum içerisinde sosyal ilişkiler örgüsü, kültürel özellik, tarihi miras ve kolektif aidiyet duygusu dâhil temelde bireyin sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve dinî dünyasında önceki kültürün bir bakıma yeniden yaşanması şeklinde bir eğilimi de beraberinde getirmektedir.⁶

Göçmenlerin birlikte yaşadıkları yerli nüfusla kaçınılmaz olarak kültürel zıtlık içinde bulunmaları ve göçmenlerin bu iki zıt toplumsal ortama bağlı olmaları durumu önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira geleneksel bir toplum yapısından modern bir topluma göç eden göçmenlerin yaşamında ister istemez bir takım değişimler kaçınılmaz olmakta ve bu değişim bireyin psiko-sosyal yaşantısını olumlu veya olumsuz olarak etkilemektedir. Özellikle birinci kuşak işçilerin göç sonucunda psiko-sosyal tutum ve davranışlarındaki değişim oranının ne ölçüde meydana geldiğinin belirlenmesi karşımıza bir problem olarak çıkmaktadır. Özellikle dinî bireyin psiko-sosyal yaşantısında meydana gelen değişimdeki etkisinin yahut bireyin dinî tutum ve davranışlarının göç ve göç sonrası süreçten ne derece etkilendiği de ayrı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁵ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., İstanbul, 1998, s. 325.

⁶ Abdulvahap Taştan, *Kimlik ve Din*, s. 1.

Zira din; toplumda sosyal ve kültürel değişimleri etkileyen ve onlardan etkilenen bir unsurdur. Dolayısıyla toplumda meydana gelen değişimler dinî hayatı da ilgilendirmektedir. Din ve toplum alanında ortaya çıkan sorunların sağlıklı bir temele oturtulması ve çözümü hayatın devamlılığı açısından da önem arz etmektedir.⁷

Doğrudan doğruya göç eden ve etmeyen kişilerin psiko-sosyal ve dinî yaşantılarını karşılaştırmalı olarak ele alındığı ampirik çalışmaların azlığı problemi ele alış bakımından karşımıza engel olarak çıkmaktadır. Her ne kadar Batı Avrupa’da azınlık durumundaki Müslüman Türklerin sosyal, ekonomik ve siyasal hayatlarını konu edinen birçok çalışma yapılmışsa da bunların büyük bir kısmı bireyin psikolojisinden ve dinî hayatından ya hiç bahsetmemiş ya da bu problemi karşılaştırmalı olarak ele almamıştır. Bizim araştırmamız geleneksel cemaat yapısından modern sanayi toplumuna mahsus cemiyet hayatına geçiş sürecinde birinci kuşak Türk göçmenlerin psiko-sosyal ve dinî tutum ve davranışlarının batı ülkelerine göçle birlikte ne ölçüde değiştiğini belirlemeyi göçe hiç katılmayanları da ele alarak problem edinmiştir.

1.3. AMAÇ

1960’lı yıllarda başlayıp günümüze kadar devam eden Türkiye’den Batı Avrupa’ya işçi göçü özellikle birinci kuşak göçmenlerin psiko-sosyal ve dinî tutum ve davranışlarında ve ekonomik durumlarında ne gibi değişimlere sebep olmuştur?

Göçe katılmayıp da yine birinci kuşak işçilerle aynı yaş ortalamasına sahip kişilerin bu süreçte psiko-sosyal ve dinî tutum ve davranışları ve ekonomik durumları ne ölçüde değişmiştir ve bu süreçten nasıl etkilenmiştir? Özellikle göç sonrası maddî yönden zenginleşme (ekonomik huzura erme) dinî yaşantıyı nasıl etkilemiştir?

Göç olayına katılan ve katılmayanların karşılaştırılması sonucunda göçün bireyin yaşantısında meydana getirdiği değişimin oranı birinci kuşakta ne ölçüde olmuştur.? Yurtdışına işçi göçü köy hayatını nasıl etkilemiştir? Göçe katılan ve katılmayanların yurtdışına işçi göçünden ne oranda memnundurlar?

Özellikle dinî tutum ve davranışlara göçün etkisi nedir? Göç bireyin inancını nasıl etkilemiştir? Batı Avrupa’ya göçün geleneksel köy dindarlığına etkisi nedir? Gibi soruların cevabı bu araştırmanın amaçlarını oluşturmaktadır.

⁷ Ünver Günay, “Din Bilimlerinin Teorik ve Metodolojik Sorunları”, Bilimname, C. I, S. 1, Kayseri, 2003, s. 110–111.

En temel anlamıyla bu araştırmanın amacı geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecinde olan Türkiye’de Batı Avrupa’ya göç olayına katılan ve katılmayanların göç olayından ne ölçüde etkilendiği ve göçle birlikte psiko-sosyal ve dinî tutum ve davranışlarının, ekonomik durumlarının ne ölçüde değiştiği ve bu değişimin köy hayatına yansımalarına karşı bireylerin takındıkları tavırları ortaya koymaktır.

1.4. ÖNEM

Türkiye’den yurtdışına işçi göçü başlangıçta ekonomik amaçlarla sınırlandırılmış olsa da giderek sosyolojik, psikolojik, dinî ve kültürel bir boyut kazanmıştır. Son yıllara kadar yapılan çalışmaların çoğu bu olaya ekonomik yönden ele alırken özellikle olayın psiko-sosyal, kültürel ve dinî boyutu ihmal edilmiştir.

Özellikle birinci kuşakla ilgili yapılan çalışmaların çoğunda sadece yurtdışına gidenlerin ekonomik durumları üzerinde durulup; dinî, sosyal ve psikolojik yönleri ele alınmamış ayrıca göç yaşantısı sonucunda göçmenin tutum ve davranışlarında meydana gelen değişimi belirlemek için geride kalanlarla karşılaştırmaya ihtiyaç duyulmamıştır. Bu araştırmada ise yurtdışına göç olgusunun ihmal edilen bu yönlerini karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Araştırmanın önemi de, dış göç olgusundan göçmenlerin psiko-sosyal ve dinî tutum ve davranışlarının nasıl ve/veya ne ölçüde değiştiğini, yurtdışına hiç gitmeyenlerle karşılaştırarak ele almasında yatmaktadır.

Bu çalışmanın sonucunda; birinci kuşak işçilerin ne oranda değiştiği ve bu değişimin daha önce doğup büyüdükları köylerine etkilerinin neler olduğunun ortaya çıkacak olması da önem arz etmektedir. Özellikle araştırma yaptığımız köyde iki yıl din görevlisi olarak çalışmış olmamız bize köy hayatındaki değişimi uzun bir süre gözlemleme imkânı vermiş ve böylece bulguları daha objektif bir şekilde yorumlamamız kolaylaşmıştır.

Özellikle yurtdışındaki işçilerin yazın köyde bulundukları süredeki köyün/köylünün toplumsal yapısı ve dinî yaşantı durumları ile işçilerin köyde bulunmadıkları zamanki durumlarını karşılaştırma imkânı bulmamız bu araştırmanın sonuçlarının daha nesnel olarak ortaya çıkması açısından önem arz etmektedir.

1.5. SAYILTILAR

1) Din ile toplumsal değişim arasında karşılıklı ve yakın bir ilişki bulunmaktadır.

- 2) İnsanların dinî tutum ve davranışlarının şekillenmesinde içerisinde yaşadıkları toplumsal şartların rolü önemlidir.
- 3) Göç süreci ve değişen toplumsal şartlar, bireylerin psikolojilerinde, dinî tutum ve davranışlarında birtakım değişimlere sebep olmaktadır.
- 4) Göç sonucu bireyin karşılaşmış olduğu çatışma, yalnızlık ve yabancılaştırmanın etkisizleştirilmesinde dinin büyük bir rolü vardır.
- 5) Kırsal kesimden yurtdışına göç bir takım psikolojik, sosyal, kültürel ve dinî problemleri de beraberinde getirmektedir.
- 6) Farklı din ve kültürlerle birlikte yaşamak, bireylerin dini algılamalarında ve dinî ritüelleri yerine getirmelerinde farklılaşmalara neden olmaktadır.
- 7) Araştırmada kullanılan yöntem ve teknikler araştırmanın metodolojisine uygun niteliktedir.
- 8) Deneklerin anket sorularına içten ve objektif cevaplar verdikleri düşünülmektedir.
- 9) Araştırmanın örneklem grubu evreni temsil edecek niteliktedir.

1.6. DENENCELER

Araştırmamızın denencelerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1) I. Kuşak Türk işçilerinin çekmiş oldukları en büyük psikolojik problem aidiyet sorunudur. Ayrıca yabancılık ve yalnızlık duygusu, anavatana duyulan özlem güdüleyici bir rol oynamıştır.
- 2) Bağımsız bir değişken olarak göç başlı başına değişime sebep olmakta ve bu değişim dinî alana yansımaktadır.
- 3) Türkiye’den yurtdışına giden I. kuşak işçilerin dinî yaşantılarına göç olumlu etkide bulunmuş göçmenler yurtdışında daha dindar olmuşlardır.
- 4) Yurtdışına gidenler gitmeyenlere oranla dinî pratikleri (ibadetleri-ritüelleri) yerine getirmede daha isteklidirler.
- 5) Yurtdışına göç I. Kuşak işçilerin örf, âdet, gelenek ve dinlerine olan ilgilerini artırmıştır.

6) Yurtdışına kırsal kesimden giden işçiler, vasıfsız ve gelir durumu düşük insanlardan oluşmaktadır. Yurtdışına göç sonucu bu insanların ekonomik durumlarında önemli bir iyileşme olmuş ve bu durum geride kalan köylüye de yansımıştır.

7) Yurtdışına işçi göçünün kırsal kesime özellikle maddi yönden birçok faydasının olmasının yanı sıra göç sonrası kırsal kesimde boşanmaların artması, aile kurumunun zayıflamaya başlaması, dinen yasaklanmış olan bir takım zararlı alışkanlıkların halk arasında kullanımının artması, köy gençliğinin okumak ve çalışmak yerine yurtdışına gitme hayalleri kurarak pasifleşmesi gibi olumsuz etkileri de olmuştur.

1.7. YÖNTEM

Araştırmamızda veri topluma aracı olarak katılarak gözlem kullanılmıştır. Gözlem “Belli bir kimse, yer, olay, nesne, durum ve şarta ait bir bilgiyi toplamak için belirli hedeflere yöneltilmiş bir bakış ve dinleyiştir.” Katılarak gözlemde gözlemci, gözlenenler birlikte olup onlardan biri gibi davranır, ideal olarak onun bir gözlemci olduğu da bilinmez.⁸

Biz de çalışmamızda ilk başta araştırma yapacağımız alanı yaklaşık olarak iki yıl boyunca gözlemledik. Gözlemlerimizden elde ettiğimiz verileri notlar halinde kaydettik. Ayrıca bilgi toplamak maksadıyla araştırmamızdan bahsetmeksizin seçtiğimiz örneklemin konumuzla ilgili görüşlerini alıp kayda geçirdik ve böylece aynı zamanda mülakat metodunu da kullanmış olduk. En sonunda anket tekniğine başvurduk. Anket, bir problemle ilgili olarak çeşitli kimselerin bilgi, tecrübe ve ilgilerini anlamak amacıyla yapılan soruşturmalardır. Diğer bir tanımla anket, kalem-kâğıt yoluyla ferdin veya grubun kendisi hakkında bilgi vermesi şeklidir.⁹

Öncelikle araştırmayı hedeflerine ulaştıracak soruları örneklem grubuna sormak amacıyla araştırmanın hedeflerine uygun sorular üzerinde çalıştık. Daha sonra belirlemiş olduğumuz soruları danışman hocamız yardımıyla gözden geçirip anket formuna son haline verdik. Örneklem grubuna anket formunu verirken gerekli açıklama ve uyarıları yaptık. Özellikle isim yazmamaları hususunu rica ettik. Okuma-yazma bilmeyenler için öncelikle en yakın akrabalarından anket formunu doldurması için yardım almalarını istedik. Anket formu doldurulurken deneyin yanında bulunmadık.

⁸ Niyazi Karasar, Bilimsel Araştırmada Yöntem, Nobel Yay., Ankara, 2002, s. 156-158.

⁹ Zeki Aslantürk, Araştırma Metot ve Teknikleri, İFAV Yay., İstanbul, 1999, s. 111.

Formların teslim edilmesinden sonra SPSS programı yardımıyla cevapları sayısal veriler haline getirdik.

Araştırmamızın teorik kısmının hazırlanması ve bulguların yorumlanmasını da göç, din psikolojisi, din sosyolojisi ve sosyal psikolojiyi ilgilendiren genel ve metodolojik eserler ışığında yaptık.

1.8. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütününe evren denir. Aslında birisi genel evren diğeri de çalışma evreni olmak üzere iki tür evren vardır. Genel evren soyut bir kavramdır; tanımlanması kolay fakat ulaşılması güç hatta imkânsızdır. Çalışma evreni ise ulaşılabilen evrendir. Bu yönüyle somuttur. Araştırmacının ya doğrudan gözleyerek ya da ondan seçilmiş bir örnekleme üzerinde yapılan gözlemlerden yararlanarak hakkında görüş bildireceği evren çalışma evrenidir. Pratikte araştırmalar çalışma evreni üzerinde yapılmakta olup sonuçlarında bu sınırlı evrene genellenmesi kaçınılmaz olmaktadır.¹⁰ Araştırmamızın çalışma evreni Kayseri İlinin Felâhiye İlçesinin İsabey Köyüdür.

Herhangi bir evrenden, belirli bir yolla seçilmiş daha küçük sayıdaki obje ya da fertlerin oluşturduğu guruba örneklem gurubu denir. Örneklem gurubundan elde edilen bilgilere dayanarak evren hakkında vardamalarda bulunulur.¹¹ Araştırmamızın örneklem grubu olarak da İsabey Köyünde yaşayan altmış kişi olarak belirledik. Altmış kişinin otuz altı (36) sı yurtdışında işçi olarak bulunmuş yirmi dört'ü ise yurtdışında hiç bulunmamış kişilerden oluşmaktadır. Örneklem gurubunun hepsinin cinsiyeti erkektir. Aşağıdaki tabloda örneklem gurubunun yaşları ve yurtdışında bulunma süreleri belirtilmiştir.

Tablo 1. Deneklerin Yaş ve Yurtdışında Bulunup Bulunmama Durumları

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Deneklerin yaş aralıkları					Toplam
		40-49 arası	50-59 arası	60-69 arası	70-79 arası	80 ve üzeri	
Çalıştı	Sayı	7	9	13	6	1	36
	%yüzde	19,4%	25,0%	36,1%	16,7%	2,8%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	6	10	5	1	2	24
	%yüzde	25,0%	41,7%	20,8%	4,2%	8,3%	100,0%
Toplam	Sayı	13	19	18	7	3	60
	%yüzde	21,7%	31,7%	30,0%	11,7%	5,0%	100,0%

¹⁰ Niyazi Karasar; Bilimsel Araştırmada Yöntem, s. 109–110.

¹¹ Zeki Aslantürk; Araştırma Metot ve Teknikleri, s.102.

Tablo 1’de de görüldüğü gibi yurtdışında bulunanların yedisi 40–49 yaş arasında, 9 kişi 50–59, 13’ü 60–69, 6’sı 70–79, 1 kişi de 80 yaşın üzerindedir. Yurtdışına gitmeyenlerin ise 6’sı 40–49, 10’u 50–59, 5’i 60–69, 1’i 70–79, 2’si de 80 ve üzerindeki kişilerden oluşmaktadır. Örneklem grubunun 40 yaş ve üzeri erkek deneklerden seçilmesinin sebebi ise özellikle birinci kuşak denilen köyden yurtdışına ilk göç grubunu oluşturan kimselerin yaklaşık bu yaş gruplarında bulunmaları ve Avrupa ülkelerinin ilk göç sürecinde sadece erkeklere göç için izin vermeleri sebebiyledir.

1.9. SINIRLILIKLAR

Araştırmamızın alanı Îsabey Köyü ile sınırlıdır. 40 yaşın altındaki erkekler ile kadınların tamamı araştırmanın dışında bırakılmıştır. Araştırmamızın konusu yurtdışında bulunmuş ve bulunmamış kişilerin psiko-sosyal yaşantıları, dinî tutum ve davranışlarının karşılaştırmalı bir analiziyle sınırlıdır. Araştırmamızda kullanılan veri toplama araçları olan anket mülakat ve gözlemin uygulama tarihi Aralık 2004 ile Kasım 2006 tarihleri arasında sınırlıdır.

1.10. ARAŞTIRMA ALANININ TARİHİ, COĞRAFİ, SOSYO-EKONOMİK VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Îsabey köyünün tarihi konusunda iki ayrı görüş vardır. Bunlardan birincisi; Felâhiye’de yerleşik halde bulunan ve “Beyler” diye isimlendirilen gruptan birkaçı Felâhiye’den ayrılarak Îsabey Köyüne yerleşir. Bu beylere “İsa” isminde biri başkanlık ettiği için buraya Îsabey denir. İkinci ve daha çok kabul gören görüşe göre ise; İsa Bey Osmanlının kuruluş dönemlerinde Bozok Vilayetinin sınırında yer alan ve Bozok boylarından bir boyun ikamet ettiği bir yerdir. Bu bölgede Bozok beylerinden İsa Bey hüküm sürmektedir. 1400’lü yıllarda Osmanlının genişleme sürecinde buralara hükmeden İsa Bey ve oğlu Evranus fetihlere çıkarlar. Bu fetihlerden hep zafer haberleri alınır. Evrenus Bey Ege ve Balkanlarda büyük başarılar elde eder. Son seferde komutan olan Îsabeyoğlu Evrenus gibi şehit düşer. Naaşı Bulgaristan’a defnedilir. Haber Anadolu’ya yayılır. Anadolu Türk boyları büyük insan İsa Bey’in hatırasını yaşatmak için Îsabey adını köylerine verirler. Îsabey ismine Aydın, Bursa, Kayseri, Yozgat, Çorum gibi şehirlerimizin köylerinde rastlanmaktadır.¹²

¹² Îsabey Köyü Yardımlaşma Derneği Dergisi, Kayseri, 2007, S. 1, s. 3.

Cumhuriyet döneminde Yozgat ilinin Çayıralan ilçesine bağlı olan köy, 1957’de ilçe olan Felâhiye’ye bağlanmıştır. Îsabey Kayseri ile Yozgat sınırında yer alan bir köydür. Köy, Felâhiye, Çandır ve Büyükkışla, Kayapınar (Küçük Toraman) ve Boğazlıyan arasında bulunan köy Felâhiye’ye 7, Kayseri’ye 55 km uzaklıktadır.¹³

Îsabey Köyünün nüfusu 2000 genel nüfus sayımına göre 711 kişi iken, 2007 adrese dayalı genel nüfus sayımına göre ise 163’ü erkek 165’i kadın toplam 328 kişidir.¹⁴ Köyün nüfusunun 7 yılda bu denli düşmesinin sebebi büyük ölçüde tarımda makineleşmenin artması sonucu insan gücüne fazla ihtiyaç kalmaması, özellikle genç neslin büyük şehirlere göçü gibi nedenler gösterilebilir. Köyün nüfus kütüğüne kayıtlı kişi sayısı ise 2000’dir. Köy dışında yaşayanların çoğu belli başlı büyük şehirlerde ve yurtdışında ikamet etmektedirler.

Îsabey Köyünün arazisi geniş olduğundan köylü halkın temel geçim kaynağı tarımdır. Özellikle son yıllarda hayvancılık köylünün geçim yolu olmaktan çıkmıştır. Hayvancılığın bu denli azalmasının sebepleri ise genç nüfusun çoğunlukla ya evlenip yurtdışına ya da büyük şehirlere gitmeleri köye rağbet etmemeleri, hayvancılığın emek ve maddi güç isteyen bir iş olup son yıllarda masrafların artması ayrıca yurtdışında yaşayan kişilerin köyde kalan yakın akrabalarına maddi yardım etmeleri ve köylü halkın daha rahat bir yaşam isteği gösterilebilir.

Îsabey Köyünde Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı resmi görevlisi olan iki cami bulunmaktadır. Ayrıca bir ilkokul ve sağlık ocağı da mevcuttur.¹⁵

1.11. KONU İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Bugüne kadar yurtdışında yaşayan Türklere karşı yapılan araştırmalar 3 farklı aşamada ele alınabilir. Göç sürecinin başlangıcı olan 1960’larda yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu göçün ekonomik boyutlarını Türkiye’ye aktarılan döviz rezervlerini göçmenlerin geri dönüş planlarını ve karşılaştıkları kültür şokunu incelemiştir.¹⁶

Bu çalışmalara örnek olarak Nermin Abadan Unat’ın “Batı Almanya’daki Türk İşçileri ve Sorunları”, Ahmet Aker’in “İşçi Göçü, Turhan Erkan’ın Belçika’daki İşçilerimizin Sorunları”, Orhan Tuna’nın “Yurda Dönen İşçilerin İntibakı Sorunları”, Fahri Özcan’ın

¹³ www.ısabeykoyu.com.

¹⁴ www.tuik.gov.tr.

¹⁵ www.ısabeykoyu.com.

¹⁶ Erkan Perşembe, Almanya’da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon, Araştırma Yay., Ankara, 2005, s. 15.

“Türk’ün Almanya Çilesi”, Ahmet Gökdere’nin “Yabancı Ükelere İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri” Sami Güven’in “Dış Göç ve İşçi Yatırım Ortaklıkları” örnek olarak verilebilir.

1973 yılında misafir işçi alımının durdurulması ve ailelerin birleşme sürecinin başlamasıyla yerleşik bir yaşantıya adım atan Türklere ilişkin olarak bu dönemde yapılan çalışmalar daha çok çocuk-ebeveyn ilişkileri ve işçilerin yaşadıkları ülkenin kültürüne entegrasyonu ve asimilasyonu gibi konuları içermektedir.¹⁷ Bu çalışmalara örnek olarak da Orhan Türkdoğan’ın “İkinci Neslin Dramı Avrupa’daki İşçilerimiz ve Çocukları,” Kadir Canatan’ın “Göçmenlerin Kimlik Arayışı”, Fulya Atacan’ın “Kutsal Göç”ü, Fügen Berkay’ın “Sosyal Değişme Açısından Yurtdışına İşçi Göçü Olayı - İsviçre Örneği-”, Ali Sadi Gitmez’in “Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler”, Korkut Tuna’nın “Yurtdışına İşçi Gönderme Olayının Sosyolojik Eleştirisi”, İbrahim Yasa’nın “Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişim”i verilebilir.

Üçüncü aşama ise özellikle 1990’lardan sonra farklı yaklaşımların sergilendiği bir süreçtir. Bu dönemde yapılan bilimsel çalışmalarda çoğunlukla toplumsal yapı ile birey arasındaki ilişkiler ve kültürel üretim süreçleri üzerinde durulmuştur. Vatandaşlık, çifte vatandaşlık, ırkçılık, dinî gruplar, kurumsal ayrımcılık, işsizlik ve kültürel üretim gibi konular üzerinde özellikle durulmuştur.¹⁸

Bu çalışmalara örnek olarak da Abdulvahap Taştan’ın “Değişim Sürecinde Kimlik ve Din Kayseri’den Yurtdışına İşçi Göçü Olayının Kültürel Boyutu” ayrıca aynı araştırmacının “Yurda Dönen İşçilerin Uyum Sorunu ve Din”, Nermin Abadan Unat’ın “Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa” Turgut Göksu “İşçilikten Vatandaşlığa: Almanya’daki Türkler”.

Görüldüğü üzere göç hakkında yapılan çalışmaların çoğu göçün sosyolojik ve ekonomik etkileri üzerine yapılmıştır. Göçmenlerle ilgili psikoloji ya da sosyal psikoloji alanında yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Özellikle son yıllarda yapılan psikolojik çalışmaların çoğu da göçmen çocukları ve onların eğitim durumları üzerine yapılmaktadır. Psikoloji ve sosyal psikoloji alanında yapılan çalışmalara örnek olarak Gönül Göhler “Batı Almanya’da Yaşayan ve Çalışan Türklerin Sağlık Yönünden Konumları ve Sorunları; Sami Özkara, “Federal Almanya’da Türk Göçmenler”, c. 2,

¹⁷ Erkan Perşembe, Almanya’da Türk Kimliği, s. 16.

¹⁸ Erkan Perşembe, Almanya’da Türk Kimliği, s. 16.

Önel Verlag, Köln–1990, 88–103”, Tufan Beril’in “Türkiye’ye Dönen İkinci Kuşak Göçmen İşçi Çocuklarının Psiko-Sosyal Durumları”, Zehra Dökmen’in “Almanya’dan Kesin Dönüş Yapmış İşçilerle Yurtdışında Bulunmamış Kişilerin Kişi Algısı ve Psiko-Sosyal Değişme Açısından Karşılaştırılması”, Çiğdem Kağıtçıbaşı’nın “Dış Ülke Yaşantısının Etkileri: Bir Uluslararası Eğitim Mübadelesi Programı Sonuçlarının Sosyal Psikolojik Açıdan Değerlendirilmesi” örnek olarak verilebilir.

BÖLÜM I.

KAVRAMLAR VE KURAMLAR

1.1. GÖÇÜN TANIMI

Ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireyin veya toplumların bir ülkeden başka bir ülkeye bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi¹⁹ veya kent, köy gibi bir yerleşme biriminden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketlerine göç denir. Bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketlerine iç göç, uzun süre kalmak ve çalışmak ya da yerleşmek amacıyla bir ülke sınırlarını her iki yönden aşarak yapılan nüfus hareketlerine ise dış göç denir.²⁰ Bu tanımlarda ortak olan nokta fert veya topluluk olarak insanların oturdukları bölgeleri değiştirmeleridir. Ancak bu yer değiştirmelerin göçe konu olabilmesi için son derece kısa mesafeler arasında gerçekleşmesi yerine kişinin veya toplumların içinde yaşadığı fiziki ve çoğu kere sosyo-kültürel çevrelerini değiştirmelerine yol açabilecek bir mesafenin kat edilmiş olması gerekmektedir. Zira göçmenler göçle sadece yaşamış oldukları fiziki çevreyi değiştirmezler. Çoğu kere yaşadıkları sosyo-kültürel çevreyi de değiştirirler.²¹

¹⁹ Hasan Eren ve Diğ., Türkçe Sözlük I-II, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1988, C.1, s. 863

²⁰ Sunday Üner, Nüfus Bilim Sözlüğü, Hacettepe Üniv. Yay., Ankara, 1972, s. 77.

²¹ H. Musa Taşdelen, Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk İşçi Ailelerinin Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Meseleleri, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 1989, s. 21.

1.2. GÖÇÜN ÇEŞİTLERİ

Göçü; sebepleri, iradî olup olmaması ve gidilen coğrafi mekân bakımından olmak üzere üç ana başlık altında açıklayabiliriz.

1.2.1. Sebepleri Açısından Göç

Sebepleri açısından göçleri; yaşanan hayat tarzı bakımından göç, istila hareketlerinden kaynaklanan göçler ve diğer göç türleri diye üç grupta inceleyebiliriz.²²

1.2.1.1. Yaşanılan Hayat Tarzı Bakımından Göç

Özellikle göçebe topluluklar, geçimlerini temin edebilmek için geniş bir arazi üzerinde bulundukları bölgeleri belli zaman dilimlerinde olmak üzere bazen de kıtlık ve yokluk sebebiyle değiştirirler. Bu yer değiştirmeler bazı zamanlar bir kıtadan öbür kıtaya olmak üzere kıtalar arası bir özellik de gösterir. Bu tip göçler göçe konu olan toplulukların hayat tarzından kaynaklanır. Yerleşik bir hayat tarzı yerine göçebeliğe dayanan bir hayat tarzı bu göç tipinin başlıca sebebidir.²³

1.2.1.2. İstila Hareketlerinden Kaynaklanan Göçler

Askeri, siyasi ve iktisadi sebeplerle bir toplumun başka bir toplumun yaşadığı bölgeyi askeri güç yoluyla işgal edip yerleşmesi halidir.²⁴

1.2.1.3. Diğer Göçler

Yukarıdaki iki sebebe de dayanmayıp sebepleri çeşitlilik arz edip de her ne sebeple olursa olsun fert veya toplulukların ülke içi ülkeler arası veya kıtalar arası mekân değişikliğini ihtiva eden göç türüdür.²⁵ Türkiye’den yurtdışına işçi göçünü sebepleri açısından üçüncü tür göç hareketlerine dâhil etmek mümkündür. Zira Türkiye’den yurtdışına işçi göçü ne Türklerin yaşam tarzı ne de askeri bir istila sonucu ortaya çıkmıştır. Türkiye’den yurtdışına işçi göçünün başta ekonomik olmak üzere sosyal ve kültürel çeşitli sebepleri vardır.

²² H. Musa Taşdelen, Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk işçi Aileleri, s. 21.

²³ H. Musa Taşdelen, Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk işçi Aileleri, s. 22.

²⁴ H. Musa Taşdelen, Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk işçi Aileleri, s. 22.

²⁵ H. Musa Taşdelen, Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk işçi Aileleri, s. 22.

1.2.2. İsteğe Bağlı Olup Olmaması Açısından Göç

Göçleri göçe konu olan fert veya grupların göçe iştirak ederken kendi iradelerini serbestçe kullanıp kullanmamaları açısından zorunlu veya gönüllü göçler olarak ikiye ayırabiliriz.²⁶

1.2.2.1. Zorunlu Göç

Cezalandırma korkusu, şahsi hürriyetlerinin sınırlandırılması, ölüm tehlikesi gibi zorlayıcı dış faktörler sebebiyle İnsanların daha güvenli bir yer aramak amacıyla göçe mecbur olmaları ya da resmi otoritenin fiziki güç kullanarak bir topluluğu bir bölgeden başka bir bölgeye sevk etmesine zorunlu göç denir.²⁷

1.2.2.2. Gönüllü Göç

İnsanların, ekonomik durumlarını düzeltme, yeni yerler görme, içinde bulunduğu çevreyi beğenmeme, ailesinin geleceğini iyileştirme ve daha fazla imkâna kavuşma gibi amaçlara yönelik şahsi arzulardan kaynaklanan göçlere gönüllü göç denir.²⁸

Türkiye’den yurtdışına işçi göçü başlangıçta bir devlet politikası olarak ülkedeki ekonomik sıkıntıyı ve işsizliği ortadan kaldırmaya yönelik olarak ortaya çıktığı için bireyin tercihini yansıtmamaktadır. Daha sonraları ülkelere izinli olarak gelen işçilerin çevrelerindeki özendirmeleri sonucu dış göç bireysel tercihe dönüşmüştür.²⁹ Bu bakımdan Türkiye’den yurtdışına özellikle de Batı Avrupa’ya işçi göçünü iradî olup olmaması açısından başlangıç itibarıyla zorunlu olmakla birlikte sonraları gönüllü göç sınıfına dâhil edebiliriz.

1.2.3. Gidilen Coğrafi Mekân Açısından Göç

Bir yerden başka bir yere gerçekleşirken göçe konu olan mekânın köy, şehir, ülke ve kıta olması halinde söz konusu mekânın türüne göre yapılan bir sınıflama çeşididir. Genelde iki ana başlık altında incelenir. 1. Kıta içi 2. Kıtalar arası göç.³⁰

²⁶ Ahmet Gökder, Yabancı Ülkelere İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisine Etkileri, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1978, s. 11.

²⁷ H. Musa Taşdelen, Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk işçi Aileleri, s. 22.

²⁸ H. Musa Taşdelen, Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk işçi Aileleri, s. 22.

²⁹ Abdolvahap Taştan, Yurda Dönen İşçilerin Uyum Sorunları ve Din, Laçın Yay., Kayseri, 2003, s. 1-2.

³⁰ H. Musa Taşdelen, Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk işçi Aileleri, s. 23.

1.2.3.1. Kıta İçi Göçler

Coğrafi bakımdan bir kıta dâhilinde gerçekleştirilen göçler aynı kıta içerisindeki ülkeler arasında vuku bulan göçler ve aynı ülke arasında vuku bulan göçler diye ikiye ayrılır. Ülke içi göçe kırdan şehre, köyden köye şehirden şehre, bir bölgeden başka bir bölgeye gerçekleşen göçler örnek olarak verilebilir. Kıta içerisinde bir ülkeden başka bir ülkeye bir fert veya topluluğun sığınması ve milletler arası işçi göçü hareketleri örnek olarak verilebilir. Ülkeler arası bir göç türü olan iş gücü hareketleri ele alındığında Türkiye’den Avrupa’ya işçi göçü kıta içi, milletler arası işçi göçünün içerisinde mütalaa edilir. Milletler arası işçi göçünü ise şöyle tarif edebiliriz: göç yoluyla kişilerin iş bulmak veya daha iyi şartlar içerisinde çalışmak yahut kendilerine ve ailelerine daha iyi yaşama imkânları yaratmak amacıyla iki ülke arasında yer değiştirmeleridir.³¹

1.2.3.2. Kıtalar Arası Göçler

Kıtalar arası göçlerde sadece milli sınırlar değil, bir kültür bölgesinden başka bir kültür bölgesine geçme hatta okyanusları aşma söz konusudur. Kıtalar arası göçün en çok bilinen örneği birkaç yüzyıl önce Avrupa’dan Amerika’ya gerçekleştirilen göçler teşkil eder.³²

Türkiye’den yurtdışına göçü başlangıç itibariyle kıta içi milletler arası dış işçi göçü kategorisine dâhil edebiliriz. Fakat 1980’lerin ortasında Avrupa’daki çalışma olanakları daralmaya başlayınca yeni iş arayanların gözleri Ortadoğu, ABD ve Avustralya’ya çevrildi. İş arayanların içerisinde Türk işçiler de vardı. Dolayısıyla Türk işçi göçü başlangıçta kıta içi bir göç iken zamanla ağını genişletip kıtalar arası bir hal almış oldu. Sonuç olarak yurtdışına Türk işçi göçü sebepleri açısından diğer sebepler (ekonomik, sosyal, kültürel), iradî olup olmaması açısından başlangıçta zorunlu sonraları gönüllü ve gidilen mekân açısından ise başlangıçta kıta içi dış göç iken sonraları hem kıta içi hem de kıtalar arası göç halini almıştır.

1.3.GÖÇ KURAMLARI

Uluslararası göç olgusu ile ilgili teorik bir çerçeve oluşturma çabaları uzun bir geçmişe sahiptir. E. G. Ravenstein’in İngiltere’deki göç olgusu üzerine yaptığı teorik çalışmalar bu alanda önemli bir yere sahiptir. Çünkü göç kuramları alanında bilinen ilk bilimsel

³¹ H. Musa Taşdelen, Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk İşçi Aileleri, s. 23.

³² H. Musa Taşdelen, Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk İşçi Aileleri, s. 24.

çalışma Ravenstein tarafından yayımlanmış olan ‘Göç Kanunları’ adlı makaledir.³³ Ravenstein’in 1885 yılında yayımlanmış olduğu makalede belirlediği 7 göç kanunu şunlardır;

1.Göçmenlerin çoğunluğu sadece kısa mesafeli bir yere göç eder. Göç sonucunda gidilen yerde göç dalgalarına neden olan bir nüfus değişimi olur. Göç dalgalarının yönü göçmenleri de içine alacak büyük bir endüstri ve ticaret merkezlerine doğrudur.

2.Bir kentte meydana gelen hızlı ekonomik gelişme karşısında, kentin yakın bölgesinden göçmenler hızla bu kente gelirler. Böylece kırsal kesimlerde meydana gelen nüfus azalması daha uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulur. Bu durum hızla gelişen kentin kendisini tüm ülkede hissettirmesine kadar aşamalı bir şekilde devam eder ve dolayısıyla göç tüm ülkede hissedilir.

3.Göç başlı başına bir amaç değildir, yani bireyler göç amacıyla yer değiştirmezler. Kentte gelişen ekonomi ve ticaret olanaklarından faydalanmak, göç edecekler için amaçtır. Bu nedenle hem göç sonucunda oluşan yayılma süreci hem de bu yayılmayı yutan süreç amaç bakımından uyum göstermekte ve her iki süreç ancak göçle amacına ulaşabilmektedir. Kentte gelişen ekonomi göçle ihtiyaç duyduğu işgücüne kavuşacak ve bireyler de göç sonucunda bu işlere yerleşebileceklerdir.

4.Her göç dalgası, kendisini karşılayan bir karşı dalga meydana getirmektedir. Burada önemli olan, yoğun göç alan yerleşim birimlerinin aynı zamanda göç te vermesidir.

5.Uzun mesafeye göç edenler daha çok büyük endüstri ve ticaret merkezlerini tercih etmektedirler. Kısa mesafeli göçler daha çok aşamalı olarak gerçekleştiğinden doğrudan doğruya endüstri ve ticaret merkezlerine yönelik göç, ilgili kente uzak yerleşim birimlerinden olmayacaktır.

6.Kentte yaşayanlar kırsal kesimde yaşayanlara göre daha az göç eğilimindedirler. Dolayısıyla kentte yaşayanların göçe eğilimli olduklarını savunmak doğru değildir. Kendilerini kentin sahibi kabul eden insanların kentin daha fazla işgücüne ihtiyacı olduğu bir zamanda kentten göçme eğilimine girmeleri düşünülemez.

7.Kadınlar erkeklere oranla daha fazla göç eğilimindedirler³⁴.

³³ Cemal Yalçın, Göç Sosyolojisi, Anı Yay., Ankara, 2004, s. 22.

³⁴ Cemal Yalçın, Göç Sosyolojisi, s. 23-25.

İkinci dünya savaşı sonrası Avrupa’da yoğunlaşan işçi hareketliliği bilim adamlarınca sürekli gözlemlenmiştir. Genellikle göç ve işgücü göçü olgusu farklı ya da ayrı olgular olmadığından yapılan araştırmalarda, ekonomik ve toplumsal sistem içinde değerlendirilmiştir. Göç olgusu ile ilgili başlıca temel kuramlar şunlardır;

1.3.1. Modernizasyon ve Gelişme Kuramı (İşlevsel Kuram):

Bu kurama göre işgücü göçü, gelişme sürecini uyarmak için “bir doğal” çözüm sayılmaktadır. Modernleşme süreci, kentleşmenin artışı ve nüfusun tarım kesiminden sanayi kesimine aktarılması olarak tanımlanır. Modernleşme ve gelişmeyi esas alan bu yaklaşım; göç akımının farklı toplumlar ve toplumsal sistemlerdeki ekonomik gelişim eksikliği arasında geçiş olduğunu ileri sürmekte, işgücü hareketliliği analizinde “itme” ve “çekme” faktörlerini belirlemektedir. Ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının göçmen işçilere çekici geldiği ve bu olgunun kendi ekonomik durumlarını geliştirmek amacına yönelik olduğu kabul edilmektedir. Yani bu yaklaşımda göç, iş ve daha yüksek kazanç arayan bireylerin gönüllü olarak yaptıkları tercihlerden kaynaklanan bir olay olarak kabul edilmektedir. Fakat bunun yanı sıra; göçmen işçi olarak başka ülkelere giden bireylerin, mesleki becerilerini geliştirecekleri; “modern değerleri” kazanacakları; dolayısıyla kendi ülkelerinde ekonominin gelişmesine katkıda bulunacak kültür elçileri olarak geri dönecekleri ileri sürülmektedir. Göçmen işçi gönderen ülkelerin “geçici” göç ile ülkenin işsizlik sorunlarına kısa vadeli çözüm sağlayacağı varsayılır.

Bu yaklaşıma göre göç olgusu, ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik, kültürel gelişmişlik düzeyinin bir sonucu olarak görülmektedir. Bu yaklaşımın temelinde ülkeleri gelişmiş-azgelişmiş olarak kabul edip; azgelişmiş ülkelerin ancak gelişmiş ülkeler tarafından geliştirilebileceğine olan inanç bulunmaktadır.

Sosyolojide “modernleşme okulu” olarak bilinen bu görüşün yakın zamana kadar göç üzerine yapılan araştırmalarda en etkin görüş olduğu, buna göre, piyasa mekanizmasının müdahalesiz çalışması için gerekli ortamın sağlandığı sistemlerde, göç mekanizmasının emek gücünün bölgesel veya daha genel olarak mekânsal birimler arasındaki dengenin oluşmasına katkıda bulunduğu ve göç olgusunun dengesizlikleri giderici olumlu bir mekanizma olarak değerlendirildiği belirtilmektedir. Bu yaklaşıma göre, ekonomik, toplumsal ve kültürel bakımlardan tümüyle farklı, bağımsız geçmişleri ve farklı dinamikleri olan ikili bir yapının varlığı, göç olgusunun temelinde yatar. Bu çerçevede göç mekanizması, anılan dengesizliğin giderilmesine katkıda bulunan olumlu bir nüfus

hareketi olarak değerlendirilmektedir. Modernizasyon ve gelişme kuramına göre, yabancı ülkelere giden işçilerin kendi ülkelerinin ekonomisine katkıları ülkelere döndükten sonrada devam edecektir. Dış ülkelere dönecek olan, dış ülkelerde iken yetişme olanağı bulan; hiç değilse bu sınaî ekonomisine katılmış olan işçiler, kendilerinin de önemli katkılarda bulunacakları ülke ekonomisinin gelişmesinde etkin bir biçimde rol alacaklardır Yurtdışından dönen işçiler, elde etmiş oldukları mesleki bilgi ve teknik beceri ile ülkelerinde iş bulacaklar, ülke ekonomisinin üretim ve teknolojik düzeyini yükselterek ülkenin gelişimine katkıda bulunacaklardır.

Bu kuram ayrıca, göç olgusunun, işçi gönderen toplumdaki toplumsal değişmeye katkısından söz etmektedir. Dış göç olgusu, yalnızca ekonomik yönü ile değil, sosyalleşme yönü ile de önemli görülmektedir. Amaç, göçmen işçilerin, kendi uluslarının gelişmesinde etkili olacaklarını savunmaktır. Kurama göre göçmen işçiler, yurtdışında yaşadıkları toplumun bazı norm ve değerlerini kendilerine mal ederek, kendi ülkelerine getirecekler, böylelikle de kendi ülkelerinin ekonomik ve toplumsal gelişimini hızlandıracaklardır. Endüstri toplumlarının norm ve değerlerini aktarma fonksiyonunu yerine getireceklerdir.

1.3.2.Merkez- Çevre Kuramı:

Bu kuramda ekonomiler arası eşitsizlik ilişkilerini temel alan, “merkez-çevre” ya da “gelişmiş-azgelişmiş” ülkeler arası istismara dayanan bir yaklaşım söz konusudur. Buna göre göç, modernleşmeyi ve gelişmeyi sağlayan bir mekanizmadan ziyade, göçmen işçi gönderen ülkelerdeki kaynakların gelişmiş ülkeler lehine kullanılmasına yaramakta ve gelişmekte olan ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmelerini olumsuz yönde etkilemektedir.³⁵ Bu kurama göre işgücü göçü, sermayenin belirli bir yerde birikimleşmesinin sonucu olarak başlamaktadır. Bu birikim sermayenin en uygun bir biçimde kullanılması için, işgücü değiştirilmesi gerektirmektedir.³⁶ Ayrıca, merkez-çevre kuramcıları, göçmen işçilerin ülkelere emekleri tükenmiş, sağlıksız ve yaşlı döndüklerini, dolayısıyla da, modernleşme kuramcılarının savunduğunun tersine, ülkelerinin ekonomilerine katkıda bulunmadıkları tezini savunmaktadırlar: Merkez-çevre kuramı, B.Avrupa'ya kabul edilen ve iş verilen göçmen işçilerin çalıştıkları işlerde ne gerçek bir iş eğitimi, ne de çalıştıkları ülkelerin ulusal dilini bilme gereğine ihtiyaç

³⁵ Ercan Tatlıdıl; “Yurtdışına İşçi Göçüne İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar”, Seminer Dergisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayını, S 2/3, İzmir, 1984, s. 112-120.

³⁶ Nermin Abadan Unat ve Diğ., Göç ve Gelişme, Ajanstürk Maatbası, Ankara 1976, s. 397-410.

olmadığını savunur. Onların çalıştıkları işler, genellikle yerli işçilerin daha iyi kazançlı işleri seçerken bıraktıkları pis, tehlikeli ve düşük ücretli işlerdir. Göçmen işçiler çoğunlukla yarı otomatik üretim teknolojisi ile bütünleşmiş yığın üretiminde çalıştırıldıkları ve mesleki bir eğitimden de geçirilmedikleri için kalifiye işçi niteliği kazanamamaktadırlar.³⁷

1.3.3. Genel (Toplumsal) Sistemler Kuramı:

Göç olgusunun genel sistem ve alt sistemler ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmesi toplumsal sistemler yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Merkez-Çevre ve Modernizasyon-Gelişme kuramlarının bir sentezi niteliğine sahip olan bu kuram, Modernizasyon ve Gelişme kuramlarındaki göçü belirleyen bireysel-çevresel koşullarla, Merkez-Çevre kuramlarındaki ekonomik, toplumsal ve siyasal etkenlerin etkileşimi görüşünü kaynaştırmaya çalışmaktadır. Kuramın amacı göç ve göçle ilgili olayları bir genel teori ile açıklamaktır. Bu kuram, Heintz ve Hoffmann-Nowotny tarafından geliştirilmiştir.³⁸

1.3.4.İlişkiler Ağı Kuramı:

Herhangi bir yere olan göç akımının devam etmesinde, bizzat göç eden grupların gittikleri yerlerde oluşturdukları ağların etkisi üzerinde yoğunlaşan bu teori, gidilen yerde göçmenlerce oluşturulan bu ağların hemen hemen her türden sosyal değişkenlere dayalı olabileceğini belirtmektedir.³⁹Göçmen ağı: bir ülkeye eskiden göç etmiş, yeni göç etmiş ve göçmen olmayan (yerli) kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır. Ağ teorisinde oluşan bu bağlantılar göç veren toplumdaki diğer bireylere göç imkânı sağlar. Önceden göç etmiş kişiler kendi memleketlerinde bulunan kişilere örnek teşkil ederek bir bakıma onları göçe teşvik ederler. Bu kuramın gelişmesine Massey Douglas, Garcia Espana katkıda bulunmuştur.⁴⁰

³⁷ Ercan Tatlıdil, “Yurtdışına İşçi Göçüne İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar”, s. 112-120.

³⁸ Neşe Kemiksiz, Yurt Dışına İşçi Göçü ve Bu Olgunun Geri Dönen İşçilerin Siyasal Tutum ve Davranışları Üzerine Etkisi, Doktora tezi, Ankara Üniv. Ankara 1989, s. 22.

³⁹ Cemal Yalçın, Göç Sosyolojisi, s. 49-51

⁴⁰ Nermin Abadan Unat, Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniv. Yay., İstanbul, 2002, s.18.

1.3.5. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı:

En önemli temsilcisi Michael J. Piore olan bu kuram göre uluslararası göç hareketi modern sanayi toplumlarının işgücü talebinden ileri gelmektedir. Piore'ye göre göç hareketleri göç veren ülkenin yüksek işsizlik ya da düşük ücret gibi itici faktörlerden değil, kabul eden ülkelerin kaçınılmaz ve kronik düşük ücretli işgücü gereksiniminden ileri gelmektedir.⁴¹

Uluslar arası göç hareketlerini açıklamak üzere oluşturulan kuramlar birçok nedensellik mekanizmasına dayanmaktadır. Her kuramın dayanmakta olduğu varsayım ve önermeler, çelişkili olmamakla beraber her biri çok farklı göç politikalarının ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Çalışmamızda bir kurama bağlı kalınmamış bütün kuramlardan dayandıkları varsayımları ve mantıki tutarlılıkları incelenerek bir sentez oluşturulmaya çalışılmıştır.

1.4. TÜRKİYE'DEN YURTDIŞINA GÖÇÜN TARİHÇESİ

Belli bir zaman ve coğrafi mekanda insanların fiziki hareketini ifade eden göç olgusu insan topluluklarından çok eski zamanlardan beri ortaya çıkan oldukça karakteristik ve tipik bir toplumsal fenomen olup insanlık tarihi bir bakıma göçlerin tarihi olarak karşımıza çıkmakta, esasen hem itici hem de çekici faktörlerin rol aldığı çok çeşitli sebeplerden kaynaklanan ve oldukça değişik şekil ve süreçlerde gerçekleşen bu olgunun etki ve sonuçları da son derece çeşitli karmaşık ve köklü olmakta böylece toplum yapısı yaşayışı ve kültürü çok önemli değişim süreçlerine maruz kaldığı⁴² gibi aynı değişim ve farklılaşma bireylerin psiko-sosyal yaşantılarında ve ruhsal durumlarında da meydana gelmektedir.

İkinci dünya savaşından sonra özellikle 1950'li yılların ortalarına kadar Avrupa'da milletler arası göç genelde mülteci transferleri ve geleneksel deniz aşırı akımların yeniden başlamasından ibaretti.⁴³ 1955'lerden sonra ise batı ülkelerine ve bu arada Federal Almanya'ya gelişmekte olan ülkelere işçi göçü başlamıştır. Avrupa hükümetlerinin ve işverenlerinin ekonomik büyümeye paralel olarak ortaya çıkan işgücü açığını yerel işgücüyle karşılayamaması onları ilk etapta Güney Avrupa

⁴¹ Nermin Abadan Unat, Bitmeyen Göç, s. 10-11.

⁴² Ünver Günay, , "Göç Din ve Değişme, Batı Avrupa'daki Türk İşçileri Örneği", Bilimname Dergisi, S. 3, Kayseri, 2003, s. 35-64.

⁴³ H. Musa Taşdelen, Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk İşçi Aileleri, s. 29.

lkelerinden⁴⁴ (Bu lkeler içerisinde İspanya, Portekiz, İtalya ve Yunanistan bulunmaktadır.) işçi ithal edilirken sonraki aşamada Akdeniz evresindeki Türkiye, Fas, Tunus, Cezayir gibi ülkelerden işgücü ithal edilmeye balanmıtır.⁴⁵ İkinci dünya savaşının nüfus üzerindeki olumsuz etkisi, nüfus artış hızının gittikçe yavaşlaması, sömürgelerin bağımsızlığa kavuarak işgücü kaynağı olmaktan çıkması ve refah olanaklarının arttığı gelimi ülke işçilerinin düşük ilere olan ilgisinin azalması gibi nedenler batılı ülkelerin gelişen ekonomilerinin taleplerini karılayamamasının ardındaki belli balı faktörlerdir. Bir yandan Avrupa lkelerinin sunduğu i ve sosyal olanaklar ve görece yüksek gelir gibi “ekici” faktörler diğer yandan da işgücü veren ülkelerdeki işsizlik, yoksulluk, düşük gelir, sosyal olanaklarının yetersizliği gibi “itici” faktörler binlerce hatta milyonlarca insanı toprağından sökerek uluslararası ge zorlamıştır.⁴⁶

Sanayilemi Batı Avrupa lkelerindeki çekici ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki itici etmenler sebebiyle Batı Avrupa’ya balayan vasıflı ve vasıfsız işçi göçü ilk başta ortak pazar ülkesi olan İtalya’nın güneyinden daha sonra sırasıyla İspanya, Yunanistan, Türkiye gibi Akdeniz lkelerinden Almanya’ya olmuştur. Ancak 1950’li yıllarda Türkiye’den Almanya’ya giden işçiler önemli bir özellik taşıyorlardı. Diğer Akdeniz ülkelerinden yapılan işçi ithali baştan itibaren ikili anlaşmalar yoluyla düzenlendiği halde Türkiye’den giden işçiler ilk önce mesleki bilgilerini artırma ve araştırma çerçevesinde ağrılmı bu girişimde özel şahıslar belirleyici rol oynamışlardır.⁴⁷ 1959’lardan itibaren Türk-Alman Ekonomik İlişkiler Araştırma Enstitüsü gibi kurumlar ücret karşılığı aracılık görevi yapmaya baladılar. Federal Almanya İi Bulma ve İşsizlik Sigortası Kurumu işçi açığı bulunan i yerlerine işçi yerleştirme yetkisini hiçbir kuruma devretmeye yanamadı ve staj, sürekli istihdam gibi sorunları Türkiye Cumhuriyeti devletiyle imzalayacağı bir anlama yoluyla saptamayı kararlatırdı. Bunun zerine Almanya’daki özel kurumlarca yürütülen işgücü bulma faaliyetine son verildi.⁴⁸ 1961 yılından itibaren Türk vatandaşları seyahat etme hürriyetinden anayasal bir hak olarak yararlanmaya baladılar.⁴⁹ 30 Eylül 1961’de

⁴⁴ Kadir Canatan, Göçmenlerin Kimlik Arayışı, Endülüs Yay., İstanbul, 1990, s. 13.

⁴⁵ H. Musa Taşdelen, Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk İi Aileleri, s. 29.

⁴⁶ Kadir Canatan, Göçmenlerin Kimlik Arayışı, s. 14.

⁴⁷ Nermin Abadan Unat, Bitmeyen G, s. 40.

⁴⁸ Ayhan Kaya, Bahar ahin, Kökler ve Yollar Türkiye’de G Süreçleri, İstanbul Bilgi nv. Yay., İstanbul, 2007, s. 4.

⁴⁹ Nermin Abadan Unat, Bitmeyen G, s. 42.

Federal Almanya ile Çalışma Bakanlığı ve İş ve İşçi Bulma Kurumu aracılığıyla İşgücü “Mübadele Antlaşması” imzalandı. Bu tür ikili anlaşmalar daha sonraki yıllarda 1964’te Avusturya, Belçika, Hollanda, 1965’te Fransa 1967’de İsveç’le imzalandı.⁵⁰ Bu anlaşmalardan sonra açık işyerleri için yapılan başvurular Türkiye’deki İş ve İşçi Bulma Kurumunun yurt çapında hazırlamış olduğu bekleme listelerine göre anonim olarak değerlendirilmiş ancak ismen davet usulü 1973’e kadar devam etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 1962–67 yılları arasında ilk beş yıllık kalkınma programını yürürlüğe koymasıyla artan işgücü ihracatı bir plan hedefi olarak kabul edildi. Böylece yurtdışına işgücü göçünde olağanüstü hızlı bir artış başladı.⁵¹ Anonim yoldan gönderilen işçilerin ailelerini beraberlerinde götürmelerine izin verilmedi. Yapılan anlaşmalar gereği Türk işçileri bir yıl çalışma izni alıyor, bir yılın sonunda ülkelerine dönmeleri gerekiyordu. Bu ilke hiçbir zaman uygulanmadı. İki üç yıl kaldıktan sonra geri dönme niyetiyle başlayan göçe ilk katılanların çoğunluğunu bekâr erkekler oluşturuyordu. Gidenlerin bir kısmı bu niyeti gerçekleştirmiş yurda geri dönmüşler fakat çoğunluğu döndüklerinde ülkelerinde serbest bir iş kurabilme amacıyla para biriktirmek için iki üç yılın yeterli olmayacağını düşünerek kalış süresini uzatma yoluna gitmişlerdir.⁵² 1966–67 yıllarında Almanya Otomotiv Endüstrisi’nde baş gösteren ekonomik bunalım sonucu çok sayıda Türk işçi işsiz kalıp Danimarka, Hollanda gibi diğer Avrupa ülkelerine geçiş yaptılar. Bu sorun aynı zamanda Türk işçilerin “yedek işgücü” ordusu mu yoksa kalıcı mı olduklarını tartışmaya açtı. 1970’li yılların başında Avrupa devletleri Türk işçilerin “geçici” değil, “kalıcı” olduklarına karar verdiler. Bu kanaatin ardından batılı devletler tarafından Türk işçileri sağlık bakımı, iş kazası, sakatlık, ölüm gibi durumlarda sigortalı kapsamına alındılar. Kendilerine doğum ve çocuk yardımı, işsizlik ve emeklilik hakları tanındı. 1973 yılında baş gösteren ekonomik bunalım ve petrol krizi yeni işçi alımını durdururken eski işçilere de dönmeleri öğütlendi. Bunun sonucu olarak 1973 yılında Federal Almanya’ya Türkiye’den 103753 işçi gitmesine rağmen 1975’te bu sayı 640’a düştü. Bu krizden dolayı Türkiye’den Avrupa ülkelerine özellikle de Federal Almanya’ya işçi olarak gitmeyi bekleyen insanlar “turist” kimliği altında diğer batı ülkelerine gitmeye başladılar. Dolayısıyla varlıklarını Almanya dışına da taşıdıkları duyulunca Almanya

⁵⁰ Ayhan Kaya, Bahar Şahin, Kökler ve Yollar, s. 5.

⁵¹ Nermin Abadan Unat, Bitmeyen Göç, s. 43.

⁵² Abdolvahap Taştan, Yurda Dönen İşçiler, s. 3.

dönüşlerini teşvik ettiği işçilere oturma izni çıkardı. Diğer taraftan çocuk yardımından tasarruf yapmak amacıyla –zira Almanya dışındaki çocuklara daha çok yardım yapılıyordu- aile birleşmeleri kolaylaştırıldı. Bunun sonucu olarak da Türk ailelerinin doğurganlık oranı Avrupa ülkelerinin ortalamasının üzerine çıktı. Yabancı çocuk nüfus oranı olağanüstü arttı. 1980’li yıllarda Türk göçmen nüfusun %40’ı 18 yaşından küçük olması sebebiyle çocukların eğitim sorunu baş gösterdi. Almanya’da Türklere yönelik üç eğitim modeli ortaya çıktı:

1. Brevya modeli: Türk çocuklarına özel Türkçe eğitim veren sınıflar açıldı. Böylece onların elinden ileri seviyede eğitim-öğretim alınmış oldu.
2. Berlin modeli: Bu modelde Türk çocuklara Almanca eğitim sunuldu. Böylece çocuklar hem Almanca öğrenimi için zorlanırken hem de aile içi iletişim sorunları yaşamaya başladılar.
3. Kuzey Ren Vestfalya modeli: Bu modelde ise karma eğitim yapıldı. Ama anadilin zorunlu eğitimi kabul edilmedi. Böylece çocuklar hafta sonlarında Türk kültür dersleri almaya bunun yanında Kuran kurslarına da gitmeye başladılar. İkisini birlikte yapmaya çalışanlar çok ağır bir eğitim yükü taşımak zorunda kaldılar. Alman Sosyal Demokrat Parti göçmen işçi çocuklarına yönelik hoşgörülü bir eğitim politikası yürütürken 1983’te Hristiyan Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi sonucu Almanya’nın işçi politikası kökten değişti. Yabancılar dönüşü özendirme yasası gereği yurtlarına dönmek isteyenlere 10.500 DM ve çocuk başına 1.500 DM karşılığı yurtdışı dönüş teşvik edildi. Bu yasadan yararlanan 250.000 Türk işçisi yurda döndü ve birikimlerini gayrimenkul ve küçük işyerleri açmakla değerlendirmeyi tercih ettiler. Geri dönüş yapan kişilerin çoğunluğu yaşlı, vasıfsız, sağlığı bozuk, bireysel ve ailevi sorunları olan kimselerdi. Aynı yıllarda Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde kalan Türk işçileri ise yavaş yavaş kendilerine ait küçük işletmeler kurmaya yöneldiler. 1990’lardan günümüze gelinceye kadar ise başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkeleri yurtdışından göçmen işçi almayı sınırlayıcı hatta tamamen kapıları kapatmaya yönelik yasalar çıkarmaya başladılar.⁵³

Batı Avrupa’ya Türkiye’den işgücü göçünü üç aşamada özetleyebiliriz. 1961–1973 yılları arasında Türk işçilerin Batı Avrupa’ya geldikleri ilk dönemdir ki bu dönemin

⁵³ Bkz, Nermin Abadan Unat, Bitmeyen Göç, s. 29–69.

belirgin özelliği Türklerin Avrupa’da bir işçi toplumu oluşturmalarıydı.⁵⁴ Bu dönemki Türk göçmenler ailenin ayrılmasına bağlı olarak erkek ağırlıklı, genç, getto benzeri yurtlarda toplumdan izole edilmiş bir şekilde yaşayan, hemşericilik duyguları kuvvetli, dil ve meslek öğrenmede isteksiz buna karşılık para kazanıp biriktirme konusunda aşırı şartlanmışlık özellikleriyle belirlenebilir.⁵⁵ 1974–1981 yılları arasında ikinci dönem aile birleşiminin gerçekleştiği dönemdir. Üçüncü dönem ise 1982’den günümüze dek sürmektedir. Bu dönemi belirleyen özellikler başta Federal Almanya olmak üzere bir yandan göçü durdurmaya yönelik önlemlerin alınması, geri dönüşlerin özendirilmesi amaçlanırken öte yandan göçmenlerin uyumları için yeni politikalar üretilmesidir. Günümüzde Türkiye’den Avrupa’ya göç, aile birleşmesinden ziyade, aile kurma yoluyla olmaktadır. Özellikle 1985’ten sonra aile kurma yolu Türklerin Avrupa’ya gelişlerinin başlıca biçimi olmuştur. Aile kurmakla burada kastedilen Avrupa’da yaşayan bir göçmen ya da göçmen çocuğu ile Türkiye’de bir kişi arasındaki evlilik ve Türkiye’de kişinin Avrupa’ya göçüp yerleşmesidir.⁵⁶

Her ne kadar Batı Avrupa ülkeleri yurtdışından işçi almamaya yönelik yasalar çıkarsalar da değişik yollarla Türkiye’den Avrupa ülkelerine ve dünyanın dört bir tarafına insan göçü devam etmektedir. Aşağıdaki tabloda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın 2005 yılı itibariyle Türk olup da Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan kişi sayısı verilmiştir.

Tablo.1.1. Ükelere Göre Yurtdışında Bulunan Türk İşçiler⁵⁷

Ülke Adı	Türk İşçi Sayısı
Almanya	1.764.041
Fransa	359.034
Hollanda	358.846
A.B.D.	250.000
Avusturya	116.882
İngiltere	150.000
İsviçre	75.448
Avustralya	63.000
Danimarka	54.859
Yunanistan	48.880
Kanada	41.000
Belçika	39.885
İsveç	34.965
Norveç	15.356
İtalya	14.124

⁵⁴ Faruk Şen, Sedef Koray, Türkiye’den Avrupa Topluluğuna Göç Hareketleri, Öner Yay., Köln, 1993, s.22.

⁵⁵ Abdolvahap Taştan, Yurda Dönen İşçiler, s. 5.

⁵⁶ Faruk Şen, Sedef Koray, Türkiye’den Avrupa Topluluğuna Göç Hareketleri, s. 22.

⁵⁷ www.csb.gov.tr

Romanya	12.000
Finlandiya	7.000
Toplam	3.405.320

1.5. TÜRKİYE'DEN YURTDIŞINA İŞÇİ GÖÇÜNÜN NEDENLERİ

Ekonomik ve bir ölçüde de siyasi nedenlerden dolayı başlayan göç ülkemiz insanını sanayileşmiş dünyayla, yeni gelir stratejileri, tüketim alışkanlıkları ve sosyal düzenlemelerle tanıştırdı. İç ve dış göç hareketlerinin tek tek katılan bireyler yoluyla Türkiye’de özellikle köy ve kent yaşamına önemli etkileri oldu. Bu insanları yurtdışına iten nedenler nelerdi? Bu sorunun cevabı Türkiye’nin ve dışarıya göç veren bölgelerin demografik ekonomik ve sosyal yapısıyla yakından ilgilidir.

Türkiye oldukça genç ve hızla artan bir nüfusa sahiptir. 2000 nüfus sayımına göre Türkiye’de 67.803.927, 2007 nüfus sayımına göre de 70.586.256 insan yaşamaktadır. 1960’lı yılların başında ise Türkiye’nin nüfusu ancak 28 milyona yaklaşıyordu.⁵⁸ Bu, Türkiye nüfusunun 40-45 yılda iki kattan daha fazla arttığı anlamına gelmektedir. Bu tür bir demografik gelişme kuruluşundan bu yana dünyanın gelişmiş ülkeleri arasında yer almak isteyen Türkiye gibi bir ülke için gelişimini engelleyici olduğu idda edilmektedir.⁵⁹

Tablo.1.2. Nüfus Sayımlarına Göre Türkiye Nüfusu

Nüfus Sayımları	Nüfus Sayısı
1927	13.648.270
1935	16.158.018
1940	17.820.950
1945	18.790.174
1950	20.947.188
1955	24.064.763
1960	27.754.820
1965	31.391.421
1970	35.605.176
1975	40.347.719
1980	44.736.957
1985	50.664.458
1990	56.473.035
1997	62.865.574
2000	67.803.927
2007	70.586.256

⁵⁸ www.tuik.gov.tr

⁵⁹ Faruk Şen, Sedef Koray, Türkiye’den Avrupa Topluluğuna Göç Hareketleri, s. 9.

Tablo 2’de de görüleceği gibi 1927-50’ler arasındaki döneme nazaran Türkiye nüfusu 1950’lerden sonra daha fazla artmaya başlamıştır. Türk ekonomisinin dünya ekonomisiyle kenetlenmeye başlamasının ilk işaretleriyle birlikte Türkiye’de nüfus ekonomik faaliyetlere paralel olarak hızla artmaya başlamıştır. Türkiye’nin belli kaynakları, altyapısı ve coğrafyasıyla bu tür hızlı bir nüfus artışını kaldıramayacağı ve yeterli istihdam ile sosyal refahı sağlayamayacağı açıktır. 1960’lar ve 70’ler boyunca dünya ekonomik konjonktürünün el vermesiyle yurtdışına işçi göçü yurt içindeki istihdam sorunlarını azaltmada önemli bir rol oynamıştır.⁶⁰

Ülkemizden yurtdışına göçün en temel nedeni ülkemiz insanının yaşamış olduğu maddi sıkıntı ve Türkiye ile göç edilen ülkeler arasındaki gelir farklarının çok büyük olmasıdır. İşgücü göçüne katılanların büyük çoğunluğunu geçim sıkıntısı çeken ve gelirlerinden tatmin olmayan kişiler oluşturmuştur. Bizim yaptığımız araştırma, özellikle kırsal bölgelerden yurtdışına işçi göçünün temel sebebinin yoksulluk ve çekilen maddi sıkıntıların çok yoğun bir şekilde yaşanmış olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle deneklerimiz yurtdışına niçin gittiniz sorusuna, köylerinde yaşamış oldukları maddi sıkıntıları, fakirliği, sağlık yönünden çekilen sıkıntıları, sosyal güvencelerinin olmayışını neden göstermişlerdir. Yurtdışına giden deneklerimizden üç tanesi dışında yurtdışına gidenlerin hepsinin maddi yönden rahatlama amacı güttükleri kesindir. Yaptığımızı mülakatlar sonucunda yurtdışında işçi olarak gidenlerin gidiş sebepleri bir ev, bir traktör birkaç dönüm arazi parası kazanıp tekrar yurtlarına geri dönmek olmuştur da orada kazandıkları para buldukları, sosyal güvence sağlık ve eğitim hizmetlerinin modernliği ve Avrupa ülkelerinin 1970’lerin başından itibaren eş birleşimine izin vermesi Türkiye’ye duyulan özlemi bir nebze de olsun hafifletmiş ve bir daha göçmen işçiler yurtlarına kesin dönüş yapmamışlardır. Ahmet Aker’in İşçi Göçü adlı eserinde yurtdışına gidiş işsizlik meselesine bir çözüm olarak çıkmamış ve gidenlerin birçoğu işsizlikten dolayı değil, bilakis önemli bir kısmı ülke içindeki işlerini terk ederek yurtdışına gitmişlerdir, görüşü⁶¹ ancak Avrupa ülkelerine 1950’li yıllardan 1960’lı yıllara kadar özel kişiler aracılığı ile şehirlerden vasıflı, seçkin ve mesleki özelliklerini geliştirmek için göç eden Türk işçileri için geçerli olabilir. Ama bu görüş yurt dışına kırsal kesimden gidenler için pek de geçerli görülmemektedir. Zira bizim yaptığımız

⁶⁰ Faruk Şen, Sedef Koray, Türkiye’den Avrupa Topluluğuna Göç Hareketleri, s. 11.

⁶¹ Ahmet Aker, İşçi Göçü, Sander Yay., İstanbul, 1972, s. 93-97.

araştırmada yurtdışına işçi olarak gitmiş 36 kişiden 33'ü fakirlik, işsizlik ve çekilen sağlık sorunları sebebiyle yurtdışına gittiklerini hatta bu gidenlerin çoğunun babadan kalma arazilerinin bile olmadığı açığa çıkmıştır. Diğer 3 kişinin ise bir tanesi Adana'da sigortalı fabrika işçisi, ikincisi Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde memur, üçüncüsü ise köyde babadan kalma arazisi sebebiyle köyün ileri gelenlerinden biridir. Bu üç kişinin gitmelerindeki temel amaç ise ülkemiz insanının diğerkamılığını göstermesi açısından önemlidir. Zira bu üç kişi kendi aile bireylerini geçindirecek maddi güce sahip oldukları halde akrabalarına maddi yönden yardım edebilmek için Türkiye'deki işlerini bırakarak yurtdışına gitmişlerdir.

Sonuçta kırsal bölgelerden yurtdışına göçün sebepleri çekilen maddi sıkıntılar, bunun altında yatan sosyal güvence arayışı ve daha mutlu bir hayat sürme gibi psikolojik sebeplerdir.⁶²

Yurtdışına kırsal kesimden işçi göçünün temel sebebi ekonomik sıkıntı, ülkede iş imkânının olmayışı artan nüfus oranına paralel olarak iş sahasının genişleyememesi iken yurtdışına işçi gönderen zamanın Türkiye hükümetlerinin işçi gönderilmesiyle ilgili değişik amaçları vardır. Yurtdışına işçi göndermekle öncelikle geçici ve kısmi de olsa işsizliğe karşı bir tedbir alınarak ülke içerisinde nüfus ve işgücü açısından istihdam meselesine çözüm getirilmesi ekonominin büyümesi için gerekli yetişmiş işgücünün istihdam öncesi ve istihdam içi eğitimlerinin yurt içi maliyetinin bir kısmının işgücü alan ülke tarafından karşılanması hedeflenmiştir. Ayrıca yurtdışına işçi gönderilmesinde; yurtdışından gönderilecek dövizlerle dış ödemeler dengesine yardımcı olunması işçi tasarruflarının yatırımlara çeşitli organizasyon ve düzenlemelerle kanalize edilerek ülke kalkınmasının hızlandırılması vasıfsız ve yarı vasıflı işçilerin gittikleri ülkelerde bilgi ve tecrübe kazanıp ve mesleki eğitim görüp vasıflı hale gelerek dönmeleri sonucu ülke kalkınmasında eğitilmiş insan gücü olarak kendilerinden faydalanılması batı ülkelerinde yaşamın getireceği eğitim, görgü değişik bir dünya görüşü disiplinli ve verimli çalışma anlayış ve alışkanlığının kazanılması batının teknolojik sosyal ve kültürel değerlerinin ülkeye aktarılması ülkenin modernleşmesi ve dönen işçilerin tabii birer lider olarak görev yapmaları gibi hususlarda fayda sağlaması, işçi transferleriyle Avrupa Siyasi ve Ekonomik Topluluğu içerisinde kaynaşma fikrinin gerçekleştirilmesi ve işçi gönderilen ülkelerin ülkemizde

⁶² İbrahim Balcıoğlu, Sosyal ve Psikolojik Açıdan Göç, Elit Yay., İstanbul, 2007, s. 17.

şube sanayi kurumlarının teşvik edilmesi gibi amaçlar güdülmüştür. Dolayısıyla işçilerin yurtdışına gitmelerinin yurt içinde kalmaları halinde sağlayacağı faydadan daha fazla fayda sağlayacakları öngörülmüştür.⁶³

1.6. YURTDIŞINA İŞÇİ GÖÇÜNÜN SONUÇLARI

Yurtdışına işçi göçü daha çok ekonomiye olan katkı ve yararları açısından değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak pek çok araştırma göçün ekonomik olmayan sonuçlarını göz ardı etmektedir. Hâlbuki göçün ekonomiye olan katkılarının yanı sıra demografik, sosyal, kültürel, siyasal ve psikolojik gibi toplumsal ve bireysel sonuçlarından da söz edilebilir.⁶⁴

Ekonomik sebeplerin Türkiye’den yurtdışına işçi göçünün temel nedeni olduğu belirtilmişti. Gerçekten de yurtdışına giden Türk işçileri gitme amaçları olarak belirledikleri ekonomik yönden ‘zengin olma’ hedefine ulaşmışlardır. Köylerinde fakir olarak tanınan bir parça ekmeğe bile muhtaç olan insanlar yurda döndüklerinde artık o köyde söz sahibi kişiler olarak tanınır olmuşlardır. Birkaç bin lira, bir ev, bir traktör alma umuduyla başlanılan yolculuk hiç bitmemiş istenilenlerin kat kat fazlası kazanılmış ama bir türlü yurda kesin dönüş gerçekleşmemiştir.

Yurtdışına gidişte devletin ve bireyin belirlediği amaçların başında gelen işsizliğe çözüm istihdam yönünden rahatlama ve ekonomik olarak güçlenme, hedefine ulaşmış hem birey zenginleşmiş hem de işçi dövizleri 1970’lerin başından bu yana Türkiye’nin tüm ihracat girdisine eşdeğer sayılmıştır. Türkiye’ye 1964’te gönderilen tasarrufların toplam tutarı 45 milyon dolar iken bu meblağ 1981 yılının ilk yedi ayında 2.078 milyon doları bulmuştur. 12 Eylül 1980 müdahalesinden sonra tasarruflar ana yurda daha hacimli olarak akmıştır. 1979 yılında transfer edilen döviz miktarı 1.68 milyon dolar iken 1981 Eylülünde bu miktar 2.476 milyon dolara yükselmiştir. Bu tasarruf transferleri günümüze dek devam etmiştir. 1980’li yıllarda işçi tasarruflarının döviz olarak transferi ticaret açığının %60’ının karşılanmasına hizmet etmiştir. 1990’lı yıllarda bu miktar %35’e inmiştir. Ancak bu dönemde de büyük ölçüde işçi tasarruflarını temsil eden döviz havaleleri yine ticaret açığını kapatmaya devam etmiştir. Nitekim 1999’da döviz havaleleri ticaret açığının %43’üne tekabül etmekteydi. Döviz transferleri azalmakla beraber yine de gayrı safi milli hâsılaya %2 katkıda bulunmaya devam

⁶³ H. Musa Taşdelen, Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk İşçi Aileleri, s. 34.

⁶⁴ Abdolvahap Taştan, Yurda Dönen İşçiler, s. 7-8.

etmiştir.⁶⁵ Göçün temel nedeni olarak görülen ekonomik etkiler ve özellikle işçi dövizleri merkez bankasının gereksinimlerini karşılamada ödemeler dengesi ve ticaret açığının kapatılması gibi durumlarda önemli bir faktör olmuştur. Bununla birlikte işçilerin Türkiye’deki yatırımları da sınırlı ölçülerde gerçekleşmiştir. Türk işçileri Türkiye’deki ana yatırımlarını yeni ev yapımı, eski evlerin iyileştirilmesi, şehirden apartman ya da apartman dairesi, arsa ve tarla alımları yönünde kullanmış bunun yanı sıra sayıları az da olsa Batı Avrupa’nın yüksek yaşam standardı ile sanayileşme arasındaki ilişkiyi anlamış bazı işçiler tasarruflarını endüstriyel yatırımlara yöneltmeye çalışmışlardır.⁶⁶ Ama işçilerin çoğu yanılıcı yatırımlara yönelmişler bu da ulusal rekabette azalmanın sebeplerinden biri olmuştur. Taşınmaz mallar alanından yatırım yapmanın tercih edilmesi ya da informel sektörde bireysel işletmeler kurulması ulusal endüstride yer almak istenmemesi işçilerin dış ülkelerdeki tasarruflarının yersiz ve yararsız şekilde harcanmasına yol açmış uluslar arası ekonomik rekabet olanaklarının oluşmasını önlemiştir. İşçilerin yurtdışında gördükleri yüksek tüketim düzeyi reklâm ve özendirici kredi olanaklarından etkilenererek ev ve otomobil sahibi olmaya önem vermeleri yeni bir yaşam standardına erişme çabası gösterirken tasarruflarını üretime yöneltmemişlerdir.⁶⁷ Bu bağlamda yurtdışındaki Türk işçileri Türkiye’ye döviz girdisi olarak fayda sağlamışlar, kendileri de ekonomik olarak özgürleşmişler ve iyi bir yaşam standardı yakalayabilmişlerdir. Ama tasarruflarını kullanmada yatırım tercihlerini üretmeden yana kullanmamışlardır. Özellikle 70’li yılların başlarından itibaren aile birleşmelerine izin verilmesiyle yurtdışı işçileri konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa doğru adım atmışlardır. Bunun sonucu olarak da tasarruflarını sadece ana yurttaki (Türkiye’de) değerlendirmenin yanı sıra yaşadıkları ülkelerde de değerlendirmeye başlamışlardır.

Dış göçün ekonomik sonuçlarının yanı sıra toplumsal sonuçları da olmuştur. Dış göç Türk aile yapısında “parçalanmışlık” olgusunun ve Türk toplumunda “Alamancı Aile” tipinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. “*Alamancı aile*” ya da “*parçalanmış aile*” diye isimlendirilen aile tipi 1970’li yılların başlarına kadar batı Avrupa ülkelerinin eş birleşmelerine izin vermemeleri sebebiyle zorunlu, daha sonraları ise aile reisi erkeğin az zamanda çok para kazanıp geri dönmek ümidiyle yanında “*boğaz*” götürmek

⁶⁵ Nermin Abadan Unat, Bitmeyen Göç, s. 71.

⁶⁶ Abdolvahap Taştan, Yurda Dönen İşçiler, s. 9.

⁶⁷ Nermin Abadan Unat, Bitmeyen Göç, s. 137.

istemeyişi, eşini götürse dahi zamanla çocukların eğitimleri sebebiyle çocukların büyük anne ve büyük babaların yanında kalmaları yahut da ailenin bütünüyle Avrupa'ya göç etmesinden sonra anne-babanın çocuklarını kötü alışkanlıklardan korumak maksadıyla eğitim amaçlı Türkiye'ye geri göndermeleri ve en son şekliyle anne-babanın emekliliklerinden sonra birkaç ay dışında senenin büyük bir bölümünü Türkiye'de geçirip çocuklarını Avrupa'da bırakmaları sebebiyle “*iradi*” olarak gerçekleşmiştir.⁶⁸ Bu tür parçalanmalar geride kalan anne ve çocukların erkeğin akrabalarına sığınmaları sebebiyle geleneksel aile tipini güçlendirdiği gibi bir taraftan da kadının özgürleşmesine ve iş yapabilmesine zemin hazırlamıştır. Parçalanmış aile tipi yurtdışına işçi gönderen bölgelerde bir yaşam biçimi haline gelmiş parçalanmış ailenin getirileri ve götürüleri hesaplandığında getirilerinin götürülerinden daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmış ve bu durumun ‘*alamancı aile*’ olarak adlandırılması bir sınıf atlama olarak algılanmıştır. Bu durumdan en çok zararlı çıkan çocuklar olmuştur. Çocuklar eğitimlerini büyükanne ve büyükbabalarının yahut da annelerinin yanında kalarak devam ettirmeye çalışmışlar, babalarını ancak seneden seneye yahut birkaç yılda bir görebilmişlerdir. Avrupa'ya götürülen çocuklar ise uyum gösteremedikleri okullara gönderildiklerinden psikolojik sorunlarla uğraşmak zorunda kalmışlardır.

Göçün ‘*parçalanmış ailenin*’ yanı sıra toplumsal etkilerinden bir diğeri ise geleneksel bir toplumdaki modern bir topluma dönüşü sağlayan bir faktör olarak kabul edilmesi olmuşsa da⁶⁹ bu etki beklenen düzeyde gerçekleşmemiştir. Türkiye’den yurtdışına işçi göçü az gelişmiş bir toplumdaki gelişmiş toplumlara doğru bir hareketliliktir. Bu durumda göçmen grupların içinde yaşadıkları modern toplumun teknik ve teknolojik imkânlarından yararlanması belli ölçülerde iş ve çalışma dönemine ilişkin alışkanlıkları öğrenme ve sanayileşmiş toplum yapısına özgü bir zihniyeti kazanmaları beklenmiştir. Kısacası bu göçmen grupların modernleşmesi anlamına gelmektedir. İşçi gönderen ülkelerin de dolaylı da olsa böyle bir beklentisinin olduğu dönüş sonrası bu etkilerin ülke yararına kullanılacağı sıklıkla vurgulanmıştır. Ne var ki dönüşün beklenen süre ve nitelikte gerçekleşmeyişi kazanılan beceri ve birikimlerin büyük ölçüde ev sahibi toplumun yararına kullanılması ve giderek göçün bireysel etkileriyle daha belirgin bir nitelik kazanmasıyla toplumsal değişimin önemli bir boyutu olarak görülen

⁶⁸ Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Yurtdışına İşgücü Göçü ve Parçalanmış Aile, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1996, s. 195.

⁶⁹ Abdulvahap Taştan, Yurda Dönen İşçiler, s. 8.

modernleşme beklenen düzeyde gerçekleşmemiştir.⁷⁰ Özellikle birinci kuşak işçilerin göç ettikleri ülkelerin halklarından uzak bir şekilde bir şehrin belirli bir kesiminde bazı mahalle ve caddelerde ki konutlarda oturmaları kendi kahvehane, bakkal, lokanta sinema ve gazinolarını oluşturmaları⁷¹ gibi sebeplerle içe dönük bir yaşam tarzını benimsemeleri bulundukları ülkelerden modernite anlamında istifade etmediklerini göstermektedir.

Türkiye’den yurtdışına işçi göçü özellikle birey açısından dramatik bir tecrübenin zeminini oluşturmuştur. Zira göç yoluyla geniş akraba ve arkadaş çevresi terk edilmiş, milli sadakat, kültürel miras ve adetlerden belli ölçülerde uzaklaşmış ve böylece bireyin aidiyet duygusu parçalanmıştır.⁷² Yabancı ülkelerdeki İşçiler gerek lisan gerek kültür ve sosyal farklılaşmalar sebebiyle yalnızlık duygusu içine itilmişlerdir. Bu duygu kendisini başlangıçta daha yüksek bir seviyede hissettirmiştir. Cemaat tipi toplumda yetişmiş olan Türk işçiler modern toplumda aynı sıcaklık, içtenlik, ilgi ve yardımı görmemişlerdir. Yaşamış oldukları yalnızlık duygusunu ise “getto” hayatı içinde bastırmaya çalışmışlardır.⁷³ Özellikle işçilerin çalıştıkları ülkelerde “Yabancı” anavatanlarında “Alamancı” olarak tanımlanmaları onları olumsuz yönde etkilemiş ve onların hem hayatını devam ettirdiği toplumda hem de ana vatanında kendilerini bir yabancı gibi hissetmelerine sebep olmuştur.

Yurtdışına göçün bireyin psikolojik sağlığı üzerinde de etkileri olmuştur. Sosyal ve kültürel değişme, kentleşme, modernleşme, asimilasyon, adaptasyon ve yaşam stresi üzerinde yapılan çalışmalar göç yaşantısıyla psikolojik bozukluk arasında önemli bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur.⁷⁴ Özellikle işçilerin gittikleri toplumda yalnızlık duygusu hissetmeleri hem kendilerini hem de eş ve çocuklarını ruhi uyumsuzluk haline sevk etmiştir. Ülser, gastrit ve sinir hastalıklarının işçi ve ailesinde sıkça rastlanması da bu ruhi uyumsuzluğun bir sonucudur. İşçilerde ve özellikle onların okul çağındaki çocuklarında görülen sinirli ve uyumsuz davranışlar, depresyon, içe dönüklük, saldırganlık tutumları, korku halleri gibi psikolojik durumların sebebi de göç sonrası

⁷⁰ Zehra Dökmen; Almanya’dan Kesin Dönüş Yapmış İşçilerle Yurtdışında Bulunmamış Kişilerin Kişi Algısı ve Psiko-Sosyal Değişim Açısından Karşılaştırılması, Doktora Tezi, Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989, s. 147.

⁷¹ Orhan Türkdoğan, İkinci Neslin Dramı Avrupa’daki İşçilerimiz ve Çocukları, Ayyıldız Matbaası, İstanbul 1984, s. 38.

⁷² Abdulvahap Taştan, Yurda Dönen İşçiler, s. 10.

⁷³ Orhan Türkdoğan, İkinci Neslin Dramı, s. 41.

⁷⁴ Süleyman Doğan. “Yurtdışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Problemleri”, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Ün., 1988, s. 33.

ferdin sağlam aile bağlarının güvenliğinden kopup anonim ilişkilere dayalı sanayileşmiş toplumlarda ortaya çıkan bilmediği durumlar karşısında duyduğu çözümsüz “uyum” güçlüğüdür.⁷⁵

Göç yaşantısının psikolojik sağlık üzerinde etkisini açıklayan çeşitli kuramlar vardır. Bu kuramları “sosyal izolasyon kuramı”, “**kültürel şok kuramı**” ve “**kültürel değişme kuramı**” olarak üç gruba ayırabiliriz.

a.Sosyal izolasyon kuramı: Bu kurama göre göç; bireyin sadece fiziki ayrılığı değil aynı zamanda bireyin alıştığı bir dizi haklardan kurallardan ve sosyal etkileşim örüntülerinden ayrılmasıdır. Kişinin alıştığı ortamdan ayrı kalması onun yalnızlık yabancılaşma kendini değersiz görme gibi duyguları yaşamasına sebep olabilmektedir. Birey göç ettiği toplumla iletişim ve etkileşim bakımından kısıtlanmakta olduğunun farkındadır ve sosyal rolleri meydana getirirken strese girer. Stres durumunda dolaylı ya da dolaysız olarak bireyin psikolojik sağlığının bozulmasına neden olmaktadır.⁷⁶

b.Kültürel şok kuramı: Bu kurama göre ise kültürel farklar bireyin uyum güçlüğü çekmesine neden olmaktadır. Eğer içine girilen yeni çevre kendi kültürüne benziyorsa daha az benzemiyorsa daha fazla, birey uyum sorunuyla karşılaşacaktır. Göçten hemen sonra şokun daha büyük olduğunu ve göçmenler gittikleri toplumun kültürüne alıştıkça ruh hastalıklarının da azalacağını⁷⁷ savunan bu görüş göçmenlerdeki sağlık sorunlarının oluşmasında yer değiştirme faktöründen çok kişinin ailesinden ve kültüründen ayrılmasının rol oynadığını ileri sürmektedir. Kırsal kesimden gelenler kentlerden gelen göçmenlere oranla daha fazla kültür şoku yaşamaktadırlar.⁷⁸

c.Kültürel değişme kuramı: Bu kurama göre ise göçmenler kültürel değişme nedeniyle stresli bir yaşam geçirmektedirler. Bu durum diğer aile bireylerinin kişiliklerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durumda yabancı topluma uyum sağlaması için zorlanan birey kendi kültürü ile aşırı bir özdeşleşmeye ve kendi kültürünü üstün tutmaya yönelmektedir.⁷⁹

⁷⁵ Orhan Türkoğlu, İkinci Neslin Dramı, s 43.

⁷⁶ Cengiz Şahin; “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, Gazi Üniv. Eğitim Fak. Dergisi, C. 21, S. 2, Ankara, 2001, s. 57-67.

⁷⁷ Süleyman Doğan, “Yurtdışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Problemleri”, s. 35.

⁷⁸ Leyla Ercan Esentürk., “Yabancı Uyruklu ve Türk Üniversite Öğrencilerine Ait Sorunların Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Doktora Tezi, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998, s. 24.

⁷⁹ Süleyman Doğan, “Yurtdışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Problemleri”, s. 36.

Bu kuramlar ışığında ülkemizden yurtdışına işçi olarak giden bireyler üzerinde göçün psikolojik bir etki bıraktığı malumdur. Bir göçmenin yaşı cinsiyeti göç nedeni üyesi olduğu toplumsal sınıf eğitim düzeyi ve kültürel düzeyi ne olursa olsun ve ülkede kalma süresi ne kadar olursa olsun göçmenlik durumundan dolayı onun iç dünyasında birtakım değişimler meydana gelir. Göçmenler psikolojik olarak göç sonucu bazı duygular hissedirler. Göçmenlerin hissettiği duygular şu şekilde sıralanabilir:

Yabancılık Duygusu: Tüm göçmenler, göç ettikleri ülkede birer yabancıdır. Göçmenin dünyasındaki her şey, iklim, çevre, kültür, dil farklıdır. Kişinin dış dünyasında çok somut olan bu yabancılık durumu onun iç dünyasına da yansır. Kendi iç dünyasına da yabancılaşarak bir şeye ve bir yere ait olamam duygusu yaşar.

Yalnızlık Duygusu: Yalnızlık duygusu, kişinin bilinçli ya da bilinçsiz geride bıraktığı yakınlarının yokluğu ve onları bırakmasından ötürü kendini suçlu hissetmesinden kaynaklanır. Bu yalnızlık duygusu, üzüntülü bir anda olduğu kadar sevinçli bir anda da görülebilir.

Boşluk Duygusu: Göçmen kişi zaman zaman, bilinçli ya da bilinçsizce geçmişte bıraktığı şeylerin yokluğunu hisseder.

Özlem Duygusu: Göçmen bilinçsiz olarak kişileri, doğayı, burada olmayan ve orada olan her şeyi özler. Özlem, kimi zaman göçmenin kişiliğinin bir parçası haline gelir.

Kişilik Sorunu: Kişinin kendi ülkesindeki kişiliği ile yeni ülkedeki kişiliği çatışır. Zaman zaman düşmanlık duyguları içinde bocalar. İki ayrı kültürün kişinin benliğinde çatışması, göçmenin çocuklarının giderek yeni toplumun bir parçası olması ile derinleşir.

Köksüzlük: Göçmen zaman zaman bir yere ait olmama duygusu içinde bocalar. İçinde yaşayıp kök saldığı toplumdan ve onun verdiği güvenden yoksundur.

Anavatanındaki Değer Yargılarının Aşağılanması: Göçmen eski toplumunda doğal ve önemli olan değer yargılarının yeni toplumda anlamsızlaştığını görür. Yeni topluma kök salabilmek için eski toplumun değer yargılarını aşağılamaya başlar. İki toplumun değer yargıları arasında yaptığı kıyaslama, göçmenin iç dünyasında ve aile yaşamında çelişiklere neden olur.

Aşağılık Duygusu: Göçmen kendi dilinin, yaşayış biçiminin, çalışma yaşamındaki ve boş zamanlarındaki alışkanlıklarının çevreyle ilişki biçiminin eskisi gibi anlam

taşımadığını ve aynı değerde sayılmadığını fark eder. Kendini yetersiz ve yeteneksiz hissetmeye başlar. Dil yetersizliği bu duyguyu güçlendirir. Kişi önceki yaşamında bu duyguyu, belki de, çok kısa bir süre için hissetmiştir, Ama kaldığı ülkede sık sık yaşar.

Anadilinin Aşağılanması: Dil kişiliği, kişinin kendine verdiği değeri, duyguyu ve güveni etkileyen bir duygudur. Göçmen yeni topluma uyum sağlamak için yepyeni bir dil öğrenmek zorundadır.

Kuşkuculuk: Yeni bir ülkede, yeni bir toplum içinde, sık sık bilinmeyenle karşı karşıya kalan göçmende kuşku duyguları yoğunlaşır. Kuşkuculuk bir davranış biçimi olmaya başladığında tehlikelidir. Giderek nevroz ve psikoz durumlarına yol açar.

Kırgınlık: Zaman geçmesine karşın bir türlü geri dönüşü gerçekleştiremeyen göçmen kırılır. Çoğu zaman çevresindeki insanları, ailesini, dostlarını kırar ve mutsuz eder.

Suçluluk Duygusu: Göçmen yeni ülkeye geldiğinde geride bıraktığı kişiler ve değerler karşısında suçluluk duygusuna kapılır ya da yeni yaşamında mutlu olması gerektiği halde, mutlu olmadığı için suçluluk duygusu altındadır.

Ön Yargı: Yeni ülkenin doğal bir parçası olmayan göçmen, ülke ve topluma karşı olumsuz duygu ve davranışlar içine girer ve ön yargılı davranır.⁸⁰

Göçün etkilerinden biri de yurtdışında bulunan ve bulunmayan kişilerin ortak kanaatleri olarak toplumda baş gösteren ahlakî ve kültürel yozlaşmadır. Yaptığımız araştırma sonucunda yurtdışına gidenlerden birisi dışında yurtdışına işçi olarak gitmekten pişmanlık duyan olmamıştır. Zira gidiş amaçları para kazanmak ve yoksulluktan kurtulmaktır. Amaçlarını fazlasıyla gerçekleştirmişlerdir. Ama pişmanlık duyulan, şaşkınlık uyandıran ve insanları bir o kadar da üzen durum, geçmişe oranla ahlakî ve kültürel değerlere sahip çıkılmayışı ve bu değerlerin yozlaşmaya başlamış olmasıdır. Özellikle geleneksel ailede yetişen muhafazakâr bireyler kadın-erkek, büyük-küçük arası ilişkilerin eskiye oranla tamamen yok olmaya yüz tutmuş olmasından şikâyetçidirler. Bunun sebebi olarak ta insanların ekonomik olarak güçlenmeleri ve Avrupaî yaşam tarzını kendi memleketlerine yansıtmaya başlamaları, anavatanında kalan insanların özellikle de gençlerin ve orta yaş grubunun “alamancı”ların yaşantılarına

⁸⁰ Gönül Göhler, “Die gesundheitliche Situation und die daraus resultierenden probleme der türkischen Migrante n/inen in der Bundesrepublik Deutschland”, Türkische Migranten in der Bundesrepublik Deutschland-Federal Almanya’da Göçmenler, Band II, Köln: Önel Verlag, 190, s. 68. (Akt.: Cengiz Şahin, “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, s. 57-67.)

özenmeleri Alamancı ailedeki genç kızların yahut erkeklerin ithal damat ya da gelin olarak kendi akrabalarından bireyleri yurtdışına götürmeleri bu ithal evlilikler sonucu orada yaşanan sıkıntılar sebebiyle boşanmaların artması iki akraba aile arasının açılmasına sebep olmuştur. Özellikle toplumda boşanmaların artması yahut yurtdışına gitmek için gayrı meşru nikâh akitlerinin meydana gelmesi (erkeğin yurtdışındaki halası teyzesi yahut yengesiyle kâğıt üzerinde evlilikleri ya da tam tersi) yurtdışındaki Müslüman Türk kızlarının İslam'ın evlenmelerini yasakladığı başka dinden olan kişilerle evlenmeleri, kişilerin zenginleştiği oranda geride kalan akrabalarına yardımlarının da artmasıyla köyde kalanların çalışıp üretmek yerine hazırcılığa alışmaları aynı zamanda Anadolu köylerinde içki, kumar vs. gibi kötü alışkanlıkların artması gençlerin çalışmak, okumak üretmek yerine nasıl olsa yurtdışındaki akrabalarını bana bakar yahut da bir gün ben de yurtdışına giderim anlayışı çalışkan bir o kadar da başarılı Türk toplumunu pasif hale getirmiştir.

Yurtdışına göçün etkilerini sonuç olarak şöyle özetleyebiliriz: Göç, ülkenin ve bireylerin ekonomik yönden rahatlamalarına olumlu yönde katkıda bulunmuş, ülkedeki işsizliğe ve istihdam sorununa kesin bir çözüm getirmese de bir nebze de olsun fayda sağlamıştır. Diğer taraftan yurtdışına göçün sosyal kültürel psikolojik ahlak ve eğitim alanında birey ve toplum üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Ekonomik sebeplerle yurtdışına giden işçilerimiz gittikleri yerlerde yerine göre ekonomik meseleleri de aşan psikolojik, sosyal ve kültürel meselelerle yüz yüze gelmişlerdir. Ayrıca önceden hiç de hesapta olmamasına rağmen bugün Türk işçi çocukları sosyal kültürel ve iktisadi yönleriyle çözüm bekleyen bir problemler sahası olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

1.7. TEMEL KAVRAMLAR

Din: Dinin herkesin üzerinde ittifak ettiği genel geçer bir tanımı yoktur. Böyle bir tanımın olmamasının sebebi ise, tanımı yapan kişinin bağlı bulunduğu dinin, mezhebin, dünya görüşünün, bilimsel yaklaşımın farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Din Arapça da ceza, mükâfat, hüküm, itaat, teslimiyet, üstün gelme, hâkimiyet, zelil kılma, zorlama, adet, yol, kanun, şariat, millet ve mezhep anlamlarına gelmektedir. Terim olarak “din”, akıl sahiplerini kendi arzuları ile bizzat hayırlara sevk eden ilahi bir nizam, Allah tarafından konulmuş ve insanları O'na ulaştıran bir yoldur. İman ve amel

konusu olarak akıl ve ihtiyara, teklif olunacak hak ve hayır kanunlarının bütününe denir.⁸¹

Dinî sosyolojik ve psikolojik yönleri göz önünde bulundurularak değişik tanımlarını yapmak mümkündür. Sosyolojik ağırlıklı olarak kabul edilebilecek din tanımlarından biri Fromm'un yaptığı şu tanımdır: “Din bir grup tarafından kabul edilen ve o grup bireylerine kendilerini adayabilecekleri bir hedef sunan ve de onlara ortak bir davranış biçimi veren bir sistemdir”.⁸²

Geeretz'in dinî psikolojik ve sosyolojik yönünü de dikkate alarak yaptığı şu tanımda dikkat çekicidir: “din, vâroluş konusunda genel mahiyette kavramlar dile getiren ve insanlarda güçlü, derin ve kalıcı motivasyonlar ve ruhi eğilimler uyandıracak tarzda etkide bulunan bir semboller sistemidir. Dile getirdiği kavramlara öyle bir gerçeklik özelliği sağlar ki, bunların etkisiyle yaşanan motivasyonlar ve ruhi eğilimler ancak gerçeğe dayanmakta gözüktürler”.⁸³ Dinî psikolojik içerikli tanımlarından biriside şöyledir: “Din kişinin, ilahi bir kudretin varlığını, bu kudretin her şeyden üstün olduğunu, yapması ve yapmaması hususunda taleplerde bulunduğunu gönülden kabul ve tasdik ederek o'nun hizmetine girmesidir”.⁸⁴

Diğer bir psikolojik içerikli tanıma göre ise din, insanın psişik yaşamından ayrılmayan bir gerekliliğin sezgisel somutlaşmasını, kemale doğru gitmenin, yükselmenin yolunu temsil eder.⁸⁵

Davranış: Kelime olarak davranış, eyleme yönelme ve gerçekleştirme biçimi ile tepkide bulunma şekli olarak tanımlanabilir.⁸⁶ Psikolojide ise, bireyin gözlenebilen ve gözlemlenemeyen etkinliklerinin hepsine davranış denir.⁸⁷ Reflekse dayalı, içgüdüsel ya da öğrenme ürünü olan her türlü bedensel faaliyetlerin yanı sıra konuşma da gözlenebilir olduğu için bir davranış biçimidir. Bu arada heyecan belirtisi olarak kabul edilen gülme, ağlama, haykırma, kızarma, sararma, titreme gibi tepkiler, yüz ifadeleri ve

⁸¹ Fikret Karaman ve Diğ., Dinî Kavramlar Sözlüğü, D.İ.B.Yay., Ankara, 2006, s. 122.

⁸² Erich Fromm, Psikanaliz ve Din, Çev.: Aydın Arıtan, Arıtan Yay., İstanbul, 1993, s. 5-6.

⁸³ Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, T.D.V.Yay., Ankara, 1993, s. 69-70.

⁸⁴ Kerim Yavuz, “Din Psikolojisinin Araştırma Alanları”, Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, Erzurum, 1982, S. 5, s. 87.

⁸⁵ Joseph Marechal, Etude Sur la Psychologie Des Mystiques, Paris, 1937, s 7, (Akt: Halil Apaydın, Kişilik Özelliklerinin Dinî Tutum ve Davranışlara Etkisi, Doktora tezi, On dokuz Mayıs Üniv Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2001, s. 30.

⁸⁶ Büyük Larousse, Milliyet Yay., İstanbul, ty., s.2909

⁸⁷ Nurettin Fidan, Münire Erden, Eğitim Bilimine Giriş, Repa Eğitim Yay., 3. Baskı, Ankara ty., s.175

jestler davranış biçimleri olduğu gibi, bir problemin çözümünü düşünürken dışa yansıyan işlem basamakları da davranış biçimidir.⁸⁸

Dinî Davranış: Bireyin günlük yaşamını ve gelecek dünya inancını (varsa) anlamlı kılmak, aşkın varlık ile (Allah ya da tapınılan herhangi bir şey) kendisi arasında olumlu bir ilişki oluşturmak niyetiyle yaptığı, yapmayı düşündüğü eylemlerin hepsine dinî davranış diyebiliriz. Bazı psikologlarca da sıklıkla tartışılan davranış, güdünün sonucudur; güdü ise isteğin, niyetin sonucudur. Burada sorun, davranışa yüklenen anlam üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çünkü davranış, bazı tanımlamalarda yer aldığı üzere, organizmanın dıştan gözlenebilen fiziksel hareketler bütünü olarak algılanmaktadır. Bu son derece kısır davranış tanımı noksan ve dolayısıyla yanlış bir tanımlamadır. Özellikle konu dinî davranış olunca noksanlık daha da belirgin bir hal almaktadır. Bu bağlamda “gerek bir ayin gibi dışardan görülebilen, gerekse sessiz bir dua gibi derunî ve hususî kalan bütün eylemler dinî davranıştır”⁸⁹ demek doğru gözükmemektedir.

Tutum: Tutum (alm. Verhalten ; ing. Attitude), Belli kişi, nesne ve olaylara karşı belli biçimde davranmadır.⁹⁰ Birey nesne ve ortamlara olumlu ve olumsuz bir şekilde tepkide bulunma eğilimidir.⁹¹ Schmit tarafından tutum şöyle tarif edilmiştir, “Tutum bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir”.⁹²

Dinî tutum: Dinî Tutum: “kişinin dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını belirleme tarzıdır”.⁹³ Yani kişinin dine dair bilgi ve inançları, dinin bütününden ya da herhangi bir esasından hoşlanması veya hoşlanmaması ve dinle ilgili davranışları, yani lehte ve aleyhteki birtakım faaliyetleri onun dinî tutumunu oluşturur. Bireyin diğer konularda olduğu gibi dinî konularda da bir tutum içerisinde olması beklenir. Bu tutum olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilir. Birey, olumlu ya da olumsuz bir dinî tutuma; ailesi, arkadaş çevresi, okuduğu okul, dinle ilgili edindiği bilgiler, kitle iletişim

⁸⁸ Yılmaz Özakpınar, Psikolojinin Kavramsal Yapısı, Ötüken Yay., İstanbul 2000, s.62.

⁸⁹ Antoine Vergote, Din İnanç ve İnançsızlık, Çev.: Veysel Uysal, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 1999, s. 42.

⁹⁰ Orhan Hançerlioğlu, Ruhbilim Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 356.

⁹¹ Ömre Demir, Mustafa Acar, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ağaç Yay., İstanbul, 1992, s. 361.

⁹² Çiğdem Kağıtçıbaşı, Yeni İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş, Evrim Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 102, Zeki Aslantürk, Tayfun Amman, Sosyoloji, İFAV. Yay., İstanbul, 1999, s. 141.

⁹³ Hüseyin Peker, Din Psikolojisi, Aksiseda Matbaası, İstanbul, 1993, s. 88.

araçları, dindarların tutum ve davranışları vb. faktörler ile kendi zihinsel gelişiminin değişik derecedeki etkileri ile ulaşır.⁹⁴

⁹⁴ Halil Apaydın, Kişilik Özelliklerinin Dinî Tutum ve Davranışlara Etkisi, Doktora tezi, On Dokuz Mayıs Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2001, s. 34.

BÖLÜM II.

YURTDIŞINDA BULUNMUŞ VE BULUNMAMIŞ KİŞİLERİN PSİKO-SOSYAL YAŞANTILARI, DİNÎ TUTUM VE DAVRANIŞLARI İLE İLGİLİ BULGULAR VE YORUMLARI

2.1. DENEKLERİN DEĞİŞKENLERE GÖRE DAĞILIMI

Araştırmamızda, araştırmaya katılan kişilerin yurtdışına göç edip etmemeleri durumu bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Bunun yanı sıra sadece göç araştırmalarında değil, genel alan araştırmalarında da cinsiyet, yaş, okur-yazarlık, gelir durumu gibi ölçütler en önemli bağımsız değişkenler olarak kabul edilmektedir. Bunlara ek olarak, çalışmamız açısından, işçilerin yurt dışında kalma süreleri, bulundukları ülkeler gibi kriterleri de değişmeyi etkileyen faktörler olarak dikkate aldık. Buradan hareketle yurtdışına göçün kişilerin psiko-sosyal ve dinî tutum ve davranışlarına ne ölçüde etki ettiğini izah etmeye çalışacağız.

2.1.1. Yurtdışında Bulunup Bulunmama Durumları

Tablo 2.1.1. Yurtdışında Bulunup Bulunmamalarına Göre Dağılımı

Yurtdışında	Sayı	%
Çalıştı	36	60,0
Çalışmadı	24	40,0
Toplam	60	100,0

Araştırmaya katılanların %60'ı yurtdışında işçi olarak çalışmış, %40'ı ise yurtdışında hiç bulunmamıştır. Denekler arasında yurtdışında bulunup bulunmamaya göre %20'lik bir farkın olmasının sebebi ise yaş dağılımında da açıkça görüleceği üzere araştırmanın

kırk yaş ve üzeri kişilerle sınırlandırılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Zira Îsabey köyünde yaşayan 40 yaş ve üzerindeki kişilerin çoğunluğu yurtdışı tecrübesi yaşamışlardır. Geride kalanlar içerisinde yurtdışına gitme teşebbüsünde bulunanlar olmuşsa da bir takım nedenlerden dolayı amaçlarına ulaşamamışlardır. Yurtdışına gitmeye hiç teşebbüs etmeyenlere gelince bunların yurtdışına gitmeye engel: evin tek erkek evladı olması, ağabeylerinin gidip anne babasına bakacak geride kimsenin kalmaması, toprağa duyulan büyük sevgiden dolayı başkalarına toprağın teslim edilmek istenmeyişi ya da yurtdışına gidenlere “gavur olmaya gittiler” vb sözlerle iyi bir gözle bakılmadığının açıkça söylenmesinin etkisi olmuştur.

Araştırmamızda tamamen erkek deneklere yer verdik. Îsabey köyünden yurtdışına göç ilk defa 1962 yılında Hamdi Cesur, Bekir Baran ve Ali Osman Asil gibi erkeklerin gitmesiyle başlamıştır. Kısa zamanda köyünde bir ev, bir traktör, birkaç dönüm arazi alabilecek sermayeyi biriktirip köyüne dönme amacıyla olan işçiler, belli bir süre yurtlarda kalmışlar, geride bıraktıkları eşleri ise çocuklarının başında kayınvalidenin yanında eşlerinin dönecekleri zamanı beklemeye başlamışlardır. Yurtdışına gidenlerden bir kısmı düşündükleri gibi çok kısa bir zamanda olmasa da belli bir süre sonra eşlerini yurtdışına hiç götürmeden geri dönmüşler. Bir kısmı ise bulundukları ülkelerin gerekli izinleri vermelerinden sonra eş ve çocuklarını da beraberlerinde götürmüşler ve bir daha özlemini çektikleri vatanlarına kesin dönüş yap(a)mamışlardır.

Batı Avrupa ülkelerinin 1960-1970’li yıllar arasında eş birleşmelerine izin vermemeleri sebebiyle kırsal kesimden gidenlerin tamamına yakını erkekler oluşturmuştur. Bizde araştırmamızda birinci kuşak işçilerin dinî ve psiko-sosyal tutum ve davranışlarındaki değişimi tespit etmeyi amaçladığımızdan dolayı deneklerin tamamını erkek işçi ve onların yaşlıları olup da yurtdışına hiç gitmeyen erkekler olarak belirledik.

2.1.2. Yaş Gruplarına Göre Dağılım

Tablo 2.1.2. Yaş Gruplarına Göre Dağılım

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Deneklerin yaş gruplarına göre dağılımı					Toplam
		40-49 arası	50-59 arası	60-69 arası	70-79 arası	80 ve üzeri	
Çalıştı	Sayı	7	9	13	6	1	36
	%yüzde	19,4%	25,0%	36,1%	16,7%	2,8%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	6	10	5	1	2	24
	%yüzde	25,0%	41,7%	20,8%	4,2%	8,3%	100,0%
Toplam	Sayı	13	19	18	7	3	60
	%yüzde	21,7%	31,7%	30,0%	11,7%	5,0%	100,0%

Yaş gruplarından da anlaşılacağı üzere, araştırmamız özellikle birinci kuşak işçiler üzerinde yapılmıştır. Deneklerden yurtdışında çalışanların %19.4'ü 40-49 yaş aralığında, %25'i 50-59 yaş aralığında, %36.1'i 60-69 yaş aralığında %16.7'si 70-79 yaş aralığında %2.8'i ise 80 ve üzeri yaş aralığındadırlar. Yurtdışına gitmeyenlerin ise %25.6'ı 40-49, %41.7'si 50-59, %20.8 60-69, %4.2'si 70-79, %8.3'ü 80 ve üzeri yaş aralıklarında bulunmaktadır. İsabey köyünde yurtdışında çalışmış 40 yaş ve üzeri kişilerin oranı yurtdışında çalışmayanlardan daha yüksektir. Yurtdışında çalışanların çoğu işçilikten emekli olmuştur. Bunlardan bir kısmı emeklilikten sonra kesin dönüş yapmış ve sadece işçilik hakkını kaybetmemek için senede bir defa emekli olduğu ülkeye giriş-çıkış yapmaktadır. Emekli olanların bir kısmı ise çocukları ve torunlarından ayrılmamak, yurtdışındaki sağlık hizmetlerinden yararlanmaya devam etmek ve kışın kaloriferli dairelerde rahatça yaşamak için kesin dönüş yapmamışlardır. Fakat bu işçiler yılın nisan ile kasım ayı aralıkları olmak üzere yarıdan fazlasını köylerinde geçirmektedirler. Köylü halkın çoğunun yurtdışı tecrübesi yaşamış olması yurtdışına hiç gitmeyenlerin yurtdışından tamamen kopuk olduğu anlamına gelmemektedir. Zira yurtdışına gitmeyenler çocukları, kardeşleri, amcaları, kayınpeder- kayınvalide vb akrabalarının vasıtasıyla Avrupaî yaşam tarzından/“Alamancı” yaşantısından uzak değildirler.

2.1.3.Yurtdışında Bulunan Deneklerin Yurtdışında Kalma Süreleri

Yurtdışında kalış süreleri işçilerin psiko-sosyal yaşantılarına, dinî tutum ve davranışlarına etki etmekte ve kalış süreleri uzadıkça tutum ve davranışlarındaki değişim daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden işçilerin yurtdışında kalma süreleri bağımsız değişken olarak dikkate alınmıştır.

Tablo 2.1.3. Deneklerin Yurtdışında Kalma Sürelerine Göre Dağılımı

Yurtdışında kalma süresi	Sayı	%
10-19 yıl arası	9	25
20-29 yıl arası	7	19.44
30-39 yıl arası	13	36.11
40 yıl ve üzeri	7	19.44
Toplam	36	100

Tablo 3'de görüldüğü gibi işçilerin %36.11'i ile en büyük oranını temsil eden kısım yurtdışında 30 ila 39 yıl arasında bulunmuştur. %25'i 10 ila 19 yıl arasında, %19.44'ü

40 yıl ve üzeri, yine %19.44'ü 20 ila 29 yıl arası yurtdışında bulunmuştur. Buda demek oluyor ki yurtdışında bulunanların tamamı 10 yıldan daha fazla bir süre yurtdışı yaşantısı geçirmiştir. Bu dağılım da göstermektedir ki yurtdışına işçi göçü başlangıçta kısa süreli olarak gözükmese de rağmen Avrupa ülkelerinin yabancı işçilere oturum izni ve aile birleşmelerine izin vermeleri kesin dönüşlerin azalmasına ve kalış sürelerinin uzamasına yol açmıştır.

2.1.4. Yurtdışında Bulundukları Ülkelere Göre Dağılım

Tablo 2.1.4. Yurtdışında Bulunulan Ülkeye Göre Dağılım

Yurtdışında Bulunulan Ülke	Sayı	%
Hollanda	18	50
Almanya	10	27.8
Belçika	8	22.2
Toplam	36	100

Tablo 4'ten de anlaşılacağı üzere yurtdışında bulunanların %50'si Hollanda'da çalışmışlardır. Deneklerden Almanya'da bulunanların sayısı %27,8'ni, Belçika'da bulunan işçi sayısı ise araştırmaya katılanların %22,2'ni oluşturmaktadır. Bu oranların, Avrupa'da bulunan işçi sayısı oranlarına paralellik arz etmemesinde 1966'da Almanya otomotiv sektöründeki ekonomik bunalım ve 1973'teki petrol krizinin etkisi vardır. Zira 1966-67 yıllarında Almanya'da otomotiv endüstrisinde ortaya çıkan ekonomik kriz sebebiyle Alman hükümeti 70.000 Türk işçiyi işten çıkardı. Bu işçiler yurda dönme yerine Hollanda başta olmak üzere diğer Avrupa ülkelerindeki akrabalarının yanına geçtiler. Ayrıca 1973'teki petrol krizi sebebiyle 1975'te Almanya'ya giden Türk işçi sayısı 640'a⁹⁵ düştü ve artık Avrupa'ya sonradan gelen işçilerde istek sistemiyle hangi ülkede ki akrabası kendisine istekte bulunmuşsa o ülkeye gitmeye başladılar. Araştırmamızdaki deneklerin tamamına yakınının 1970'li yılların başından itibaren yurt dışına gitmeye başladıkları için deneklerin çoğunluğunu Hollanda da ki işçiler oluşturmıştır.

2.1.5. Gelir Durumuna Göre Dağılım

İsabey Köyünden yurtdışına giden işçilerin temel amacının maddi yönden çekmiş oldukları sıkıntıları gidermek olduğunu daha önce belirtmiştik. Yurtdışına giden deneklerle yaptığımız mülakatta; “Yurtdışına niçin gittiniz ve amaçlarınıza ulaşabildiniz

⁹⁵ Ayhan Kaya, Bahar Şahin, Kökler ve Yollar, s. 6 -7.

mi?” sorusuna aldığımız cevapları onların cümleleriyle şöyle sıralayabiliriz: “ Benim köyde durumum çok kötü idi, belki de köyün en fakiri idim, dört göz bir ev, 3000 lira para ve birde hanımım olsun diye gittim. Amaçlarıma kat kat ulaştım, istediklerimin hepsi olduğu gibi Kayseri ve Avrupa’da evlerim arsalarım oldu, yığınla dövizim var, çocuklarım var, köyümde yüzlerce dönüm arazim var”. Bir başka deneğimizde:“ Hocam burada çok fakirdim, hiç tarlam yoktu, para kazanmak için gittim sonunda köyde evimi yaptırdım, 110 dönüm tarla satın aldım, çocuklarımı evlendirdim.” Diğer bir deneğimiz ise: “Bir ev bir traktör üç beş kuruş para kazanıp geri dönmek için gittim bunların hepsini kazandım ama oranın özellikle sağlık yönünden standartlarının yüksek olması beni oraya bağladı, sonra eş ve çocuklarımı da götürdüm ve bir daha memleketime kesin dönüş yapamadım”. Başka bir deneğimiz ise: “10.000 lira kazanıp dönmek amacıyla gittim. O zaman 10.000 liram olsa köyün zengini olurdum. Burada çok fakirdim, orda ben de çocuklarım da maddi yönden zenginleşip kurtardık. 1975’te aile götürme işi ortaya çıkınca eşimi ve çocuklarımı da götürdüm bir daha da geri dönmedim dönemedim, şimdi ise ailem, çocuklarım, torunlarım orda ancak yazları köyümüze gelebiliyoruz”. Bir diğeri ise: “Para kazanmak için gittim, amacım belli miktarda sermaye kazanıp geri dönmekti, dönemedim. Kazandıkça kazanmak istedim, para insanı çekiyor bağlıyor”. Görüldüğü üzere yurtdışına gidenlerin temel amacı para kazanıp yoksulluktan kurtulmaktır. Yaptığımız araştırmada yurtdışına gidenlerin %8,3’ü kendisini gitmeden önce fakir olarak görmemektedir. Bunların; “Yurtdışına gitmekteki amacınız nedir?” sorusuna verdikleri cevapları ise kendi cümleleri ile şöyle sıralayabiliriz: “Kayseri ilahiyat fakültesinde memurdum, üç yıl orda çalıştım. Daha sonra anne babamı, kardeşlerimi daha iyi geçindirebilmek için Belçika’ya gittim. Avrupa ya giden işçilerin izne geldiklerinde ki şaşalı yaşantıları, köylünün onlara gösterdiği saygı ve ihtimam ve onlara duyulan özenti gitmemde etkili oldu. Biz hep başkalarına mı özeneceğiz? Bizim de Avrupa da bir kolumuz olsun dedim”. Bir diğeri ise: “Para kazanmak için gittim burada da durumum iyiydi ama daha çok para kazanmak evimi yenilemek daha fazla hayır hasenat yapabilmek için gittim”. Görüldüğü üzere gerek fakir olanların gerekse durumum iyi diyenlerin yurtdışına gitmekteki amaçları, daha çok para kazanarak, kendisini ve diğer aile bireylerini, akrabalarını yoksulluktan kurtarmak ve daha iyi bir ekonomik ve sosyal statüye kavuşmak olmuştur.

Tablo.2.1.5. Gelir Durumuna Göre Dağılım

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Gelir durumunuz?				toplam
		Çok iyi	İyi	Orta	Düşük	
Çalıştı	Sayı	1	18	17	0	36
	%yüzde	2,8%	50,0%	47,2%	,0%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	0	2	12	10	24
	%yüzde	,0%	8,3%	50,0%	41,7%	100,0%
Toplam	Sayı	1	20	29	10	60
	%yüzde	1,7%	33,3%	48,3%	16,7%	100,0%

Tablo 5’de görüldüğü üzere yurtdışına gitmiş olanlar amaçlarına ulaşmışlardır. Zira yurtdışına gidenlerin %50’sinin gelir durumunun iyi, %47. 2’sinin de gelir durumunun orta ve %2,8’de gelir durumunun çok iyi olduğunu görmekteyiz. Yurtdışına gidenlerden gelirinin düşük olduğunu belirten olmamıştır. Yurtdışına hiç gitmeyenlerin ise %50 sinin gelir durumunun orta, %41,7’sinin gelir durumunun düşük, %8,3’nün gelir durumunun iyi olduğu ortaya çıkmıştır. Yurtdışına gitmeyenler içinde, gelir durumum çok iyi olduğunu belirten olmamıştır.

Bu sonuçlar göstermektedir ki yurtdışında bulunmuş olmak özellikle kırsal kesimde yaşayan köylü halkın gelir durumunu olumlu yönde etkilemiştir. Yurtdışında bulunmuş olanların yurtdışına gitmeyenlere oranla daha iyi bir gelir durumuna sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

2.1.6. Eğitim Düzeyine Göre Dağılım

Tablo 2.1.6. Eğitim Düzeyine Göre Dağılım

Yurtdışı nda	Sayı ve yüzde	Eğitim durumunuz?					Toplam
		Okuma yazmam yok	Okuma- yazma biliyorum	İlkokul mezunuyum	Ortaokul mezunuyum	Lise ve dengi okul mezunuyum	
Çalıştı	Sayı	2	9	16	5	4	36
	%yüzde	5,6%	25,0%	44,4%	13,9%	11,1%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	2	2	16	4	0	24
	%yüzde	8,3%	8,3%	66,7%	16,7%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	4	11	32	9	4	60
	%yüzde	6,7%	18,3%	53,3%	15,0%	6,7%	100,0%

Tablo 6’da da görüleceği üzere yurtdışında bulunanlardan okuma-yazma bilenlerin oranı %94,4’tür. Bu sonuç konuyla ilgili diğer araştırmaların bulgularıyla paralellik

göstermektedir. Mesela Türkdoğan ve Taştan'ın yaptıkları araştırmalarda deneklerin okuma-yazma oranları %95'tir⁹⁶. Bu da başlangıçta, yurtdışına işçi gönderilirken okuma-yazma unsurunun göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir. Sonraları ise bu hususa gereken titizlik gösterilmemiştir.⁹⁷ Yurtdışında bulunanlardan %5,4'ü okuma-yazma bilmemektedir. Yurtdışında bulunanlardan okuma-yazma bilenlerin %25'i herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmaksızın ya bilenlerden öğrenmişler yahut birkaç yıl ilkokula devam ettikten sonra okulu bırakmışlardır. Bunların %44,4'ü ilkokul mezunu, %13,9'u ortaokul mezunu, %11,1'i ise lise mezunudur. Taştan'ın yaptığı araştırmada ki oranlarla bizim yaptığımız araştırmadaki oranlar birini desteklemektedir, zira Taştan'ın araştırmasındaki deneklerin %5'i okuma yazma bilmiyor, %13'ü sadece okur-yazar, %40'ı ilkokulu bitirmiş %28'i ortaokul mezunu, %11'i ise lise ve dengi okul mezunu ve %3'ü ise üniversite mezunudur.⁹⁸ Taştan'ın araştırmasında ortaokul ve üniversite mezunlarının bizim araştırmamızdan fazla olmasının sebebi ise, O'nun araştırmasında ki deneklerin %34'nün 30 yaşın altında olmasından kaynaklanmaktadır. Yurtdışında bulunmayanların ise %8,3'ü okuma-yazma bilmediğini, %8,3'ü sadece okuma yazma bildiğini fakat herhangi bir okuldan mezun olmadığını, %66,7'si ilkokul mezunu, %16,7'si ortaokul mezunu olduğunu belirtirken, lise ve dengi okuldan mezun olduğunu belirten olmamıştır.

2.2. DENEKLERİN DİNÎ TUTUM VE DAVRANIŞLARI

İnsanlar tutumlarla beraber dünyaya gelmezler. Tutumların tamamı sonradan kazanıldığı için, tutumlar zaman içerisinde yeni öğrenmelerle birlikte gelişme gösterir.⁹⁹ Dinî tutum ve davranışların oluşmasında insanların kişilik özellikleri, ruhsal ve zihinsel gelişimleri gibi faktörlerin etkili olmasının yanı sıra içinde bulundukları toplum yapısının da tesiri açıkça görülmektedir. Din psikolojisindeki en temel unsurlardan biri dinî duygudur. Dinin dolayısıyla dindarlığın kaynağını bu duygunun daha yüksek ve olgun şekli olan ulûhiyet şuurundan aldığı belirtilir.¹⁰⁰ Yavuz, dinî duygunun “sürekli olarak ilahi âleme yönelik ve oraya doğru yükselme çabası içinde olan bir duygu olduğunu belirtir. Bu duygu, sonlunun sonsuz yüce kuvvete yönelmesi, güvenmesi

⁹⁶ Orhan Türkdoğan, İkinci Neslin Dramı, s. 169, Abdolvahap Taştan, Kimlik ve Din, s. 45.

⁹⁷ Orhan Türkdoğan, İkinci Neslin Dramı, s. 169.

⁹⁸ Abdolvahap Taştan, Kimlik ve Din, s. 43-45

⁹⁹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, İnsan ve İnsanlar, s.100.

¹⁰⁰ Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, s.137-140.

sığınması ve teslim olmasıyla sonuçlanır. Dolayısıyla hisseden ve isteyen ferdin “ilahi kuvvete” yönelmesi ve bu yolda gayret göstermesi onun dindarlığını ortaya koyar.”¹⁰¹ Özbaydar’a göre dinî duygu kişiye yaşadığı dünyada bulamadığı emniyet ve teselli kaynağını temin eder, kendi dışında fakat rahatlıkla sığınacağı yüce bir kuvvete dayanma imkânı sağlar.¹⁰² Dinî duygunun kişi üzerindeki etkisi ve yoğunluğu ise dindarlığa işaret etmektedir. Dindarlık, Allah’ı varoluşun kaynağı ve iyiliksever bir kudret olarak kabul etmek; bütün dünya toplumlarını insancıl bir toplum olarak düşünmektir diye tanımlandığı gibi dindar insan ise Allah’ın onun gönlünde ve davranışlarında olduğu, kendi manevi kişiliği ile ruhları dönüştüren, yeni yollardan Allah’ın kelamını sükûn bulmuş ve teslim olmuş kalplere ilham edebilen kişidir diye tanımlanmıştır.¹⁰³ Ayrıca dindar insan her türlü davranışın sebeplendirilmesinde dinî motiflerin etkisi altında davranışta bulunan kişidir. Allah’ın varlığı ve Allah ile kurulan ilişkiler bütün dünyevi ilişkilerin merkezini teşkil eder. Olgunluk derecesinde dinî kişilik gitgide Allah’a doğru yükselmek, onun varlığına gittikçe artan bir şekilde katılmak, her şey olarak ve her şeyin ötesinde Allah’ta var olmak anlamına gelir. Böyle olmakla birlikte bu hayat tarzı diğer ilgilerden kopmayı gerektirmez, sadece onlara yeni bir boyut olarak iman boyutu eklenmiştir. Temel hayat tarzı dinî bağlanma olan bir kişi, diğer bütün hayat tarzı şekillerini değişik bir tarzda yaşayacaktır; çünkü merkezi hayat şekli, güçlü etkisini bütün diğer davranışlar üzerine yaygınlaştırır. Allah ile bağlantı halinde yaşayan kişinin, yani dindar insanın dünyası bir değerler dünyasıdır. Dindar kişi, varlığı değerler âlemi olarak görür; çünkü o âleme duyularıyla değil kalp ve vicdan gözüyle bakar.¹⁰⁴

Kişinin dindar olmasında içinde yaşadığı toplumun büyük etkisi vardır. Çünkü kişinin içinde yaşadığı toplum ve tecrübe ettiği dinî hayat iman sürecini başlatmakta ve bir iman yoluna girilmesine sebep olmaktadır. Fert ilk başta topluma katılıp dinî kullanmakta ve daha sonra kurumlara ve ibadetlere katılmak suretiyle dogmaları ve inanç önermelerini öğrenip şuurlu bir inanan haline gelebilmektedir. Çünkü içinde yaşanılan toplum ve taklit seviyesinde bile olsa yapılan ibadetler fertte din duygusunun

¹⁰¹ Kerim Yavuz, “Din Psikolojisinin Araştırma Alanları”, s.95.

¹⁰² Belma Özbaydar, Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma, Baha Matbaası, İstanbul, 1970, s. 6.

¹⁰³ Ali Ulvi Mehmetoğlu, Kişilik Ve Din, Dem Yayınları, İstanbul, 2004, s. 30-31.

¹⁰⁴ Hayati Hökelekli, “Dinî Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü”, Diyanet Dergisi, C. 19, S. 2, Ankara, 1985, s. 21.

ortaya çıkmasında ve dindarlığın başlamasında etkili olmaktadır. Toplum ise genellikle dinî inançları ve değerleri gözetererek birbirini değerlendirmekte ve dinî kültürün ortaya koyduğu ibadetler esasına göre dindarlık tanımları yapmaktadırlar.¹⁰⁵

Dinî duygu ve dindarlıkla ilgili önemli kavramlardan biri de dindarlık topolojileridir.¹⁰⁶ Dindarlık topolojileri arasında ampirik araştırmalarda yaygın olarak kullanılan Glock'un geliştirmiş olduğu dindarlık topolojisi'dir. Buna göre dindarlığın beş boyutundan bahsedilir: Dinî inanç boyutu, ibadet boyutu, dinî tecrübe boyutu, dinî bilgi boyutu ve dinî etkileme boyutudur. Dindarlık bu beş boyutta farklı derecelerde ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁷ Mesela dinî inanç boyutunda dindar olan bir kişinin dinî ibadet boyutunda da dindar olması sık sık söz konusu olmayabilir.

Dinsel inançlar genelde iyilik-kötülük, günah-sevap türünden değer yargıları ile ilgili olduklarından bireyin davranış ve kararlarını etkileyen aşırı şekilde bir toplumsal denetim gücü oluştururlar.¹⁰⁸ Dinî bu denetim gücü Türkiye'den yurt dışına giden birinci kuşak işçilerde açıkça görülmüştür. Nitekim işçilerimizin dinî norm ve inançları yabancı bir kültür ortamında her türlü kültür asimilasyonuna karşı başlıca direnç noktalarını teşkil etmektedir. İşçilerimiz dinî ibadetlerini yerine getirmekle, dinî dernekleşme ve cemaatleşme şuru ile hem yabancı kültür içinde uyumlu olmaya hem de kendi kültür değerleriyle bağlantılarını sürdürmeye devam etmişler.¹⁰⁹ Türkiye'den yurtdışına giden işçiler ilk gittikleri zamanda kısa süreli bir bocalama dönemi geçirmelerine rağmen kendi din, örf ve geleneklerinin değerlerini anlayıp onlara sıkı sıkıya sarılmışlar ve böylece asimile olmaktan kurtulmuşlardır. Yapılan ankette işçilerin dindarlık düzeylerini belirlemek için sorular sorulmuş ve bu sorular yoluyla yurtdışına gitmeyenlerle gidenler arasındaki dindarlık farkının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Özellikle yurtdışına göç olayının göçmenin dindarlığı üzerine etkisini kendilerinden öğrenmek amacıyla onlara yurtdışına göçün inançları üzerine nasıl bir etkide bulunduğu sorusu yöneltilmiştir. Bu sorunun dinî inanç diye sınırlandırılmasına rağmen deneklerin soruyu dinî bütün boyutlarını göz önüne alarak hatta iman esaslarından ziyade dinî

¹⁰⁵ Kayhan Mutlu, "Bir Dindarlık Ölçeği (Sosyolojide Yöntem Üzerine Bir Tartışma)", İslami Araştırmalar, C. 3, S. 4, Ekim, 1989, s. 194-199.

¹⁰⁶ Dindarlık Topolojileri ile İlgili Geniş Bilgi İçin Bkz; Ünver Günay, Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999, s. 259-264.

¹⁰⁷ Yasin Aktay, M. Emin. Köktaş, Din Sosyolojisi, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 252-274.

¹⁰⁸ Nermin Abadan Unat, Bitmeyen Göç, s.114.

¹⁰⁹ Orhan Türkdoğan, İkinci Neslin Dramı, s. 190.

ibadet, ahlak ve bilgi boyutlarını daha fazla ön plana çıkardıklarını gözden kaçırmamak gerekmektedir.

2.2.1. Göçün Yurtdışına Gidenlerin Dinî İnançlarına Etkisi

Tablo 2.2.1. İnanç Değişimi Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Yurtdışına gitmekle inancınızda nasıl bir değişim oldu?			Toplam
		İnancınızda artma oldu	Her hangi bir değişiklik olmadı	İnancınızda azalma oldu	
Çalıştı	Sayı	24	11	1	36
	%yüzde	66,7%	30,6%	2,8%	100,0%
Toplam	Sayı	24	11	1	36
	%yüzde	66,7%	30,6%	2,8%	100,0%

Tablo 1’den de anlaşılacağı gibi yurtdışında işçi olarak çalışanların çoğunluğunun (%67,7) dinî inançlarına göç olayı olumlu yönde etkide bulunmuştur. İşçilerin %29,5’lik bir bölümü inancında hiçbir değişimin olmadığını belirtirken, %2,8’lik bir bölümü ise göçün dinî inancında azalmaya sebep olduğunu belirtmiştir. Yurtdışı işçileri hakkında daha önce yapılan araştırma sonuçları da bizim araştırmamızdaki verileri destekler niteliktedir. Mesela Taştan’ın yaptığı araştırmada yurtdışına işçi olarak gidenlere bugün dine olan ilginiz on ve on beş yıl öncesine göre nasıldır? Soruna deneklerin 58,7’si daha çok ilgili, %30, 7’si değişen bir şey yok ve %10,6’sı ise daha az ilgili olduklarını belirtmişlerdir.¹¹⁰

Yurtdışına göçün dinî inancında azalmaya sebep olduğunu belirten denek, özellikle yurtdışına gitmeden önceki köylülerin ve kendisinin dinî ve sosyal yaşantısını göç ve göç sonrası yurda dönüşle birlikte başlayan değişime kıyas ederek bu sonuca varmaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi bu cevabı verirken dinî ahlak bilgi ve ibadet boyutunu ön plana çıkararak hatta sosyal örf ve adetleri dinî vazgeçilmez/vazgeçilemez ögesi gibi görerek bu sonuca varmıştır. Özellikle yurtdışına göç öncesi, insanların birbirlerine daha samimi ve saf duygularla yaklaştıklarını, ahlaki olarak küçük-büyük; kadın-erkek ilişkilerinin daha muhafazakâr olduğunu; içki, kumar vs alışkanlıkların yaygın olmadığını; boşanmaların daha az olduğunu, ileri sürerek göçle birlikte bu ve benzeri davranışların arttığını belirterek göçün hem kendi dinî

¹¹⁰ Abdulvahap Taştan, Kimlik ve Din, s. 71.

inançlarında hem de köylünün dinî inançlarında azalmaya sebep olduğunu söylemiştir. Fakat yurtdışına gitmekle dinî inançlarında ve dindarlığında azalma olduğunu söyleyen deneğin din dışı ve tamamen dine ilgisiz olduğunu söylemek mümkün görülmemektedir. Aynı şey dinî inancında artma oldu diyenler içinde geçerlidir. Zira inancında artma oldu diyenlerin hepsinin yoğun bir şekilde dinî yaşadıklarını söylemekte mümkün değildir.

Yurtdışına işçi olarak gitmekle dinî inancında artma olduğunu belirten çoğunluk ise dinînin daha çok ibadet ve bilgi boyutlarını ön plana çıkarmaktadırlar. Yurt dışına gitmekle dinî inancım arttı diye cevap veren deneklerden biri, dinî bilgilerini yurtdışında öğrendiğini, maddi durumu iyileştikçe dinî gereğince yaşayabildiğini, yabancı bir ülkede yaşaması sebebiyle dinî değerlere daha fazla özlem duyup ilgi gösterdiğini yurtdışında namazlarını sürekli camide kıldığını, çocuklarının da dinî bilgileri orada öğrendikleri köyde kalanların ise geçim derdinde olduklarından ve dine bir özlem duymadıklarından dolayı daha az ilgili olduklarını belirtmektedir. Deneklerimizden bir diğeri ise dinî bilgilerini yurtdışına gitmeden önce öğrendiğini belirtmesine rağmen yurtdışına göçün fakirliğini azaltmasına paralel olarak dindarlığını artırdığını belirtmektedir. Özellikle fakirliğin azalmasıyla eskiden köyde sıkça rastlanan hırsızlık olayının azaldığını, insanların refah seviyelerinin artmasıyla birlikte çocuklarını vaktinde evlendirdikleri bunun sonucu olarak kız ve kadınların rahatsız edilmediğini ve zinanın azaldığını belirterek hem kendisinin hem de köylünün yurtdışına göçle birlikte daha dindar olduğunu belirtmiştir. Yurtdışına gitmekle inancında artma oldu diyen deneklerimizden biride bu görüşünü dinî bilgi boyutunu öne çıkararak şöyle gerekçelendiriyor: “1974 yılında Belçika’ya işçi olarak gittim, dinî her şeyi Avrupa’da öğrendim çocuklarımda cami hocasından dinlerini ve Kur’an’ı öğrendiler öğreniyorlar. Dinî açıdan Avrupa’daki Türkler ilk zamanlara oranla daha dindar durumdalar. Ama köyümüzün durumu ise gerilemiş durumda. Bunun sebebi ise özellikle ailelerin bilgisiz ve bilinçsiz olmalarıdır. Tabi bizim orada (Avrupa da) camiye ve dine çok özlem duymamız bizi bunlara daha ilgili hale getirdi. Burada (köyde) kalanların böyle bir özlemi olmadığından ilgisiz kaldılar.” Bir diğer deneğimiz ise yurtdışına gittikleri ilk yıllarda aşırı sıkıntı çektiklerini yalnızlık ve özlem sebebiyle bunalıma girdiklerini boş zamanlarını daha çok kahvehanelerde geçirdiklerini sonraki yıllarda camilerin yapılmasıyla hem bunalımdan kurtulduklarını hem de ibadetlerini daha rahat yapabildiklerini söylemiştir. Yurtdışına gitmekle dinî inançlarının arttığını

söyleyenlerin gerekçeleri de kendi ifadelerinden de anlaşılacağı üzere hemen hemen aynıdır: refah seviyesinin yükselmesi ve yabancı bir ülkede yaşamının sebep olduğu yalnızlık ve özlem... Ayrıca dinî inançlarının göçle birlikte arttığını belirten denekler açıkça ifade etmemelerine rağmen dindarlıklarının artmasında dinî hayatın bir parçası olduğu köy hayatının muhafazakâr yapısının da olduğu dikkati çekmiştir. Nitekim Türkdoğan'ın yaptığı araştırmada da belirttiği gibi daha önce yapılan bazı araştırmalarda Avrupa'daki Türk işçileri arasında en önemli gösterge dinî davranışlardır ve bunun Türkiye'ye nazaran daha yoğun olmasının sebebi ise dışa vurulmayan ezikliğin iç dünyayı pekiştirmesidir. Türkdoğan, bu görüşü savunan araştırmacılara göre "ezikliğin bir inançla, dinî sistemle bir ölçüde giderilmesi kişinin psikolojisi için olumlu bir özdeşleşme olmaktadır. Ezikliğin getirdiği öfke inanca dönüşüyor inanç ise çeşitli davranış ve gelenek biçimlerinin sürmesini sağlayarak, gelecek için bir ümit vererek günlük yaşayışında ferde bir güvence ve huzur sağlıyor." olduğunu aktarıyor. Ama Türkdoğan bizimde tezimizi destekler nitelikte bu görüşe tamamen katılmanın mümkün olmadığını belirtiyor ve gerekçe olarak ta Avrupa'daki Türklerin çoğunluğunun ya köylü ve ya alt tabaka sınıftan gelmekte olduğunu bunlarında zaten bizzat dindarca yaşayış biçiminin içinde oldukları ve dinî, hayatlarının bir parçası olduğunu söylüyor.¹¹¹ Ayrıca yapılan psikolojik araştırmalara göre dindarlık ve din yalnızlık ve özlem gibi duyguların sebep olduğu depresyonu en azından üç yol veya şekilde etkileyebilir: Birincisi, "toplumsal bağlılık" hipotezine göre din, dinî çevreden gelen toplumsal destek sağlar. Böyle bu destek hem duygusal, hem entelektüel, hem de depresyon riskini azaltan diğer bazı özellikleri bireye kazandırır. İkincisi, tutarlılık hipotezine göre din kadere boyun eğme yerine ümit ve iyimserlik duygusu vererek depresyonu azaltır. Üçüncüsü, theodicy hipotezidir ki, buna göre din elem ve ıstırapları negatif olarak algılama potansiyelini olumlu yönde değiştirir.¹¹²

Yurtdışına göçün kendi inançlarında bir değişime sebep olmadığını belirten (%29,5) kesimin çoğunluğu ise Türkiye'de yaşadıkları inançlarını Avrupa'da da devam ettirdiklerini ve imkânları nispetinde herkes gibi oruç tutup namaz kıldıklarını söyleyerek büyük ölçüde geleneksel dindarlığı temsil ettiklerini vurgulayan kimselerdir.

¹¹¹ Orhan Türkdoğan, İkinci Neslin Dramı, s. 190.

¹¹² Steven Stack, "Dindarlık, Depresyon ve İntihar", Çev.: Talip Küçükcan, Akademik Araştırmalar Dergisi, S. 7-8, Ankara, 2001, s. 75-85.

Yurtdışına giden işçilerimizin inançlarına göçün tesirini tespit ettikten sonra, göç ve değişim sürecinde göçmenlerin dinî bilgi düzeylerinin ne ölçüde değişikliğe uğradığını tespiti çalışacağız. Aynı soruların yurtdışına gitmeyenlere de sorulmasıyla aradaki farkın derecesini daha açık bir şekilde ortaya koymaya çalışacağız. Dinin bilgi boyutu ile ilgili ilk soru olarak ta Kur'an-ı Kerim'i Arapça okuyabilme seçilmiştir.

2.2.2. Kur'an-ı Kerimi Arapça Olarak Okuyabilme ile İlgili Davranışlar

Kur'an'ı Kerîm Allah tarafından Hz. Muhammed'e Cebrail vasıtasıyla yirmi üç yılda peyderpey indirilmiş bu güne kadarda tevatüren ulaşmış son ilahi kitaptır. Kur'an'ın kendi diliyle okunması Hz. Muhammed tarafından “sizin en hayırlınız Kur'an-ı öğrenen ve öğretenidir.”¹¹³ “ Kur'an'ı okuyun çünkü o kıyamet günü ehline (kendini okuyanlara) şefaathçi olarak gelecektir.”¹¹⁴ Tavsiye edilmiş ayrıca her harfine on sevap verileceği¹¹⁵ müjdesiyle de Müslümanlar Kur'an okumaya teşvik edilmişlerdir. Kur'an okumak dinin hem bilgi boyutunu hem de sevap kazanma açısından nafîle ibadet boyutunu oluşturmaktadır. Hz Muhammed'in teşvik ve önerileri sebebiyle Müslümanlar asrısaaet döneminden günümüze kadar Kur'an okumaya aşırı gayret göstermişlerdir. Fakat özellikle kırsal kesimdeki erkek çocukların erken yaşlarda baba meslekleri olan çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmaya başlamaları büyüklerin işlerine yardım etmeye çalışmaları onları hem yazları hem de kışları Kur'an öğreniminden alıkoymuştur.

Tablo 2.2.2. Kur'an-ı Kerîm Okuyabilme Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Kur'an okumayı biliyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
Çalıştı	Sayı	9	27	36
	%yüzde	25,0%	75,0%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	0	24	24
	%yüzde	,0%	100,0%	100,0%
Toplam	Sayı	9	51	60
	%yüzde	15,0%	85,0%	100,0%

Tablo 2'den de anlaşılacağı gibi yurtdışına gitmeyenlerin hiçbiri Kur'an okumayı bilmemektedir. Bunun sebebi olarak küçüklükten yaşlılığa kadar sürekli ailelerinin geçimlerini sağlamak için çalışmaları dolayısıyla da Kur'an öğrenmeye vakitlerinin

¹¹³ Muhammed Bin Süleyman Er-Rudanî, Cem'ul Fevâid Min Câmi'il- Usûl ve Mecma'iz-Zevâid I-X, Çev.: Naim Doğan, Ocak Yay., İstanbul, 2005, C. 7, s. 236.

¹¹⁴ Er-Rudanî, Cem'ul Fevâid, C. 7, s. 244.

¹¹⁵ Er-Rudanî, Cem'ul Fevâid, C. 7, s. 231.

olmayışını gösterebiliriz. Yurtdışına işçi olarak gidenlerin ise çoğunluğu (%75) Kur'an okumayı bilmez iken yalnızca %25'i Kur'an okumayı bilmektedirler. Kur'an okuma bilenlerin yurtdışına işçi olarak gidenlerden oluşması göçün işçilerin dindarlığına olumlu yönde bir değişime sebep olduğu varsayımını desteklemektedir. Kur'an-ı Kerîmi okumayı bilenlerden çalışanlar, yurtdışında tatil günlerinin çoğunu camii de geçirdiklerini Kur'an öğrenmeyi arzu ettiklerini ve camii görevlilerinin de teşviki ile Kur'an öğrendiklerini belirtirlerken emekli olanlar ise gençlik dönemlerinde sürekli çalıştıklarını Kur'an öğrenmeye fırsat bulamadıklarını emekli olduktan sonra ise günlerinin tamamını camide geçirdiklerini kendi istek ve cami görevlerinin de teşvikiyle Kur'an öğrendiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca yurtdışına gittiği halde Kur'an öğrenemeyenler ise gençliklerinde sürekli çalışıp fırsat bulamadıklarını yaşlılıklarında ise öğrenmek istedikleri hatta birkaç hafta gayret ettiklerini ama Kur'an öğrenmeye yaşlarının da etkisiyle güç yetiremediklerini bununda sürekli içlerinde bir uhde olarak kaldığını belirtmektedirler ama bu eksikliği çocuklarının Kur'an okumaya başlamasıyla bir nebze olsun giderdikleri söylemişlerdir. Yurtdışına gitmeyenler ise beşikten mezara kadar çalışmak zorunda olduklarını ve Kur'an öğrenmeye fırsat bulamadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Kur'an okumayı bilenlerin eğitim seviyeleri de değişiklik arz etmektedir. Kur'an okumayı bilenlerin %44,5'ini okuma yazma bildiği halde herhangi bir okul mezun olmayanlar, %33,3'ünü ortaokul mezunları oluştururken %22,2'sini ilkokul mezunları oluşturmaktadır. Hiç okuma yazma bilmeyenler ile lise ve dengi okul mezunları arasında ise Kur'an okuma bilen bulunmamaktadır. Elde edilen bu bulgularla eğitim düzeyi ve dinî bilgi düzeyi arasında ilginç bir farklılaşmanın ipuçları görülmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe Kur'an'ı Kerîmi Arapçadan okuma düzeyi düşmektedir. Aynı şekilde Kur'an okumayı bilmeyenleri ise hiç okuma yazması olamayanlar ile okuma yazma düzeyleri en yüksek olan kesimler oluşturmaktadır.

2.2.3. Deneklerin Kur'an-ı Kerim Mealini Okuma ile İlgili Davranışlar

Tablo 2.2.3. Kur'an-ı Kerim Mealini Okuma Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Kur'anı Türkçesinden ne sıklıkta okursunuz?			Toplam
		Sık sık	Ara sıra	Okumam	
Çalıştı	Sayı	5	20	11	36
	%yüzde	13,9%	55,6%	30,6%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	0	5	19	24
	%yüzde	,0%	20,8%	79,2%	100,0%
Toplam	Sayı	5	25	30	60
	%yüzde	8,3%	41,7%	50,0%	100,0%

Tablo 3'te göçle Kur'an-ı Türkçesinden okuma arasındaki ilişki düzeyi görülmektedir. Buna göre göçle Kur'an-ı Türkçesinden okuma arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. Yurtdışında işçi olarak çalışanlar çalışmayanlara oranla Kur'an mealini daha sık aralıklarla okumaktadırlar. Kur'an-ı Türkçesinden okur musunuz? Sorusuna yurtdışına gidenlerin %13,9'u sık sık, %55,6'sı ara sıra derken %30,6'sı okumam diye cevap vermiştir. Sonuç olarak yurtdışında bulunanların şu veya bu şekilde %70'e yakın bir bölümü Kur'an-ı Kerim'i Türkçesinden okumaktadır. Yurtdışına gitmeyenlerin ise aynı soruya sık sık okurum diye cevap veren olmamıştır. Yurtdışına gitmeyenlerin çoğunluğu ise (%79,2) okumam diye cevap verirken sadece %20,8'i Kur'an-ı Türkçesinden ara sıra okurum diye cevap vermiştir. Netice olarak hem Kur'an-ı aslından okuma hem de Kur'an-ı Türkçesinden okumayla ilgili deneklerin davranışlarına göçün etkisi açıkça görülmektedir. Yurtdışına göç göçmenlerin Kur'an'a olan ilgilerini artırmıştır.

Tablo 2.2.4. Kur'an-ı Türkçesinden Okuma Eğitim Düzeyi İlişkisi

Eğitim düzeyi	Sayı ve yüzde	Kur'an-ı Türkçesinden ne sıklıkla okursunuz?			Toplam
		Sık sık	Ara sıra	Okumam	
Okuma-yazmam yok	Sayı	0	0	4	4
	%yüzde	,0%	,0%	100,0%	100,0%
Okuma-yazma biliyorum	Sayı	1	4	6	11
	%yüzde	9,1%	36,4%	54,5%	100,0%
İlkokul mezunuyum	Sayı	2	13	17	32
	%yüzde	6,3%	40,6%	53,1%	100,0%
Ortaokul mezunuyum	Sayı	1	6	2	9
	%yüzde	11,1%	66,7%	22,2%	100,0%
Lise ve dengi okul mezunuyum	Sayı	1	2	1	4
	%yüzde	25,0%	50,0%	25,0%	100,0%
Toplam	Sayı	5	25	30	60
	%yüzde	8,3%	41,7%	50,0%	100,0%

Tablo 4'te Kur'an mealini okumanın eğitim düzeyi ile ilişkisi görülmektedir. Tabloya göre eğitim düzeyi ile Kur'an mealini okuma arasında doğru orantı bulunmaktadır. Okuma-yazma oranı arttıkça Kur'an mealini okuma oranı da artmaktadır. Okuma-yazma bilenlerin %45,5'i Kur'an mealini okurken, %54,5'i okumamaktadır. İlkokul mezunlarının ise %46,9'u Kur'an mealini okurken %53,1'i okumamaktadır. Ortaokul

mezunlarının 76,8' Kur'an meali okurken %22,2'si okumamaktadır. Lise mezunlarının ise %75'i Kur'an meali okurken %25'i okumamaktadır. Lise mezunlarında ortaokul mezunlarına oranla %1,8'lik bir düşüş görülmekle birlikte Kur'an mealini sık sık okuyanlardan ortaokul mezunlarının oranı %11,1'ken lise mezunlarının oranı %25'tir. Sonuç olarak eğitim düzeyi arttıkça Kur'an meali okuma oranı ve sıklığı da artmaktadır.

2.2.4. Gerekli Dinî Bilgilere (İlmihal) Sahip Olup Olmamaları ile İlgili Tutum ve Davranışlar

İslam dinî ilme ve ilim öğrenmeye ayrı bir önem vermiş, bilenlerle bilmeyenlerin hiçbir zaman bir olmayacağı, ilim öğrenmek için yola düşen kimseye Allah'ın cennet yolunu kolaylaştıracağı, ilim öğrenmek için yola koyulmuş olan kişinin evine dönünceye kadar Allah yolunda olduğu ve ilim öğrenmenin her Müslüman erkek ve kadına farz olduğu dinî metinlerde bildirilmiştir. Hz Muhammed'in ilim talep etmek her Müslüman kadın ve erkeğe farzdır hadisi İslam bilginleri tarafından kişinin, dinî temel esasları ile ilgili bilgilere ve dinîni yaşayabileceği kadar bilgiye sahip olması olarak yorumlanmıştır. İşte bu bilgiye dinî terim olarak "ilmihal bilgisi" denilmektedir. İlmihal durum bilgisi demektir. Bütün Müslümanların dinî bilgi ve uygulama bakımından ihtiyaç duyduğu, bir bakıma Müslüman olmanın ve Müslümanlığın icaplarını yerine getirmenin ön şartı durumundaki temel bilgiler diye tanımlanmıştır.¹¹⁶

Tablo 2.2.5. Dinî Bilgilere (İlmihal) Sahip Olma Durumu Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Gerekli ilmihal bilgisine sahip misiniz?			Toplam
		Evet	Kısmen	Hayır	
Çalıştı	Sayı	12	23	1	36
	%yüzde	33,3%	63,9%	2,8%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	3	17	4	24
	%yüzde	12,5%	70,8%	16,7%	100,0%
Toplam	Sayı	15	40	5	60
	%yüzde	25,0%	66,7%	8,3%	100,0%

Tablo 5'ten de anlaşılacağı üzere örneklem grubunun çoğunluğu (%66,7) ilmihal bilgisine kısmen sahip olduklarını, %25'lik bir grup ise yeterli derecede ilmihal bilgisine sahip olduklarını belirtirken, %8,3'lük kesim yeterli ilmihal bilgisine sahip olmadıklarını belirtmişlerdir.

¹¹⁶ Hayrettin Karaman ve Diğ., İlmihal I-II, İSAM Yay., İstanbul, 2000, C. I, s.180.

Yurtdışına gidenler ile gitmeyenler arasında dinî bilgilere sahip olma ile ilgili bulgular anlamlı bulunmuştur. Tablodan da anlaşılacağı gibi gerekli dinî bilgiye sahip misiniz? Sorusuna yurtdışında bulunanların %33,3'ü evet, %63,9'u kısmen diye cevap verirken sadece %2,8 hayır diye cevap vermiştir. Yurtdışına gitmeyenlerin ise aynı soruya %12,5'i evet, %70,8'i kısmen diye cevap verirken %16,7'si hayır diye cevap vermiştir.

Sonuçta yurtdışına göçle dinî bilgilere sahip olma arasında doğru bir orantının olduğu ortaya çıkmıştır. Yurtdışında bulunanların oranının Kur'an-ı hem Arapçasından hem de mealinden okuma ve dinî bilgilere sahip olma konusunda yurtdışına gitmeyenlere göre yüksek olmasının sebebini ise yurtdışındaki camilerde düzenlenen kursların çocukların yanı sıra genç, yetişkin, kadın, erkek herkes için açık olmasını gösterebiliriz. Almanya da ki camiler ve camilerde din eğitimi konu alan bir alan araştırmasında her kesimden Müslüman Türkün ilgi gösterdiği camii faaliyetleri arasında sadece -Kur'an okuma ve dinî bilgileri öğrenme kursları- bulunduğu belirtilmesi araştırmamızın verilerini desteklemektedir.¹¹⁷

2.2.5. Deneklerin Dinî Bilgi Kaynakları

Göç ve değişim sürecinde göçe katılan ve katılmayanların dinî bilgi kaynaklarının tespiti göç olayının Türk toplumunun dinî bilgi kaynaklarını ne ölçüde değiştirdiğini göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 2.2.6. Dinî Bilgi Kaynakları Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Dinî bilgilerinizi nereden/kimden öğrendiniz?						Toplam
		Büyüklerim den	İmam hatipten	Kur'an kursunda	Dinî kitaplardan	Hepsinde n	Dinî bilgim yok	
Çalıştı	Sayı	8	19	0	3	5	1	36
	%yüzde	22,2%	52,8%	,0%	8,3%	13,9%	2,8%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	7	9	1	4	0	2	23
	%yüzde	30,4%	39,1%	4,3%	17,4%	,0%	8,7%	100,0%
Toplam	Sayı	15	28	1	7	5	3	59
	%yüzde	25,4%	47,5%	1,7%	11,9%	8,5%	5,1%	100,0%

Tablo 6'da yurtdışında çalışanlarla çalışmayanların dinî bilgi kaynakları görülmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere iki grup arasında dinî bilgi kaynaklarında ilginç farklılıklar göze çarpmaktadır. Yurtdışında çalışanlarının çoğunluğunun(%52,8) dinî

¹¹⁷ Cemal Tosun, Din ve Kimlik, T.D.V.Yay., Ankara, 1993, s. 62.

bilgi kaynaklarının başında camii imam hatipleri gelmektedir. Yaptığımız mülakatlar sonucunda yurtdışında bulunup ta dinî bilgilerini imam hatipten öğrendiklerini belirten deneklerin köyde bulundukları sürede dinî bilgilerinin; yaşlarının genç olması, sürekli çalışmak zorunda olmaları, dinî bilgilerini öğretecek kişilerin az olması gibi nedenlerden dolayı zayıf olduğu ve bu bilgilerin tamamını yurtdışında öğrendikleri anlaşılmıştır. Yurtdışına gittiklerinde hissettikleri yabancılik duygusu, vatanlarına duydukları özlem ve yaşlarının ilerlemesi gibi nedenler işçilerimizi camilere sevk etmiş; camiler bir ibadethane olmanın yanı sıra işçilerimiz için özlemlerini giderdikleri, yabancılik duygularını kısmide olsa unuttukları, hissetmiş oldukları dışlanmışlık ve ezilmişlikle başa çıkmanın formüllerinin arandığı, eksik olan dinî bilgilerin öğrenildiği bir mekân olmuştur. Yurtdışındaki Türklerin ilk toplanma yerleri kahvehaneler iken camilerin açılmasıyla kahvehanelerin yerini camiler almış; işçilerimiz özlemini çektikleri ezan sesini duymak vatan kokusunu bir nebze olsun hissetmek için camilere akın etmişlerdir. Yurtdışında çalışanların %22,2'lik bir kısmı ise dinî bilgilerinizi kimden öğrendiniz sorusuna büyüklerimizden cevabını vermişlerdir. Deneklerimizin bu kesimini daha çok yurtdışında bulunmakla dinî inancımızda hiç değişme olmadı diyen kesim oluşturmaktadır. Yurtdışına gittiği halde dinî bilgilerini büyüklerinden öğrendiğini belirtenlerin çoğu; dinî bilgilerinin az olduğunu bu bilgileri de ancak köy odalarında büyüklerin sohbetlerinde öğrendiklerini yurtdışına gittiklerinde bu bilgilerle yetindiklerini sonraları camilerin ve dinî cemaatlerin Avrupa da din öğretimine önem vermelerine rağmen hem yaşlarının ilerlemesini hem de çevrelerinde ki insanların kendi bilgilerinin azlığını öğrenmelerini istememelerinden dolayı buralarda dinî bilgi öğrenmeye fazla önem vermediklerini belirten muhafazakâr ve geleneksel dindarlığı temsil eden kişilerden oluşmaktadır.

Yurtdışında çalışanların dinî bilgi kaynaklarının üçüncü sırasında ise bütün kaynaklarının etkisi olduğunu belirten grup gelirken (%13,9), dinî bilgilerini kitaplardan öğrenenlerin sayısı ise oldukça düşüktür (%8,3). Bunun sebebini ise yurtdışında özellikle ilk yıllarda dinî kitapların az olmasını ve işçilerimizin okumaktan ziyade duyuşsal ve görsel olarak öğrenmeye daha fazla önem vermelerini ve işçilerimizin okuma yazma seviyelerinin dinî metinleri anlamaya yetecek seviye de olmamasını gösterebiliriz. İşçilerimizin %2,8'i dinî bilgiye sahip olmadığı için hiçbir kaynaktan yararlanmadığını belirtmiştir.

Yurtdışına gitmeyenlerin dinî kaynakları yurtdışına gidenlerinkine nazaran anlamlı farklılıklar göstermektedir. Yurtdışına gitmeyenlerin dinî kaynaklarının başında imam hatipler (%39,1) ve büyükler (%30,4) yer almakla birlikte dinî kitapların oranı yurtdışına gidenlere nazaran daha fazladır (%17,4). Ayrıca Kur'an kurslarından bilgi sahibi olanların (%4,3) ve hiç bilgi sahibi olmayanların oranı (%8,7) yurtdışına gidenlere nazaran dikkat çekici bir şekilde artış göstermiştir. Bütün kaynaklardan beslenen hiç kimseye rastlanmamıştır.

2.2.6. Beş Vakit Namaz Kılma ile İlgili Tutum ve Davranışlar

İbadetler dinî tecrübenin ifade şekillerinden biridir.¹¹⁸ İbadet sözlükte “itaat etmek, boyun eğmek tevazu göstermek, ilah edinmek anlamlarına gelirken dinî bir ıstılah olarak; mükellef insanın nefsinin arzusu hilafına rabbine tazim için yaptığı fiil ve niyete bağlı olarak yapılmasında sevap olan ve Allah a yakınlık ifade eden şuurlu itaat” diye tanımlanmaktadır.¹¹⁹ Genel olarak ibadet kavramı; “kutsal zaman ve mekanlara saygı”, “dünya düzeni ve tanrının iradesinin geniş bir yorumu sonucunda girilen bazı eğilimler” ve “ belli bir amaca ulaşmak yapılan basit törenler(taharet, dua, kurban.. gibi)”¹²⁰ olmak üzere geniş bir davranış sistemini dile getirir. İslam da ibadetler genel anlamda üç grupta toplanmaktadır. 1. bedenle yapılan ibadetler, 2. mal ile yapılan ibadetler, 3. hem beden hem de mal ile yapılan ibadetler. Bedenle yapılan ibadetlerin ilki ve en önemlisi ise beş vakit namazdır.

İslam dinînin ibadet boyutunun temel direğini beş vakit namaz oluşturmaktadır. Namaz Farsça bir kelime olup Arapçası salâttır. Salât sözlükte dua istiğfar ve övgü anlamlarına gelmektedir. Dinî bir terim olarak salât (namaz) İslam'ın beş temel esaslarından biri olup belli eylemleri ve rükünleri bulunan özel bir ibadettir.¹²¹ Beş vakit namazın inananlara günün belli vakitlerinde faz kılındığı, insanları çirkin ve fena işlerden alıkoyduğu; Allah'a en sevimli ibadet, İslam'ın beş temel şartından ikincisi ve dinin direği; inanan ve inanmayan arasında en ayırt edici özelliğin olduğu Kur'an-ı Kerîm ve hadisi şeriflerde bildirilmek suretiyle inanalar namaz kılmaya teşvik edilmiştir. Araştırma alanımızdaki insanların namaz konusundaki tutum ve davranışları değişiklik

¹¹⁸ Celalettin Çelik, Şehirleşme ve Din, Çizgi Kitabevi, Konya, 2002, s. 221.

¹¹⁹ Fikret Karaman ve Diğ., Dinî Terimler Sözlüğü, s. 284.

¹²⁰ Mehmet Taplamacıoğlu, Din Sosyolojisi, A.Ü.İ.F. Yay., Ankara, 1975, s. 178.

¹²¹ Fikret Karaman ve Diğ., Dinî Terimler Sözlüğü, s. 514.

arz etmektedir. Zira köy halkı içerisinde beş vakit namazını kazaya bırakmaksızın kılanlara, sadece Cuma ve bayram namazlarını kılmakla yetinenlere ve namaza tamamen ilgisiz olanlara rastlamak mümkündür.

Tablo 2.2.7. Beş Vakit Namaz Kılma Sıklığı Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Beş vakit namazı kılıyor musunuz?			Toplam
		Her zaman	Ara sıra	Kılmıyorum	
Çalıştı	Sayı	29	3	4	36
	%yüzde	80,6%	8,3%	11,1%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	6	13	5	24
	%yüzde	25,0%	54,2%	20,8%	100,0%
Toplam	Sayı	35	16	9	60
	%yüzde	58,3%	26,7%	15,0%	100,0%

Tablo 7’den de anlaşılacağı üzere göç ile namaz kılma sıklığı arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür. Zira yurtdışına gidenlerin büyük çoğunluğu (%80,6) beş vakit namazını her zaman kıldığını belirtmektedir. Bu oran yurt dışına gitmeyenlerde ise %25’tir. Beş vakit namazı devamlı kılma konusunda yurtdışına gidenlerle gitmeyenler arasında %55 gibi büyük bir farkın olması dinin ibadet boyutuna göçün nedenli etkili olduğunu açıkça göstermektedir. Yurtdışına gitmeyenlerin çoğunluğu (%54,2) ise beş vakit namazı ara sıra kıldıklarını belirtmişlerdir. Yurtdışına gidenlerde bu oran sadece %8,3 tür. Ara sıra namaz kılanların çoğunluğunu halk arasında “Ramazan Müslümanı” olarak adlandırılan kesim oluşturmasının yanı sıra bir yakınının veya genç birinin ölümünden etkilenip kısa bir dönem namaza devam edenlerde bu grubun içinde yer almaktadır. Ayrıca bu grubun içerisinde yurtdışından tatile gelen dindar ve kendisine maddi yardımda bulunan akrabasına daha iyi görünmek maksadıyla “mevsimlik” veya “göstermelik” dindar diye adlandırabileceğimiz kişilerde girmektedir. Beş vakit namazı kılmayanlardan yurtdışına gidenlerle gitmeyenler arasında %9,7’lik bir farkın olması dikkat çekicidir. Bu verilerden yurtdışına göçün namaz kılma konusunda olumlu bir etkide bulunduğu ve göçe katılanların katılmayanlara oranla namazlarına daha fazla sıklıkla devam ettikleri sonucu çıkarılabilir.

İbadetler konusunda örneklem grubunun yaşları ile ibadet ilişkisini tespit etmekte çalışmamız açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Örneklem grubu olarak; göçe katılan 1.kuşak işçilerin ve geride kalan emsallerinin psiko-sosyal ve dinî tutum ve davranışlarını daha iyi tespit etmek için 40 yaş ve üzeri kişilerden seçildiğini daha önce

belirtmiştik. Psikolojide insanın gelişim evreleri ve buna paralel olarak ta dinî gelişim dönemleri çocukluk, ergenlik ve gençlik, ilk yetişkinlik, orta yaş ve yaşlılık olmak üzere beşe ayrılmaktadır.¹²² Araştırmamızın örneklem grubunun tamamı orta yaş (40-60 yaş arası) ve yaşlı (60 ve üzeri) kişilerden oluşmaktadır. Orta yaş döneminde kişi geçmişini sorgular yapamadıklarından dolayı ve yaptıklarını daha iyi yapmadığından dolayı kendini beğenmez geçmişine yönelik hiçbir şeyden tatmin olmaz ve bu sebeple pişmanlık duygusu hisseder. Bu dönem bir bakıma kişinin kendisiyle hesaplaşma evresidir. Kişi hayatını kısa olan geleceğinden ibaret görür ölüm duygusu kişinin benliğini iyice sarar. Artık dünya ile ilgili hiçbir beklentisi olmayan birey ölüm duygusuyla birlikte bir an durur ve varlığının anlamı üzerinde düşünmeye başlar. Orta yaş krizini atlatan birey ölümün kaçınılmaz bir son olduğunu anlar¹²³. İşte bütün bu ruh halleriyle birlikte bireyin dinî eğilimindeki fazlalaşma dikkat çeker. Orta yaşta kişinin alakaları daralır etkinliğini kaybeden alakaların yerini din doldurmaya başlar.¹²⁴ Türkiye de gelişim dönemleri ve din konusunda yapılan ilk araştırmalarda orta yaş grubundaki kişilerin çoğunluğunun inanç ve ibadet konularıyla yakından ilgili ve uygulamaya meyilli oldukları ortaya konulmuştur.¹²⁵ Dinî sorulardan daha az etkilenirler. İnançlar daha az dogmatiktir. Hayatın bu devresinde dinî bakımdan bir huzursuzluk duyulmaz. Ayrıca bu dönemde birey sıradan bir dinî hayatın ötesine geçer ve daha içten bir dinî hayata geçiş yapmaya çalışır. Yaşadıklarını ve hissettiklerini daha derinden duyar tasavvufî bir dinî hayata adım atar.¹²⁶ Yaşlılık döneminin ise dinî inançların birey için en büyük etkiyi gösterdiği bir zaman dilimi olarak kabul edilmektedir. Yaşlı insan bu dönemde hayatın sonlu ve ölümün kaçınılmaz olduğunu iyice idrak eder. Bu sebeple dinî inançlar yaşlılar için ayrı bir önem taşır. Bu dönem de kişi ahiret cennet, cehennem, hesap ve mahkeme düşünceleriyle iç içe yaşar. Bu duygular kişiyi dinî inanç ve ibadetlere sevk eder. Kişi geçmişteki günahlarının yarattığı suçluluk ve günahkârlık duyguları içerisinde kendilerini bağışlatıcı davranışlar gösterirler. Yaşlılıkta dua, ibadet ve dinî uygulamanın sıklık ve sürekliliğindeki artış bu yönden de açıklanabilmektedir bu dönemde yaştan ilerlemesiyle dinî hayat zirveye ulaşmıştır. Kişi dinî meselelerde

¹²² Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, s. 252-286.

¹²³ Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, s. 284.

¹²⁴ Belma Özbaydar, Din ve Tanrı İnançının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma, Baha Matbaası, İstanbul, 1970, s. 47.

¹²⁵ Mehmet Tablamacıoğlu, "Yaşlara Göre Dinî Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi, A.Ü.İ.F. dergisi, Ankara 1962, C 10,s 146; Ali Ulvi Mehmetoğlu, Kişilik ve Din, s 96.

¹²⁶ Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, s. 285

daha anlayışlı ve ağır başlıdır. Kaderci, tevekkül ve teslimiyete dayalı bir yaşantıyı benimsemiştir.¹²⁷ Yaşlanma dönemi alanında yapılan araştırmalar inancı kuvvetli yaşlılarda dinî ilgi gerçekten çok yoğun hale gelebildiğini ortaya koymaktadır. Bu araştırmalara göre yaşlı insanlar bir takım biyolojik ve psikolojik zorlanmalara rağmen aktif bir şekilde manevi gelişimlerini yükseltme çabası içerisindeyler. Bu dönemde din diğer yaş gruplarına oranla daha etkili bir yer işgal etmektedir. İlerleyen yaşlarda insanlar Allah inancını kabullenmenin en iyi ifade biçimi olan ibadetin en olgun şekline ulaşmaktadırlar. Yaşın artmasıyla mevcut üzüntüler ve uzun süreli problemlerle baş edebilmek için ibadet başvurulabilecek bir merci olmaktadır. Yaşın ilerlemesiyle birlikte bireyin dinî inanç ve ibadetlere olan eğilimi daha da artmaktadır.¹²⁸

Tablo 2.2.8. Beş Vakit Namaz Kılma Sıklığı Yaş İlişkisi

Yaş	Sayı ve yüzde	Beş vakit namazı ne sıklıkla kılıyorsunuz?			Toplam
		Her zaman	Ara sıra	Kılmıyorum	
40-49 arası	Sayı	3	6	4	13
	%yüzde	23,1%	46,2%	30,8%	100,0%
50-59 arası	Sayı	9	6	4	19
	%yüzde	47,4%	31,6%	21,1%	100,0%
60-69 arası	Sayı	13	4	1	18
	%yüzde	72,2%	22,2%	5,6%	100,0%
70-79 arası	Sayı	7	0	0	7
	%yüzde	100,0%	,0%	,0%	100,0%
80 ve üzeri	Sayı	3	0	0	3
	%yüzde	100,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	35	16	9	60
	%yüzde	58,3%	26,7%	15,0%	100,0%

Tablo sekizde görüldüğü üzere 40-49 yaş arası kişilerin %23,1'i her zaman %46,2 ara sıra beş vakit namazı kıldıklarını belirtirken bunların %30,8'i namaz kılmadıklarını söylemişlerdir. 50-59 yaşlardaki deneklerin beş vakit namaz kılıyor musunuz? Sorusuna %47,4 her zaman , %31,6 ara sıra kılıyorum diye cevap verirken %21,1'i kılmadıklarını belirtmişlerdir. Aynı soruya 60-69 yaş grubunun ise %72,2'si her zaman , %22,2'si ara sıra diye cevap verirken sadece 5,6'sı namaz kılmadıklarını belirtmişlerdir. 70-79 yaşlar arası ile 80 yaş ve üzeri kişilerin tamamı ise her zaman beş vakit namazı

¹²⁷ Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, s. 287.

¹²⁸ M. Akif Kılavuz, "Yaşlanma Sürecinin Dinî Gelişime Etkileri", U.Ü.İ.F. Dergisi, Bursa, 2005, C 14, S 2, s. 97-112.

kıldıklarını belirtmişlerdir. Böylece yaş ile namaz kılma sıklığı arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu anlaşılmaktadır. Örneklem grubunun yaşları arttıkça namaz kılma sıklıkları da aynı oranda artmaktadır. Dolayısıyla ileri yaşlarda namaz kılma eğiliminde bir artış gözlenmektedir. Daha önce Türk popüler dindarlığını konu edinen bir alan araştırmasında 40 yaş ve üzeri kişilerin %60 ile %70 arasının her zaman beş vakit namazı kıldıkları sonucu¹²⁹ bizim araştırmamızın sonucunu (toplamda %58,3'ü her zaman namaz kılıyor) destekler niteliktedir. Yine şehirleşme ve din konusunda yapılan bir araştırmada ileri yaş gruplarına doğru gidildikçe namaz kılma tutumunda artma eğilimi olduğu sonucuna varılmıştır.¹³⁰

Tablo 2.2.9. Beş Vakit Namaz Kılma Sıklığı Gelir Düzeyi İlişkisi

Gelir Durumu	Sayı ve yüzde	Beş vakit namazı ne sıklıkla kılıyorsunuz?			Toplam
		Her zaman	Ara sıra	Kılmıyorum	
Çok iyi	Sayı	1	0	0	1
	%yüzde	100,0%	,0%	,0%	100,0%
İyi	Sayı	16	2	2	20
	%yüzde	80,0%	10,0%	10,0%	100,0%
Orta	Sayı	16	9	4	29
	%yüzde	55,2%	31,0%	13,8%	100,0%
Düşük	Sayı	2	5	3	10
	%yüzde	20,0%	50,0%	30,0%	100,0%
Toplam	Sayı	35	16	9	60
	%yüzde	58,3%	26,7%	15,0%	100,0%

Gelir düzeyi ile deneklerin namaz kılma sıklığı arasında tablo 9'a bakıldığında dikkat çekici bazı eğilimler öne çıkarmaktadır. Gelir seviyesi düşük olan deneklerden her zaman namaz kılanların oranı %20 iken bu oran gelir durumunun artmasıyla artış göstermektedir. Orta gelir seviyesine sahip olanların %55,2 si iyi derecede geliri olanların %80'i çok iyi derecede geliri olanların ise %100'ü her zaman beş vakit namazı kıldıklarını belirtmişlerdir. Ara sıra namaz kılanların oranı da gelir düzeyi arttıkça düşmektedir. Düşük gelir grubunda bu oran %50, orta gelir grubunda %31, iyi gelir grubunda %10'ken üst gelir grubunda %0'dır. Aynı şekilde namaz kılmayanların oranı da gelir düzeyi arttıkça düşmektedir. Düşük gelir grubunda bu oran %30, orta gelir düzeyinde 13,8 iyi gelir grubunda %10'ken üst gelir grubunda ise %0'dır. Namaz kılma sıklığı ile gelir seviyesi arasında doğru bir orantının varlığı dikkat çekicidir. Modern din

¹²⁹ Mustafa Arslan, Türk Popüler Dindarlığı, s. 280.

¹³⁰ Celalettin Çelik, Şehirleşme ve Din, s. 227.

eleştirmelerinde yaygın bir şekilde yapılan dinle yoksulluk arasındaki indirgemeci bağlantıların(gelir düzeyi düştükçe dindarlığın artması görüşü) kolaycılığa düşme anlamına geldiği ve dindarlıkla gelir düzeyi arasında her zaman ters orantının olamayacağı bu verilerle ortaya çıkmaktadır. Zira geleneksel toplumlarda zenginliğin derin bir dindarlık göstergesi olarak işlev gördüğü¹³¹ bilgilerinin namaz kılma sıklığı ile gelir düzeyi arasındaki ilişki örtüşmektedir.

Tablo 2.2.10. Beş Vakit Namaz Kılma Sıklığı Eğitim Düzeyi İlişkisi

Eğitim düzeyi	Sayı ve yüzde	Beş vakit namazı ne sıklıkla kılıyorsunuz?			Toplam
		Her zaman	Ara sıra	Kılmıyorum	
Okuma-yazmam yok	Sayı	4	0	0	4
	%yüzde	100,0%	,0%	,0%	100,0%
Okuma-yazma biliyorum	Sayı	8	1	2	11
	%yüzde	72,7%	9,1%	18,2%	100,0%
İlkokul mezunuyum	Sayı	17	10	5	32
	%yüzde	53,1%	31,3%	15,6%	100,0%
Ortaokul mezunuyum	Sayı	5	3	1	9
	%yüzde	55,6%	33,3%	11,1%	100,0%
Lise ve dengi okul mezunuyum	Sayı	1	2	1	4
	%yüzde	25,0%	50,0%	25,0%	100,0%
Toplam	Sayı	35	16	9	60
	%yüzde	58,3%	26,7%	15,0%	100,0%

Beş vakit namazı kılma sıklığı ile eğitim düzeyi arasında da dikkat çekici bir eğilim söz konusudur. Tablo 10'da görüldüğü üzere eğitim düzeyi ile namaz kılma sıklığı arasında ters orantı mevcuttur. Eğitim düzeyi arttıkça deneklerin namaz kılma sıklıkları düşmektedir. Beş vakit namazı ne sıklıkla kılıyorsunuz sorusuna okur yazar olmayanların %100'ü, okur yazar olanların %72,7'si ilkokul mezunu olanların %53'ü, orta okul mezunlarının %55,6'sı, lise ve dengi okul mezunu olanların ise %25'i her zaman diye cevap vermişlerdir aynı soruya okur yazar olmayanların %0'ı, okuryazar olanların %9,1'i, ilkokul mezunlarının %31,3'ü ortaokul mezunlarının %33,3'ü, lise ve dengi okul mezunlarının ise %50'si ara sıra diye cevap vermişlerdir. Yine aynı soruya kılmıyorum diye cevap verenler ile eğitim düzeyleri arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Okuryazar olmayanların %0'ı ortaokul mezunlarının %11,1'i ilkokul mezunlarının %15,6'sı, okuryazar olanların %18,2'si lise ve dengi okul mezunlarının ise %25'i bu cevabı vermişlerdir. Taştan'ın yaptığı araştırmada eğitim durumu/namaz

¹³¹ Celaleddin Çelik, Şehirleşme ve Din, s. 224.

kılma ilişkisinde eğitim düzeyinin artmasıyla namaz kılma sıklığının düştüğü sonucu araştırmamızın sonucunu destekler niteliktedir. Zira bu araştırmada okuryazar olmayanların %60'ı, okuryazar olanların %42,9'u ilkökul mezunlarının %26,2'si, ortaokul mezunlarının %10,8'i lise ve dengi okul mezunlarının ise 9,1 'i her zaman namaz kıldıklarını belirtmişlerdir.¹³²

2.2.7. Ramazan Orucu ile İlgili Tutum ve Davranışlar

İslam dininde bedenle yapılan ibadetlerin ikincisi ise ramazan orucudur. Oruç mükellef kişilerin sabahtan akşama kadar yemekten içmekten ve cinsel ilişkiden uzak durmaları ve kendini tutmalarıdır. İslam'ın beş temel şartlarından biriside oruçtur. Psikolojik yönden oruçta daha çok irade eğitimi ön plana çıkmaktadır. Birey birçok ihtiyaçları sebebiyle psikolojik yönden bir çatışma içine girebilmekte ve bu çatışma daha çok hangi ihtiyaç ağır basıyorsa onun lehinde bozulmakta ve bu ihtiyaç bireyi harekete sevk etmektedir. İşte bu çatışma anında irade eğitiminin rolü ortaya çıkmaktadır. Örneğin oruçlu birey birtakım fizyolojik ve sosyal ihtiyaçları olmasının yanı sıra sırf Allah rızasını düşünerek ve onu tercih ederek bu ihtiyaçlarını erteleyecek. Tercihinde de oruçla kazanmış olduğu irade terbiyesi sayesinde sebat gösterecektir. Orucun fertlerde meydana getirdiği fedakârlık ruhu ve disiplini ferdin ruh sağlığı üzerinde büyük bir etkisinin yanında toplumda da sosyal dayanışma ve birlik ruhunu sağlamlaştırmaktadır.¹³³

Dinî bir emri olan, kişiye bireysel ve toplumsal birçok yarar sağlayan oruç ibadetine araştırma alanımızda namaza gösterilen ilgiden daha fazla ilgi gösterilmektedir. Bunda namazın günlük en az beş vakit tekrarlanan bir ibadet olmasının yanı sıra orucun yılda bir defa ifa edilmesinin rolü büyüktür. Ayrıca orucun bireyin yaşadığı toplumun alışıla gelen yaşam tarzlarını değiştiren bir disiplin olması onu diğer dinî pratiklere oranla daha da şiddetli bir toplumsal karaktere bürümekte ve böylece orucun neden bu kadar ilgi duyulan bir ibadet olduğunun toplumsal nedenleri anlaşılmaktadır.¹³⁴

İsabey Köyünde ramazan ayı ibadet ayı olarak çok canlı geçmektedir. Yıl boyunca hiç ibadet etmeyen insanların oruç sayesinde ibadeti tadını alırlar, hiç namaz kılmayan kişiler bir ay müddetince namaz kılarlar, gündüzleri kahvehane kapatılır. Hiç oyun

¹³² Abdulvahap Taştan, Kimlik ve Din, s. 91.

¹³³ Habil Şentürk, İbadet Psikolojisi Hz. Muhammed Örneği, İz Yay., İstanbul, 2000, s. 97 -98.

¹³⁴ Ünver Günay, Dinî Hayat, s. 116-117.

oynanmaz, Kur'an okumayı bilenler hatim indirler, Kur'an okuma bilmeyenler ise camilerde k sunulan dinî sohbetlere daha fazla ilgi gösterirler. Köy halkı ramazanı daha rahat geçirme düşüncesi ile ramazan öncesinde yorucu işlerini bitirir veya ramazan sonrasına bırakırlar. Ramazanda teravihler halkın büyük ilgisiyle kadın, erkek ve çocukların katılımıyla camilerde cemaatle kılınmaktadır. Yıl boyu hiç ibadet yapmamasına rağmen hiç kınanmayan kişiler teravih namazına gelmedikleri zaman hemen fark edilmekte ertesi gün yarı şaka yarı ciddi olarak teravih namazına gelmeği hatırlatılarak açıkça ifade edilmese de teravihe devam etmesi köy halkı tarafından arzu edilmektedir. Ayrıca ramazan ayında ki ibadetin canlılığı alışılmışın ötesinde toplumsal baskıyı da yanında getirmektedir. Zira oruç tutmadığı açıktan açığa oruç tutmadıklarını belli edememektedirler. Oruç tutmasalar bile herkesin huzurunda yemek yiyememektedirler. Böyle bir davranışta bulunan kişilere ise toplu tarafından iyi gözle bakılmamaktadır.

Tablo 2.2.11. Oruç Tutma Sıklığı Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Ramazan orucunu her yıl tutar mısınız?			Toplam
		Her yıl tamamını tutarım	Bazı yıllar tamamını tutarım	Hiç tutmam	
Çalıştı	Sayı	34	1	1	36
	%yüzde	94,4%	2,8%	2,8%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	24	0	0	24
	%yüzde	100,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	58	1	1	60
	%yüzde	96,7%	1,7%	1,7%	100,0%

Yurtdışına gidenlerde sürekli oruç tutanların oranı %94,4'ken ara sıra tutanların ve hiç oruç tutmayanların oranı ise %2,8'dir. Yurt dışına gitmeyenlerin ise tamamı sürekli olarak oruç tuttıklarını belirtmişlerdir. Toplam olarak ise araştırmaya katılanların %96,7'si her yıl oruç tutmaktadırlar. Taştan'ın yurt dışından dönenler üzerine yaptığı araştırmada ise yurt dışından dönenlerin %92,3'ü her yıl,%4,6'sı eskiden tutarken şimdi tutmadıklarını,%3,1'i ise hiç tutmadıklarını belirtmişlerdir.¹³⁵ Her iki durumda da gerek yurtdışına gidenler gerekse hiç gitmeyenler arasında oruç tutmanın yüksek düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Ülkemizde daha önce değinildiği gibi kırsal alanlarda toplumsal baskı, teşvik ve kontrol mekanizmaları ile desteklenen oruç tutma alışkanlığı

¹³⁵ Abdulvahap Taştan, Yurda Dönen İşçiler, s. 119.

üzerinde etkenler halen kırsal kesimde yaşayanlar üzerinde etkisini gösterdiği gibi birinci kuşak işçilerin muhafazakâr yapılarını korumalarına da yardımcı olmuş görünmektedir. Oruç tutma sıklığının bu kadar yüksek çıkmasında ayrıca deneklerin yaşlarının da etkisi bulunmaktadır. Deneklerin tamamının 40 yaşın üzerinde olup geleneksel bir dindarlık anlayışına sahip olan çevrede yetişmiş olmaları deneklerin oruca verdikleri değerinde etkili olmuştur. Zira bazı yıllar oruç tutarım diyen denegimizin yaş grubu 40-49 iken hiç oruç tutmadığını belirten denek ise 50-59 yaş grubunda bulunmaktadır. Özellikle bu yaş grubundaki kişilerim Avrupa da halen işçi statüsünde çalışıyor olmaları oruç tutmalarını engelleyici bir sebep olarak görülmektedir. Her ne kadar orta yaş ve üzeri kişilerde oruç tutma sıklığında bir düşüşe rastlanmasa da özellikle son yıllarda kırsal kesimde de gençler arasında oruca olan ilginin azalmaya başladığı gözlemlenmektedir. Bu değişimde sanayileşme modernleşme, kentleşme ve bunların beraberinde getirdikleri toplumsal değişimin,¹³⁶ din eğitimi ve dinî bilgi eksikliğinin etkili olduğundan söz edilebilir.

2.2.8. Zekât İbadeti ile İlgili Tutum ve Davranışlar

Mal ve para ile yapılan ibadetlerin ilki ve en önemlisi olan zekât sözlükte artma, çoğalma, bereket, iyi hal ve övgü manalarına gelmektedir. Dinî bir terim olarak ise belirli bir malın bir kısmının Allah rızası için belirli kişilere verilmesi demektir.¹³⁷ Namazı dosdoğru kılın zekâtı verin¹³⁸ gibi Kur'an ayetlerinin yanı sıra zekâtı verilmeyen malın ahirette kişinin başına bela olacağını ifade eden hadislerle¹³⁹ zekâtın önemi dinî metinlerde vurgulanmıştır.

Zekât müslümanların yardım etme duygularının tatminin sağlayan bir ibadettir. Sosyo-kültürel hayatta birlikte yaşamak zorunda olan insanların birbirlerini tanıma mecburiyeti kaçınılmaz olmaktadır. Kişilerin farklı ve çok yönlü davranış ve faaliyetlerini yakinen tanımak insanların hem duygu hayatlarının hem de sosyal hayattaki ilişkilerinin daha sağlıklı olması için zorunludur. İnsanları birbirlerine bağlayan ve arkadaşça bir sevgi duygusu olan dostlu anlaşmaktır; fakat iki insanın birbiriyle anlaşması kolay olamamaktadır. İşte burada fedakârlık duygusu devreye girmektedir. Yani fedakârlık insanların sosyal hayatta daha iyi ilişkiler kurmalarını sağlayan, insanları birbirlerine

¹³⁶ Ünver Günay, Dinî Hayat, s.119.

¹³⁷ Fikret Karaman ve Diğ., Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 710.

¹³⁸ Kur'anı Kerim, 2/43, 2/83, 2/110, 2/177, 2/277; 4/77, 4/162; 5/12, 5/55.

¹³⁹ Er-Rudani, Cem'ul Fevâid, C. 3, s. 165-175.

yaklaştıran, kaynaştıran bir duygudur. Böylece zekât Müslümanların fedakârlık, yardım etme duygularını geliştiren ve dolayısıyla sosyal hayatın daha düzenli bir şekilde devam etmesini sağlayan; şahsa da almanın olduğu kadar vermenin de hazzı ve rahatlığını tattıran psikolojik ve sosyolojik yönü olan bir ibadettir.

Tablo 2.2.12. Zekât Verme Sıklığı Göç İlişkisi

Yurtdışında		Her yıl düzenli olarak zekât veriyor musunuz?		Toplam
		İmkânım olduğu surece aksatmadan her yıl veririm	İmkânım olmadığı için veremiyorum	
Çalıştı	Sayı	32	4	36
	%yüzde	88,9%	11,1%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	10	14	24
	%yüzde	41,7%	58,3%	100,0%
Toplam	Sayı	42	18	60
	%yüzde	70,0%	30,0%	100,0%

Zekâtın maddi zenginliği gerektiren bir ibadet olması ile yurtdışına göç arasında bir paralelliğin olduğundan söz edilebilir. Yurtdışına giden deneklerden %88,9'u her yıl aksatmadan zekât verdikleri görülürken yurtdışına gitmeyenlerde bu oran %41,7 olarak görülmektedir. İmkânı olmadığı için veremeyenlerde ise yurtdışına gidenlerin oranı %11,1'ken yurtdışına gitmeyenlerde bu oran 58,3'tür. Bu sonuçlardan da açıkça anlaşılacağı üzere yurt dışına işçi olarak gidenler gitmeyenlere oran zekât ibadetini yerine getirmede daha istekli ve bu anlamda daha dindardırlar. Yurtdışına göçün işçilerin maddi seviyelerini artırması onların mali yönü olan ibadetleri yerine getirme oranlarına da yansımıştır.

Tablo 2.2.13. Zekât Verme Sıklığı Eğitim Düzeyi İlişkisi

Eğitim düzeyi	Sayı ve yüzde	Zekât veriyor musunuz?		Toplam
		İmkânım olduğu surece aksatmadan her yıl veririm	İmkânım olmadığı için veremiyorum	
Okuma yazmam yok	Sayı	2	2	4
	%yüzde	50,0%	50,0%	100,0%
Okuma yazma biliyorum	Sayı	6	5	11
	%yüzde	54,5%	45,5%	100,0%
İlkokul mezunuyum	Sayı	21	11	32
	%yüzde	65,6%	34,4%	100,0%

Ortaokul mezunuyum	Sayı	9	0	9
	%yüzde	100,0%	,0%	100,0%
Lise ve dengi okul mezunuyum	Sayı	4	0	4
	%yüzde	100,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	42	18	60
	%yüzde	70,0%	30,0%	100,0%

Tablo 13'te zekât verme sıklığı ile eğitim düzeyi arasındaki ilişki incelendiğinde, eğitim düzeyinin yükselişi ile bu ibadet görevini yerine getirme eğiliminde aynı oranda bir yükselme dikkat çekmektedir. Aynı şekilde eğitim düzeyi düştükçe bu ibadeti yerine getirme oranı da düşmektedir. Buna göre okuma yazması olmayanların %50'si, okuma yazma bilenlerin %54,5'i, ilkökul mezunlarının %65,6'sı, ortaokul mezunları ile lise ve dengi okul mezunlarının ise %100'ü zekât ibadetini her yıl düzenli olarak yerine getirirler iken; okuma yazması olmayanların %50'si, okuma yazması olanların %45,5'i, ilkökul mezunlarının ise %34,4'ü zekât ibadetini imkânları olmadığı için vermediklerini belirtmişlerdir.

Zekât ibadeti başlığı altında zekât gibi insanlar arasında yakınlaşma ve kaynaşmaya vesile olan, insanlara vermenin ve paylaşmanın hazzını hissettiren; farz olmamasına rağmen toplumun her kesiminden insanın az veya çok, her zaman veya ara sıra yerine getirdiği sadaka ibadetini de incelemek yerinde olacaktır.

Tablo 2.2.14. Sadaka Verme Sıklığı Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Ne sıklıkla sadaka verirsiniz?			Toplam
		Sık sık	Ara sıra	Hiç bir zaman	
Çalıştı	Sayı	15	21	0	36
	%yüzde	41,7%	58,3%	,0%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	10	13	1	24
	%yüzde	41,7%	54,2%	4,2%	100,0%
Toplam	Sayı	25	34	1	60
	%yüzde	41,7%	56,7%	1,7%	100,0%

Sadaka, zekât gibi maddi zenginliği gerektiren bir ibadet olmasına rağmen yurtdışına gidenlerle gitmeyenler arasında sadaka verme konusunda zekâta olduğu kadar aşırı bir farka rastlanmamıştır. Hem yurtdışına gidenler hem de gitmeyenler ellerinden geldiği kadar herhangi bir isteklerin olması için, başlarından herhangi bir bela musibet ve hastalığı savmak için veya kendisinden daha fazla sıkıntıda olan birinin ihtiyacını gidermek gibi sebeplerden dolayı sadaka vermektedirler. Yurtdışına gitmeyenlerin gidenler kadar sadaka ibadetini yerine getirebilmelerinde sadakanın paranın yanı sıra

yiyecek içecek, giyecek gibi diğer eşyalardan verilebilmesinin yanı sıra sadakanın verilebilmesi için zekâtta olduğu gibi nisap miktarı mala sahip olmak, malın üzerinden bir yıl geçmiş olmak ve malın artıcı olması gibi şartların aranmamış olmasının da etkisi vardır. Deneklerden %41,7'si sık sık, %56,7'si ara sıra olmak üzere toplam %98,3'ünün sadaka verdiği görülmektedir. Deneklerden sadece %1,7'i sadaka vermemektedir. Deneklerden yurtdışına giden ve gitmeyenlerin sadakayı sık sık verenlerin oranı eşitken (%41,7), yurtdışına gidenlerin %58,3'ü ve yurtdışına gitmeyenlerinde %54,2'si ara sıra sadaka vermektedirler. Yurtdışına gidenler içerisinde sadaka vermeyen yokken yurtdışına gitmeyenlerde bu oran sadece %4,2'dir

2.2.9. Hac İbadeti ile İlgili Tutum ve Davranışlar

Tablo 2.2.15. Hacca Gitme Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Hacca gittiniz mi?		Toplam
		Evet	Hayır	
Çalıştı	Sayı	23	13	36
	%yüzde	63,9%	36,1%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	2	22	24
	%yüzde	8,3%	91,7%	100,0%
Toplam	Sayı	25	35	60
	%yüzde	41,7%	58,3%	100,0%

Hem mal hem de bedenle yapılan ibadetlerden biri olan hac kelime olarak sözlükte: “Allah’a yönelme, günahlardan arınma, Allah yolunda feragat gösterme, meşakkatleri göğüsleme ve dinin özüyle temasa geçme” manasına gelirken dinî bir terim olarak ise “Mekke’de bulunan Kâbe’yi ve civarındaki kutsal olan özel yerleri, belirli vakit içerisinde, usulüne uygun olarak ziyaret etmek ve yapılması gereken diğer menâsiki yerine getirmek”¹⁴⁰ diye tarif edilmiştir. Hac zengin olan Müslümanların ömürlerinde bir defa yerine getirmeleri gereken bir yükümlülüktür. Zekât ibadetin de olduğu gibi hac ibadetinin zenginliği gerektiren bir ibadet olması ile yurtdışına göç arasında bir paralelliğin olduğundan söz edilebilir. Yurtdışına giden deneklerden %63,9’u hacca gittiğini belirtirken, hacca gitmeyenlerin oranı %36,1’de kalmıştır. Yurtdışına gitmeyen deneklerin ise sadece %8,3’ü hacca gittiğini belirtirken hacca gitmeyenlerin oranı ise %91,7’dir. Yurtdışına giden deneklerde hacca gitme oranının yurtdışına gitmeyenlere nazaran oldukça fazla çıkmasında göçün işçilere sağlamış olduğu maddi zenginliğin

¹⁴⁰ Fikret Karaman ve Diğ., Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 210.

etkisinin yanı sıra son yıllarda hac ile ilgili organizasyonların yaygınlık kazanmasının da etkisinden söz edilebilir.

Deneklerin eğitim düzeyleri ile hac ibadetini yerine getirme arasında ise ters orantı söz konusudur. Zira deneklerden okuma yazması olmayanların %50'si, okuma yazması olanların %45,5'i, ilkokul mezunlarının %43,8'i, ortaokul mezunlarının %33,3'ü, lise ve dengi okul mezunlarının ise %25'i hacca gittiklerini belirtmişlerdir

Tablo 2.2.16. Hac İbadeti Yaş İlişki

Yaş	Sayı ve yüzde	Hacca gittiniz mi?		Toplam
		Evet	Hayır	
40-49 arası	Sayı	2	11	13
	%yüzde	15,4%	84,6%	100,0%
50-59 arası	Sayı	6	13	19
	%yüzde	31,6%	68,4%	100,0%
60-69 arası	Sayı	9	9	18
	%yüzde	50,0%	50,0%	100,0%
70-79 arası	Sayı	6	1	7
	%yüzde	85,7%	14,3%	100,0%
80 yaş ve üzeri	Sayı	2	1	3
	%yüzde	66,7%	33,3%	100,0%
Toplam	Sayı	25	35	60
	%yüzde	41,7%	58,3%	100,0%

Tablo 15 incelendiğinde ise, hac ibadetini yerine getirme ile yaş arasındaki paralellik göze çarpmaktadır. Deneklerin yaşları ilerledikçe hac ibadetini yerine getirme oranı da artmaktadır. Buna göre 40-49 yaş arasındakilerin %15,4'ü, 50-59 yaş %31,6'sı, 60-69 yaş arasındakilerin %50 si, 70-79 yaş arasındakilerin %85,7'si hac ibadetini yerine getirirken 80 ve üzeri yaş grubundakilerin %66,7'si hac ibadetini yerine getirmiştir. Seksen ve üzeri yaş grubunda hacca giden iki kişiden birisi yurtdışına giden bir denek iken bu yaş grubunda hacca gitmiş yurtdışına giden deneklerin oranı %100'dür. Ayrıca yurt dışına gitmeyenlerden hacca giden iki denekten bir tanesi 70-79 yaş grubu içerisinde yer alırken diğeri ise 80 yaş ve üzeri yaş grubu içerisinde yer almaktadır. Bu sonuçlardan da anlaşılacağı üzere hac ibadetini yerine getirme ile yurtdışına göç ve deneklerin yaşı arasında doğru orantı bulunmaktadır.

2.2.10. Kurban İbadeti ile İlgili Tutum ve Davranışlar

Sözlükte “yaklaşmak, Allah ’a yakınlaşmaya vesile olan şey” anlamlarına gelen kurban, dinî bir terim olarak, ibadet maksadıyla, belirli şartları taşıyan hayvanı usulüne uygun

olarak kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı ifade eder.¹⁴¹ Kurban ibadeti Allah yolunda fedakârlığın bir alameti, Allah'ın verdiği nimetlere karşı ise bir şükürdür. Kurbanın psiko-sosyal yönü; “onlardan yiyin, isteyene de ve istemeyene de verin... şükredesiniz diye onları(kurbanlık hayvanları) sizin emrinize amade kıldık”¹⁴², “siz de bunlardan yiyin çaresiz kalmış yoksulu da doyurun”¹⁴³ buyrularak Kur'an-ı Kerîmde; kurban kesenlerin, insanların maddi sıkıntılarından dolayı etleri üç gecedan fazla evinde bulundurmamayı emreden hadisi şeriflerde belirtilmiştir¹⁴⁴.

Tablo 2.2.17. Kurban Kesme Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Her yıl düzenli olarak kurban keser misiniz?		Toplam
		İmkânım olduğu surece her yıl keserim	İmkânım olmadığı için kesmiyorum	
Çalıştı	Sayı	35	1	36
	%yüzde	97,2%	2,8%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	17	7	24
	%yüzde	70,8%	29,2%	100,0%
Toplam	Sayı	52	8	60
	%yüzde	86,7%	13,3%	100,0%

Kurban ibadeti fakirlere etlerin dağıtılması kurbanın sakatat, deri vs azalarının infak edilmesiyle toplumsal bir özellik kazandığı gibi kişiye hem infak etmenin hem de Allah yolunda canlı bir malını kurban etmenin hazzını tattırmaktadır. Ayrıca kurban ibadeti ile psikanalitik bir tedavi özelliği de taşımaktadır.¹⁴⁵ Zira insanda saldırganlık duygusu mevcuttur. Bu duygu çoğu zaman doyurulmadan bastırılmak zorunda kalır. İşte kurban ibadeti burada büyük önem arz etmektedir. Kurban kesme, kişi farkına varmadan saldırganlık duygusunun bir nebze olsun tatmin olmasını sağlar ve böylece saldırganlık duygusu zararlı hale gelmeden doyurulmuş olur.¹⁴⁶ Kurban, insanda bir takım istidatlarında dengeli bir şekilde işlerliğini muhafaza eder. İnsandaki düşmanlığın taşarak patlamasını önler ayrıca cesaretinde kırılarak onun pısırık ve korkak bir karaktere sahip olmasını engeller. Kurban kesemeyecek kadar korkak olmak veya toplumda anarşi çıkaracak şekilde saldırgan olmak gibi iki vasıfta sağlıklı kişilikleri

¹⁴¹ Fikret Karaman ve Diğ., Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 388.

¹⁴² Kur'anı Kerîm, 22/36

¹⁴³ Kur'anı Kerîm, 22/28

¹⁴⁴ Er-Rudânî, Cem'ul Fevâid, C. 4, s. 167.

¹⁴⁵ A.Murat Daryal, Kurban Kesmenin Psikolojik Temelleri, Doğu Matbaası, İstanbul, 1980, s.137-138.

¹⁴⁶ Habil Şentürk, İbadet Psikolojisi, s.108.

ifade etmemektedir. Bu iki durumdan birincisi kişinin kendisine ikincisi ise topluma zararlıdır.¹⁴⁷

Kurban ibadeti zekât ve hac ibadetlerinde olduğu gibi belirli bir maddi zenginliği gerektirmektedir. Tablo 17’de görüldüğü üzere hac ve zekât ibadetlerinde olduğu gibi kurban ibadetiyle yurtdışına göç eden kimselerin bu ibadeti yerine getirmeleri arasında bir paralellik varlığı göze çarpmaktadır. Yurtdışına giden deneklerden %97,2’si her yıl düzenli olarak kurban keserken yurtdışına gidenler içerisinde kurban kesmeyenlerin oranı yalnızca %2,8’dir. Yurtdışına gitmeyenlerin ise %70,8’i kurban kestğini belirtirken kurban kesmeyenlerin oranı %29,2’dir. Yurtdışına gitmeyenlerde kurban kesme oranının hac ve zekât ibadetine göre daha yüksek çıkmasında köyde yaşayan kişilerin yılda bir defa da olsa çocuklarına et yedirmek onları başkalarının gözüne baktırmamak düşüncesinin yanı sıra yurtdışındakilerin kurbanlarını köyde bulunan yardıma muhtaç akrabalarına göndermelerinin de etkisinden söz edilebilir. Yurtdışına işçi göçü göçmenin maddi durumunu iyileştirmiş, maddi durumdaki bu değişim onun dinî hayatında yansımış sonuç olarak maddiyat gerektiren ibadetleri yerine getirme oranı yurtdışına gidenlerde yurtdışına gitmeyenlere nazaran artmıştır.

2.2.11. Dua ile İlgili Tutum ve Davranışlar

Sözlükte “çağırarak, seslenmek, istemek, talep etmek” anlamlarına gelen dua din literatüründe “insanın bütün benliği ile Allah’a yönelerek maddi ve manevi isteklerini O’na arz etmesi” demektir.¹⁴⁸ Hökelekli duayı Allah ile kul arasındaki bir ilişki diye tanımlamasının ardından “ konusu ne olursa olsun dua, insanın içinde kendisini muhtaç ve arzulu olarak gördüğü, hatta birçok kimsenin kendi iradesine aykırı olarak, orada Allah’ı insanın ihtiyacını karşılayacak durumda olan varlık olarak kabul ettiği ve Allah’ın kendisini işittiğine inanıp güvendiği, açıkça denk olmayan bir ilişki içerisindeki iletişimidir”¹⁴⁹ diye uzunca bir dua tanımı yapar. Pazarlı ise duayı “müminlerin, Allah’a hitap etmeleri, O’na yaklaşmaya çalışmaları için yapılan cehddir. Allah’a şükranlarını bildirmek, hamd ve sena etmek, af ve mağfiret dilemek suretiyle ruhun Allah’a teveccühüdür”,¹⁵⁰ diye tanımlar. Dua “İster ferdi ister ictimâi olsun dua,

¹⁴⁷ A.Murat Daryal, Kurban Kesmenin Psikolojik Temelleri, s.119-120; A. Murat Daryal, Dinî Hayatın Psiko-Sosyal Temelleri, İFAV. Yay., İstanbul, 1994, s. 185.

¹⁴⁸ Fikret Karaman ve Diğ., Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 128.

¹⁴⁹ Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, s. 212.

¹⁵⁰ Osman Pazarlı, Din Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 173.

kâinatın dehşet verici sessizliği içinde, insanoğlunun kendisine bir cevap bulmak için hissettiği derin hasret ve iştiağın ifadesidir”¹⁵¹, diye de tanımlanmıştır.

Duaya insanı sevk eden sebep kişinin kendisindeki eksiklik şuurudur.¹⁵² İnsan dünyaya geldiğinde çok güçsüzdür ve birçok şeye ihtiyaç duymaktadır. Anne insanın ilk sığınağıdır. Yeni geldiği dünyanın karmaşası karşısında insan annesine sığınır. Anne hem koruyucu hem de besleyicidir. İnsanın ihtiyaçlarını karşıladığı gibi onu hastalıklara, kazalara karşı korumaktadır. Zaman geçtikçe insan büyür. Büyüdükçe annenin rolü azalır ve bir süre sonra da anne hayatımızdan çekilir. İnsanoğlu büyüüp güçlenmiştir ama problemler, sorunlar da o oranda artmış; ihtiyaçlar ise çoğalmıştır. Küçükken sadece sevgiye ve anne sütüne ihtiyaç duyan insanın ihtiyaç listesi artık kabarmıştır. Afetler, hastalıklar, kazalar insanın etrafını sarmıştır. Ve insan bu ihtiyaçlar ve zorluklar karşısında tek başına mücadele etmek zorundadır. Üstelik annesi ve babası yanı başında değildir. İşte bu zorluklar ve ihtiyaçlar karşısında yetersiz kalan insanoğlu, sığınabileceği ve yardım isteyebileceği bir güç arar. Bunun neticesi olarak da duaya yönelir. Kısacası insanoğlu ihtiyaçlarını karşılayamadığında dua kapısını aralamaktadır. İnsanın ihtiyaçları ise farklılık göstermektedir. İnsan ihtiyaçlarını kategorize edenlerden birisi de Abraham Maslow’dur. Maslow’a göre insanın beş temel ihtiyacı vardır: *Fizyolojik İhtiyaçlar*: İnsanın en temel ihtiyaçları arasında fizyolojik ihtiyaçları gelir. Bunlar yemek, içmek, uyumak gibi ihtiyaçlardır. Karşılanmadığında hayatı fonksiyonlar tehlikeye girer.

Güvenlik İhtiyacı: İnsanın en önemli ihtiyaçlarından birisi güvenlik ihtiyacıdır. İnsan hayatına gelebilecek tehdit algılarına karşı emin olmak ister. Çünkü güvende olduğunu hissedemeyen bir insanın hareket alanı oldukça daralır. Güvenliğimizi tehdit eden bir durum varken huzurlu hayat yaşamamız mümkün değildir. Hastalıklar, felaketler, kazalar gibi durumlar güvenlik ihtiyacının zirvede olduğu durumlardır. *Sevme-Sevilme İhtiyacı*: İnsanı hayata bağlayan önemli unsurlardan birisi de sevgidir. Ve sevgi ihtiyacı insanın önemli ihtiyaçları arasında yer alır. Karşılanmadığında ruhsal bozukluklar ortaya çıkar.

Saygınlık İhtiyacı: Saygınlık ihtiyacı değer görme ihtiyacı olarak da nitelendirebiliriz. Her insan kendisine değer verilmesini ister. Değer gördüğü oranda insan varoluşunu

¹⁵¹ Muhammed İkbal, *İslamda Dinî Tefekkürün Yeniden Teşekkülü*, Çev.: Sofi Huri, Çeltut Matbaası, İstanbul, 1964, s. 109.

¹⁵² Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 213.

gerçekleştirir. Eğer bir insana hiç kimse değer vermiyorsa o kişinin varlığı ile yokluğu arasında herhangi bir fark yok demektir.¹⁵³

Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı: Bu ihtiyaç kişinin sahip olduğu potansiyeli kullanarak hedeflerine ve ideallerine ulaşma ihtiyacıdır. İnsan hayatını bu ihtiyacına göre şekillenir. İnsan herhangi bir şekilde bu ihtiyaçlardan ve bunların dışında var olan ihtiyaçlarından birisini karşılamakta yetersiz kalırsa bu ihtiyaçları karşılayabilecek sonsuz hazineleri olan ve gücü her şeye yeten yüce bir güce sığınmak ister. İnsanoğlu bu gücü inancına bağlı olarak farklı isimlerde adlandırır. İsimler değişse de var olan bir gerçek değişmemektedir. O da insanın dua etmeye her zaman ihtiyaç duyduğudur. Duada insan, kendisinin ihtiyaç sahibi olduğunun ve ihtiyacının da ancak hiçbir şeye muhtaç olmayan yüce bir kudret tarafından giderilebileceğinin, kendisinin bir takım ihtiyaçlarını gidermede eksik ve aciz kaldığının farkına varır. Dua ile yüce kudrete yönelen insanın ruhunda; kendi üzerine dikkati toplama, arzu gücünün canlanması, hazır bulunma duygusu, kendini bırakma iki yönlü iletişim ve talep-istek gibi bir takım karmaşık psikolojik süreçler bulunur.¹⁵⁴

Duanın, dua eden kişinin dua ile teselli bulması, bütün ruhi faaliyetlerinde bir güç ve canlılığın meydana gelmesi; kişinin dünya ile ilişkisini ve dünyaya ait tasavvurunu genel bir tarzda değiştirmesi; kişinin duygusal algılarının biçim değiştirmesine sebep olması; kişinin sıkıntılarını ortadan kaldırması ve kişinin ahlak ve karakteri üzerinde birçok olumlu etkiler bırakması gibi psikolojik sonuçlarından da söz edilebilir.¹⁵⁵

Tablo 2.2.18. Dua Etme Sıklığı Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Ne sıklıkla dua edersiniz?			Toplam
		Sık sık	Ara sıra	Etmem	
Çalıştı	Sayı	29	6	1	36
	%yüzde	80,6%	16,7%	2,8%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	18	6	0	24
	%yüzde	75,0%	25,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	47	12	1	60
	%yüzde	78,3%	20,0%	1,7%	100,0%

¹⁵³ Duane P. Schultz, Sydney Ellen Schultz, Çev.: Yasemin Alay, Modern Psikoloji Tarihi, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2002, s. 607

¹⁵⁴ Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, s. 215-218

¹⁵⁵ Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, s. 227-231.

Kişilerin psikolojik yapısıyla yakından ilgili olan dua olgusu, dinî tecrübenin sübjektif yönü olarak ta kabul edilebilir.¹⁵⁶ Dinî pratikler açısından bir dindarlık göstergesi sayılabilecek olan dua, camide veya diğer dinî törenler esnasında toplu halde yapıldığı gibi kişisel olarak ta Müslümanların çok yoğun olarak başvurdukları dinî bir pratiktir. Tablo 18’de de görüleceği üzere hem yurtdışına gitmiş hem de gitmemiş olan deneklerde dua etme oranı oldukça yüksek çıkmıştır. Deneklerin %78,3’ü sık sık, %20’si ise ara sıra dua ettiklerini belirtirlerken dua etmeyenlerin oranı yalnızca %1,7 çıkmıştır. Yurtdışına gidenlerin %97,2’lik kesimi sık sık veya ara sıra dua ettiklerini belirtirken dua etmeyenlerin oranı ise sadece %2,8’dir. Yurtdışına gidenler arasında, dua etmeyenlerin oranı ile yukarıda “yurtdışına gitmekle inancınızda ne gibi bir değişme oldu?” sorusundaki oranın aynı olması hem dikkat çekici hem de araştırmanın verilerinin tutarlılığı açısından önemlidir. Yurt dışına gitmeyenlerin ise tamamı sık sık olmak üzere şu veya bu şekilde dua ettiklerini belirtmişlerdir. Dua konusunda göç olayı önemli bir değişime sebep olmamakla birlikte hem kırsal kesimde yaşayan köy halkında hem de kırsal kesimden şehir hayatına geçen göçmenlerde duanın dinî tecrübenin bir tezahürü olarak sürdüğünü söylemek mümkündür.

Tablo 2.2.19. Dua Etme Sıklığı Yaş ilişkisi

Yaş	Sayı ve yüzde	Ne sıklıkla dua edersiniz?			Toplam
		Sık sık	Ara sıra	Etmem	
40-49 yaş arası	Sayı	7	5	1	13
	%yüzde	53,8%	38,5%	7,7%	100,0%
50-59 yaş arası	Sayı	14	5	0	19
	%yüzde	73,7%	26,3%	,0%	100,0%
60-69 yaş arası	Sayı	17	1	0	18
	%yüzde	94,4%	5,6%	,0%	100,0%
70-79 yaş arası	Sayı	6	1	0	7
	%yüzde	85,7%	14,3%	,0%	100,0%
80yaş ve üzeri	Sayı	3	0	0	3
	%yüzde	100,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	47	12	1	60
	%yüzde	78,3%	20,0%	1,7%	100,0%

Tablo 19’da yaş ile dua etme sıklığı arasında bir paralelliğin varlığı göze çarpmaktadır. Deneklerin yaşları yükseldikçe dua etme sıklığında da aynı oranda bir yükseliş söz konusudur. Zira sık sık dua ederim diyenlerin oranı 40-49 yaş arasında %53,8, 50-59

¹⁵⁶ Celâleddin Çelik, Şehirleşme ve Din, s. 249.

yaş arasında %73,4, 60-69 yaş arasında %94,4, 70-79 yaş arasında 85,7'ken 80 yaş ve üzerinde ise %100 dür. Özellikle yaşlılık dönemine denk gelen 60 yaş ve sonrası dönemde dua etme sıklığının oldukça yüksek çıkmasında yaşlı insanların çoğu zaman geçmiş onarma çabası içine girmelerinin, geçmişteki yanlışlarının ve günahlarının yarattığı suçluluk ve günahkârlık duygusunun içerisinde kendilerini bağışlatıcı davranışlar göstermelerinin etkisinden de söz edilebilir.¹⁵⁷

Tablo 2.2.20. Dua Etme Sıklığı Eğitim Düzeyi İlişkisi

Eğitim düzeyi	Sayı ve yüzde	Ne sıklıkla dua edersiniz?			Toplam
		Sık sık	Ara sıra	etmem	
Okuma yazmam yok	Sayı	4	0	0	4
	%yüzde	100,0%	,0%	,0%	100,0%
Okuma yazma biliyorum	Sayı	8	3	0	11
	%yüzde	72,7%	27,3%	,0%	100,0%
İlkokul mezunuyum	Sayı	25	7	0	32
	%yüzde	78,1%	21,9%	,0%	100,0%
Orta okul mezunuyum	Sayı	9	0	0	9
	%yüzde	100,0%	,0%	,0%	100,0%
Lise ve dengi okul mezunuyum	Sayı	1	2	1	4
	%yüzde	25,0%	50,0%	25,0%	100,0%
Toplam	Sayı	47	12	1	60
	%yüzde	78,3%	20,0%	1,7%	100,0%

Eğitim düzeyi ile dua etme sıklığı arasındaki ilişkiye bakıldığında ise sık sık dua edenlerin okuma yazması olmayanlar ile ortaokul mezunları içerisinde toplandığı görülmektedir (%100). Okuma yazma bilenler (%72,7) ve ilkokul mezunlarında (%78,1) sık sık dua edenlerin oranı orta seviyenin üzerinde iken, sık sık dua edenlerin lise ve dengi okul mezunlarında en az çıkmış olması (%25), ve dua etmediğini belirten deneğin lise ve dengi okul mezunu olması ayrıca dikkat çekicidir.

Dua etmediğini belirten deneğin 40-50 yaş arasında bulunması da dinî uygulamaların yaş ilerledikçe yükselişe geçtiğini ifade eden araştırma sonuçlarıyla birebir örtüşmektedir.¹⁵⁸

2.2.12. Nafile İbadetlerle İlgili Tutum ve Davranışlar

Araştırmamızda nafile ibadetler başlığı altında nafile namaz kılma ve nafile oruç tutma konularını ele alınmıştır.

¹⁵⁷ Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, s 287.

¹⁵⁸ Mehmet Tablamacıoğlu, “Yaşlara Göre Dinî Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi”, A.Ü.İ.F. Dergisi, 1962. C. 10, s. 141-151.

Nafile namazdan kastımız; günlük beş vakit namaz, Cuma, cenaze, bayram ve vitir namazı gibi Allah'ın emretmiş olduğu namazlar; bu namazların ön ve arkalarında kılınan sünnet namazlar ve toplumun farz namazlardan daha fazla ilgi gösterdiği teravih namazı dışında kalan Allah a yaklaşmak ve daha fazla sevap elde etmek için kılınan namazlardır.

Tablo 2.2.21. Nafile Namaz Kılma Sıklığı Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Ne sıklıkla nafile namaz kılıyorsunuz?			Toplam
		Sık sık	Ara sıra	Hiç bir zaman	
Çalıştı	Sayı	2	24	10	36
	%yüzde	5,6%	66,7%	27,8%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	0	8	16	24
	%yüzde	,0%	33,3%	66,7%	100,0%
Toplam	Sayı	2	32	26	60
	%yüzde	3,3%	53,3%	43,3%	100,0%

Tablo 21'den de anlaşılacağı üzere diğer ibadetleri yerine getirme oranına nazaran deneklerin nafile namaz kılmaya olan ilgileri oldukça düşüktür. Genel olarak deneklerin %3,3'ü sık sık nafile namaz kıldığını belirtirken ara sıra kılanların oranı %53,3 hiç kılmayanların oranı ise %43,3 tür. Nafile namaz konusunda yurtdışına gidenlerle gitmeyenleri karşılaştırdığımızda ise diğer ibadetlerde olduğu gibi nafile namaz konusunda da yurtdışına gidenlerin gitmeyenlere nazaran daha dindar oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Tablo 20'de görüldüğü üzere yurtdışına gidenlerin %5,6'sı sık sık, %66,7 si ara sıra nafile namaz kıldıklarını belirtirlerken nafile namaz kılmayanların oranı ise %27,8 çıkmıştır. Yurtdışına gitmeyenlerin ise %66,7 si hiç nafile namaz kılmadığını belirtirken, %33,3'ü ara sıra nafile namaz kıldığını belirtmiş bu grup içerisinde her zaman nafile namaz kıldığını belirten ise olmamıştır.

Tablo.2.2.22. Nafile Oruç Tutma Sıklığı Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Ne sıklıkla nafile oruç tutarsınız?			Toplam
		Sık sık	Ara sıra	Hiç bir zaman	
Çalıştı	Sayı	1	22	13	36
	%yüzde	2,8%	61,1%	36,1%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	0	5	19	24
	%yüzde	,0%	20,8%	79,2%	100,0%
Toplam	Sayı	1	27	32	60
	%yüzde	1,7%	45,0%	53,3%	100,0%

Nafile oruçtan kastımız ise; ramazan, kaza, kefarete ve adak oruçları dışında Müslümanların Allah'a yaklaşmak ve sevap kazanmak için tuttıkları oruçlardır. Bu tür nafile oruçlarda bireylerin dinî pratikler açısından dindarlıklarının birer göstergesidir. Nafile namaz ibadetinde olduğu gibi nafile oruç ibadetinde de diğer farz ibadetlere oranla deneklerin ilgisi oldukça düşüktür.

Tablo 22'ye bakıldığında deneklerin genelinde sık sık nafile oruç tutanların oranı %1,7'ken ara sıra tutanların oranı %45'tir. Hiç nafile oruç tutmayanların oranı ise oldukça yüksektir (%53,3). Nafile oruç tutma ibadetinde de yurtdışına gidenlerin gitmeyenlere nazaran oranlarının daha yüksek olduğu da tablodan anlaşılmaktadır. Yurtdışına giden deneklerden %2,8'i sık sık, %61,1'i ara sıra nafile oruç tuttıkları görülürken %36,1'i sık sık nafile oruç tutmadıkları görülmektedir. Yurtdışına gitmeyen deneklerden %79,2'si hiç nafile oruç tutmazken ara sıra tutanların oranı %20,8'de kalmıştır.

Sonuç olarak deneklerin nafile ibadetler konusunda farz ibadetlere gösterdikleri kadar ilgi göstermediklerinin anlaşılmasının yanı sıra diğer ibadetlerde olduğu gibi nafile ibadetleri yerine getirme hususunda yurtdışına gidenler gitmeyenlere oranla daha istekli ve dindar oldukları anlaşılmıştır.

2.3. DENEKLERİN GÜNDELİK PSİKO-SOSYAL AKTİVİTELER İLE İLGİLİ TUTUM VE DAVRANIŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

2.3.1. Komşuluk İlişkileri ile İlgili Tutum ve Davranışlar

İnsan toplumsal bir varlıktır ve insan topluluğu bir zarurettir. Filozoflar bu gerçeği “insan tabiatı itibariyle medenîdir” sözüyle ifade ederler. Yani insanın diğer insanlarla beraber yaşaması kendisi gibi insanlarla birlikte bulunması gerekmektedir. İnsan cemiyette doğar, yaşar ve ölür, cemiyet dışında bir yerde yaşayamaz. İnsanın toplum dışında düşünülmesi büyük bir vehim ve hayaldir. İnsanın toplum içerisinde yaşaması sonucu diğer insanlarla arasında bir takım ilişkiler doğar. Bu ilişkilerin en önemlilerinden birisi de komşuluk ilişkisidir. Komşuluk ilişkisine İslam dinî büyük bir önem vermiştir. Bunu açıkça Kur'an'daki ayetlerde ve Hz. Muhammed'in(s.a.v) hadislerinde görmek mümkündür. Kur'an'da :“Yalnızca Allah'a kulluk eden ve ondan başka hiçbir şeye ilahlık yakıştırmayın. Ana babaya yakın akrabaya, yetimlere, muhtaçlara, kendi çevresinden olan komşulara; uzak komşulara, yanınızdaki arkadaş,

yolda kalmışa ve elinizin altındaki hizmetçi ve işçilere iyilik yapın ve iyi davranınız.¹⁵⁹, diye yakın ve uzak komşulara iyilik edilmesi emredildiği gibi hadislerde de: “Cebrâîl bana komşuya iyilik etmeyi tavsiye edip durdu. Neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak sandım.” Ebû Zer’den rivayet edildiğine göre Hz. Muhammed (s.a.v) şöyle buyurdu: “Ey Ebû Zer! Çorba pişirdiğin zaman suyunu çok koy ve komşularını gözet !”¹⁶⁰, “Yapacağı fenalıklardan komşusu güven içinde olmayan kimse cennete giremez” buyrularak komşuya iyilik yapılması kötülükten kaçınılması ve onların ihtiyaçlarının giderilmesi emredilmektedir. Ayrıca komşuluğun Türk örf ve adetlerin de ve toplumsal yaşamlarında çok önemli bir yeri vardır. Bu önemde “*komşu komşunun külüne muhtaçtır*”, “*ev alma komşu al*” gibi atasözlerinde vurgulanmaktadır.

Tablo 2.3.1. Komşuları Ziyaret Etme ve Onlarla İyi İlişkiler Kurmanın Önemi Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Komşuları ziyaret etmek ve iyi ilişkiler kurmak sizce ne kadar önemli?		Toplam
		Çok önemli	Önemli	
Çalıştı	Sayı	24	12	36
	%yüzde	66,7%	33,3%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	17	7	24
	%yüzde	70,8%	29,2%	100,0%
Toplam	Sayı	41	19	60
	%yüzde	68,3%	31,7%	100,0%

İşte bu dinî ve kültürel geleneğin etkisiyle tablo 1’den de anlaşılacağı üzere İsabey Köyü’nden hem yurtdışına gidenler hem de gitmeyenler için komşuları ziyaret etmek ve onlarla iyi ilişkiler kurmak büyük önem arz etmektedir. Yurtdışına gidenlerin %66,7’si komşuluk ilişkilerinin çok önemli, %33,3’de önemli olduğunu belirtmektedirler. Yurtdışına gitmeyenlerin ise %70,8’i çok önemli, %29,2’si ise önemli olduğunu belirtmektedirler. Yurtdışına gidenlerle gitmeyenler arasında komşuluğun önemi ile ilgili tutumlarında yurtdışında bulunma değişkeninin önemli bir etkisi olmamıştır. Komşuları ziyaret etme sıklığı ile ilgili deneklerin davranışları da şu şekildedir:

Tablo 2.3.2. Komşuları Ziyaret Etme Sıklığı Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Komşularınızı ne sıklıkla ziyaret edersiniz?			Toplam
		Sık sık	Ara sıra	Hiç ziyaret etmem	
Çalıştı	Sayı	15	19	2	36
	%yüzde	41,7%	52,8%	5,6%	100,0%

¹⁵⁹ Kur’an-ı Kerim, 4/36

¹⁶⁰ Er-Rudânî, Cem’ul Fevâid C. 9, s. 118-122.

Çalışmadı	Sayı	10	13	1	24
	%yüzde	41,7%	54,2%	4,2%	100,0%
Toplam	Sayı	25	32	3	60
	%yüzde	41,7%	53,3%	5,0%	100,0%

Tablo 2’de de görüldüğü gibi yurtdışına gidenlerin ve gitmeyenlerin komşularını ziyaret etme sıklıkları da birbirine yakındır. Her iki grupta da sık sık komşularımı ziyaret ederim diyenlerin oranı %41,7’dir. Yurtdışına gidenlerden komşularımı ara sıra ziyaret ederim diyenlerin oranı %52,8, gitmeyenlerin oranı da %54. 2’dir. Yurtdışına gidenlerde hiç ziyaret etmeyenlerin oranı %5,6 iken yurtdışına gitmeyenlerde bu oran %4,2’dir. Yurtdışında bulunmuş olmak komşuluk ilişkilerinde önemli bir değişikliğe sebep olduğu görülmemektedir. Zira hem tutum açısından hem tutumları davranışa dönüştürme açısından yurtdışına gidenler ve gitmeyenlerin oranı birbirine çok yakındır. Ama bu konuda iki nokta dikkat çekmektedir. Birincisi komşulukla ilgili tutum sorusuna komşuları ziyaret etmenin “önemsiz” olduğunu belirten hiç kimse yok iken komşuları ziyaret sıklığı ile ilgili davranış sorusuna deneklerin %5’inin “hiç ziyaret etmem” diye yanıtlamaları, ikincisi ise tutum sorusuna deneklerin %68. 3’nün “çok önemli”, %32,7’si “önemli” diye cevap verdikleri halde davranış sorusuna %41,7’sinin “her zaman”, %53,3’nün “ara sıra” ziyaret ederim diye cevap vermeleridir. Tutum ve davranışlar arasındaki ilişkide paralellik olmamasının ve tutumları davranışa dökme bağlamında komşuluk ilişkilerinin zayıflamaya başlamasının sebeplerini ise şöyle izah edebiliriz: birincisi köyden yurtdışına gidilmeye başlanmasıyla halkın zenginleşmesi ve ihtiyaç duyduğu şeylere maddi gücü sayesinde sahip olabilecek durumda olması komşuluk ilişkilerini zayıflatmıştır. Eskiden köy halkı işlerini “imece” usulü ile birbirlerine yardım ederek yaparken zenginleşme sonucunda insan gücü ile yapılan işlerin makinelerle yapılmaya başlanması insanların birbirlerine olan ihtiyaçlarını azaltmış ve aynı oranda komşuluk ilişkileri de zayıflamıştır. İkincisi ise yine maddi yönden zenginleşme sonucu insanların elektronik aletleri kullanma oranı artmış ve köy evlerinde televizyon, teyp, bilgisayar vs aletlerin yaygınlaşmasıyla birlikte insanlar vakitlerini beraberce geçirmek yerine bu aletlerin başında geçirmeye başlamışlardır. Üçüncü sebep ise köylü halkın kahvehane alışkanlıklarıdır. Zira köydeki erkeklerin tamamına yakını vakitlerinin çoğunu kahvehanede geçirmektedirler. Birbirlerini evlerinde ziyaret etme yerine kahvehanede görmekle yetinmekte ve “nasıl olsa kahvehanede gördüm eve gitmeye gerek yok” anlayışıyla komşuluk ilişkilerinin

zayıflamasına sebep olmaktadırlar. Komşuluk ilişkilerindeki bu çözümlenin deneklerde farkındadırlar ve bu durumdan sürekli şikâyet etmekte ve geçmişe özlemlerini dile getirmektedirler. Îsabey köyünde 1960-1990'lı yıllara kadar on dört köy odasının olduğu buralarda köyün ileri gelenleri tarafından dinî sohbetler yapıldığı, misafirlerin ağırlandığı ayrıca ilk zamanlarda yurtdışından izine gelenlere köy halkının aşırı şekilde iltifat ettikleri onlara tatlılarla ve bir takım hediyelerle hoş geldin ziyaretlerine gidildiği ama son zamanlarda bu tür faaliyetlerin neredeyse tamamen sona erdiği ve yurtdışından gelenlere köylü halkın kahvehanede veya herhangi bir yerde rastlarsa hoş geldin dediği hatta aynı köyde yaşadıkları halde birkaç ay süresince birbirleriyle hiç karşılaşmadan tekrar yurtdışına döndüğü belirtilmektedir. Görüldüğü üzere deneklerimiz komşulukla ilgili tutum ve davranış sorularına verdikleri cevaplarla komşuluğun ne kadar değerli ve sürdürülmesi gereken önemli bir adet ve dinî bir vecibe olduğunu vurgulamakla birlikte özellikle son yıllarda zenginleşmenin de etkisiyle bu geleneğin zayıflamaya başlamasından ve gereken önemin yeni nesillerce verilmemesinden de şikâyetçidirler.

2.3.2. Akrabalık İlişkileri ile İlgili Tutum ve Davranışlar

Tablo 2.3.3. Akraba Ziyaretinin Önemi Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Akrabaları ziyaret etme ve onlarla iyi ilişki kurma sizce ne kadar önemli?			Toplam
		Çok önemli	Önemli	Önemsiz	
Çalıştı	Sayı	25	11	0	36
	%yüzde	69,4%	30,6%	,0%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	18	5	1	24
	%yüzde	75,0%	20,8%	4,2%	100,0%
Toplam	Sayı	43	16	1	60
	%yüzde	71,7%	26,7%	1,7%	100,0%

Tablo 3'ten de anlaşılacağı üzere yurtdışına gidenlerin %69,4'ü akrabaları ziyaret etme ve onlarla iyi ilişkiler kurmanın çok önemli, %30,6'sı önemli olduğunu belirtirken önemsiz olduğunu belirten olmamıştır. Yurtdışına gitmeyenlerin ise %75'i çok önemli %20,8'i önemli %4,2'si ise önemsiz olduğunu belirtmiştir.

Tablo.2.3.4. Akrabaları Ziyaret Etme Sıklığı Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Akrabalarınızı ne sıklıkla ziyaret edersiniz?			Toplam
		Sık sık	Ara sıra	Hiç Etmem	
Çalıştı	Sayı	16	20	0	36
	%yüzde	44,4%	55,6%	,0%	100,0%

Çalışmadı	Sayı	12	11	1	24
	%yüzde	50,0%	45,8%	4,2%	100,0%
Toplam	Sayı	28	31	1	60
	%yüzde	46,7%	51,7%	1,7%	100,0%

Tablo 4’de de görüldüğü gibi yurtdışına gidenlerin %44,4’ü akrabalarını sık sık, %55,6’sı ara sıra ziyaret ederken, yurtdışına gitmeyenlerin %50’si sık sık %45,8’i ara sıra akrabalarını ziyaret ettiğini belirtmekteyken ziyaret etmediğini belirtenlerin oranı yalnızca %4,2’dir. Akraba ziyaretinin “çok önemli” ve ziyaret etme sıklığının “sık sık” şıklarını işaretleyenlerde yurtdışına gitmeyenlerin gidenlere oranla daha fazla çıkmasında yurtdışına gitmeyenlerin köydeki akrabalarına ulaşım açısından zorluk çekmemeleri, her ne kadar köyde işleri olsa da bu işlerin akraba ziyaretini engelleyecek yoğunlukta olmaması etkili olmaktadır.

Her iki tablodan da anlaşılabacağı üzere deneklerimiz akrabalık ilişkilerine hem tutum hem de davranış bağlamında büyük önem vermektedirler. Köydeki bayramlaşma ziyaretleri akrabalık ilişkilerinin ve köy halkının akraba ziyaretine ne derece önem verdiklerini göstermesi açısından önemlidir. Zira köyde bayram namazından çıkıldıktan sonra sülalenin yaşça en büyüğünün evinde bütün akrabalar kadın, erkek, çocuk hepsi toplanır bayramlaşmalar yapılır. Eğer dargın olanlar var ise barıştırılır. Böyle bir geleneğin köy halkı arasında yaşatılması sevindirici olmakla birlikte komşuluk ilişkilerinde olduğu gibi özellikle son yıllarda akrabalar arası ilişkilerde de bir zayıflamanın başladığı da gözlemlenmektedir. İsabey köyünde özellikle yurtdışına gidenlerle gitmeyenler arasında üç türlü akrabalık ilişkisinden söz etmek mümkündür. Birincisi yurtdışına gidenlerle gitmeyenler arasında yurtdışına gidilmeden önceki ilişkilerin aynen devam ettiği akrabalık ilişkisi: Bu tür akrabalık ilişkisinde akrabalar bir birlerine belirli aralıklarla ziyarete gitmekte birbirlerinden herhangi bir maddi çıkar beklentisi içerisinde olmamaktadırlar. Yaşça küçük olan taraf daima büyük olan tarafı ziyaret etmekte yurtdışında bulunup bulunmama fazla önem arz etmemektedir. İkincisi yurtdışına gitmenin etkisiyle zayıflayan akrabalık ilişkisi: bu tür akrabalık ilişkisinde ise bir takım maddi ve manevi sebeplerden dolayı akrabalık ilişkilerinin yok olmaya yüz tutmasından söz edilebilir. Yurtdışına gitmemiş olan kişiler yurtdışındaki akrabalarının kendilerine gerekli maddi yardımı yapmamaları, kendilerini veya çocuklarını yurtdışına götürmemeleri sebebiyle yurtdışındaki akrabalarıyla tamamıyla ilişkilerini kesmişlerdir.

Akrabalık ilişkilerinin zayıflamasının veya tamamen kopmasının bir nedeni de yurtdışında bulunan tarafın yurtdışına daha çok kendi akrabasından birisini götürüp fakirlikten kurtarmak gibi bir düşünceyle çocuklarını akraba çocuklarıyla evlendirmesi bu evliliklerinde yurtdışında boşanmalarla sonuçlanmasıdır. Üçüncüsü ise yurtdışına göçün daha fazla güçlendirdiği akrabalık ilişkisi: Bu tür akrabalık ilişkisinde maddi destek ön plana çıkmaktadır. Maddi destek arttıkça akrabalık ilişkileri daha yoğun yaşanmaktadır. Yurtdışında bulunan taraf geride kalan akrabalarından maddi ve manevi hiçbir fedakârlıktan kaçınmamaktadır. Geride kalan akrabalarının çocuklarının eğitime, düğün ve nişanlarına gereken maddi desteği sağlamakta gerekirse çocuklarını akrabalarının çocuklarıyla evlendirip yurtdışına götürmekte akrabalarının giysi yiyecek ve yakacak ihtiyaçlarını gidermekte akrabası çiftçilikle meşgul oluyorsa yıllık traktör bakım ve mazot masraflarını karşılamaktadır. Bu tür akrabalık ilişkilerinde yurtdışında çalışanlar köyde bulundukları müddetçe kendilerine yardım ettikleri akrabalarıyla günleri hep birlikte geçmektedir. Yemekler beraber yenmekte, beraber pikniğe gidilmekte, beraber şehre alış verişe gidilmekte ve hatta turistik veya tarihi yerlere beraber geziye çıkılmaktadır.

2.3.3. Akraba, Fakir ve Yetimlere Maddi Yardımda Bulunma ile İlgili Tutum ve Davranışlar

Tablo 2.3.5. Akraba, Fakir ve Yetimlere Maddi Yardımda Bulunmanın Önemi Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Akraba fakir ve yetimlere maddi yardımda bulunmak sizce ne kadar önemli?			Toplam
		Çok önemli	Önemli	Önemsiz	
Çalıştı	Sayı	25	11	0	36
	%yüzde	69,4%	30,6%	,0%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	18	5	1	24
	%yüzde	75,0%	20,8%	4,2%	100,0%
Toplam	Sayı	43	16	1	60
	%yüzde	71,7%	26,7%	1,7%	100,0%

Tablo 5'ten de anlaşılacağı üzere yurtdışına göçün deneklerimizin maddi yardımla ilgili tutumlarında önemli bir değişikliğe sebep olduğundan söz edilemez. Zira maddi yardımda bulunmanın önemi ile ilgili tutum sorusuna yurtdışında çalışanların %69,4'nün "çok önemli" %30,6'sının önemli, yurtdışında çalışmayanların ise %75'i "çok önemli" %20,8'i ise önemli" diye cevap vermişlerdir. Yurtdışında bulunmayanlardan ise sadece %4,2 si maddi yardımda bulunmanın önemsiz olduğunu

belirtmiştir. Yurtdışına gitmeyenlerin gidenlere göre; maddi yardımda bulunmanın çok önemli olduğu konusunda biraz daha yüksek orana sahip olmaları, onların bir yardım beklentisi içerisinde olduklarının bir ifadesi olabilir. Aynı durumun yurtdışında bulunanlarda biraz daha düşük olmasında, onların, Batı dünyasındaki “herkes bu dünyada geçinebilmesi için çalışmalıdır. Ben de çalışıyorum” anlayışına sahip olmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 2.3.6. Akraba, Fakir ve Yetimlere Maddi Yardım Etme Sıklığı Göç ilişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Akraba fakir ve yetimlere ne sıklıkla maddi yardım edersiniz?			Toplam
		Sık sık	Ara sıra	Yardım etmem	
Çalıştı	Sayı	15	20	1	36
	%yüzde	41,7%	55,6%	2,8%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	7	10	7	24
	%yüzde	29,2%	41,7%	29,2%	100,0%
Toplam	Sayı	22	30	8	60
	%yüzde	36,7%	50,0%	13,3%	100,0%

Yurtdışında göç değişkeni muhtaçlara maddi yardımda bulunma konusunda anlamlı sonuçlar doğurmaktadır. Tablo 6’dan da anlaşılacağı üzere yurtdışında bulunanlar bulunmayanlara oranla muhtaçlara daha sık aralıklarla maddi yardımda bulunmaktadır. Zira yurtdışında çalışanların %41,7’si sık sık %55,6’sı da ara sıra yardım ettiklerini belirtmektedirler. Yurt dışında çalışanlardan yalnızca %2,8’i muhtaçlara hiç yardım etmediklerini belirtmektedir. Bu sonuçlar Taştan’ın araştırmasıyla paralellik göstermemektedir. Zira O’nun araştırmasında yurtdışında çalışanların %16,9’u sık sık %33,8’i ara sıra yardımda bulunduklarını belirtirken, %49,2’si ise hiç yardımda bulunmadıklarını belirtmektedirler.¹⁶¹ Hiç yardımda bulunmayan bu %2,8’lik kesimin yardım etmeme sebebi ise maddi yönden zayıf oldukları için değil kendi köy halkına olan kırgınlığından ve kendi kişiliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü gelir durumu ile ilgili tabloda da ortaya çıktığı gibi yurtdışında çalışanlardan gelir durumu düşük olan yoktur. Yurtdışında çalışmayanları ise %29,2 sık sık %41,7’si ara sıra muhtaçlara yardım ettiklerini belirtmektedirler. %29,2’si ise hiç yardım etmediklerini belirtmektedirler. Hiç yardım etmeyenlerin yardım edemeyiş sebebi ise maddi durumlarının zayıf olmasıdır. Zira gelir durumu ile

¹⁶¹Abdulvahap Taştan, Yurda Dönen İşçiler, s. 107.

ilgili tablodan da anlaşıldığı gibi yurtdışına gitmeyenlerin %41,7 sinin gelir durumu düşüktür.

Yurtdışına çalışmış olmakla muhtaçlara yardımda bulunma konusunda bir paralellik ortaya çıkmakta ve yurtdışına gitmiş olanlar gitmeyenlere oranla muhtaçlara daha sık aralıklarla maddi yardımda bulunmaktadır.

2.3.4. Düğün, Nişan ve Sünnet Törenlerine Katılıp Katılmama ile İlgili Tutum ve Davranışlar

Tablo 2.2.7. Düğün, Nişan ve Sünnet Törenlerine Katılmanın Önemi Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Düğün nişan ve sünnet merasimlerine katılmak sizce ne kadar önemli		Toplam
		Çok önemli	Önemli	
Çalıştı	Sayı	15	21	36
	%yüzde	41,7%	58,3%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	14	10	24
	%yüzde	58,3%	41,7%	100,0%
Toplam	Sayı	29	31	60
	%yüzde	48,3%	51,7%	100,0%

Tablo 7’den de anlaşılacağı üzere araştırmaya katılanların yurtdışında çalışıp çalışmamaları toplumda düğün, nişan ve sünnet törenlerine karşı tutumun farklılaşmasına yol açmıştır. Düğün nişan ve sünnet törenleri gibi insanların topluca kutlamayı gelenek haline getirmiş oldukları adetler Türk toplumunda ve özellikle kırsal kesimde hem dinî hem de millî bir öneme sahiptir. Yukarıdaki tabloda da, Türk halkının bu adetlere verdikleri önem açıkça görülmektedir. Bunun yanı sıra yurtdışına gidenlerin gitmeyenlere oranla bu adetlere daha az önem verdikleri görülmektedir. Zira yurtdışına gidenlerin %41,7’si bu tür adetlere katılmanın çok önemli, %58,3’ü ise önemli diye cevap verirken, yurtdışına gitmeyenlerin ise %58,3’ü çok önemli %41,7’si de önemli diye cevap vermişlerdir. Oranların bu şekilde çıkmasında yurtdışına gidenlerin az da olsa doğup büyüdüğü kültürden belli bir müddet uzaklaşmaları ve tamamen yabancı bir kültür içerisinde yaşamalarını ayrıca özellikle bu tür adetlerin kutlanmasında son yıllarda meydana gelen değişmelerin etkisinden söz edilebilir. Yurtdışına gitmeyenler ise bu tür adetlere hiçbir zaman uzak kalmadıkları ve bu adetlerde meydana gelen değişme ve geçmişe oranla bir takım bozulmaların içinde bu süreci bizzat yaşaya geldikleri için bu değişme ve bozulmaların farkında olsalar ve

bizzat bu tür gelişmelerde aktif rol alsalar bile bu gelişmeleri yadırgamamaktadırlar. Bu sebeplerle yurtdışına gitmeyenler gidenlere oranla bu tür adetlere katılmayı daha fazla önemsemektedirler.

Tablo 2.3.8. Düğün, Nişan ve Sünnet Törenlerine Katılma Sıklığı Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Düğün nişan ve sünnet merasimlerine ne sıklıkla katılırsınız?			Toplam
		Sık sık	Ara sıra	Katılmam	
Çalıştı	Sayı	15	20	1	36
	%yüzde	41,7%	55,6%	2,8%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	12	12	0	24
	%yüzde	50,0%	50,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	27	32	1	60
	%yüzde	45,0%	53,3%	1,7%	100,0%

Tablo 8’den de anlaşılacağı üzere yurtdışına gitmeyenler gidenlere oranla düğün nişan ve sünnet törenlerine daha sık katılma eğilimindedirler. Zira yurtdışına gitmeyenlerin %50 sık sık diğer %50 ise ara sıra bu tür faaliyetlere katıldıklarını belirtirken yurtdışına gitmiş olanların ise %41,7’si sık sık %55,6’sı ara sıra bu tür faaliyetlere katılırken %2,8’i hiç bir zaman katılmadıklarını belirtmişlerdir. Böylece yurtdışına göçün düğün nişan vs törenlere katılım oranının düşmesine sebep olduğunu söyleyebiliriz. Genel olarak insanları kaynaştıran ve birbirlerine yakınlaştıran bu gibi faaliyetlere katılım oranı yüksek olmakla birlikte bu tür törenlerde özellikle son yıllarda ortaya çıkan değişik kutlama etkinlikleri kırsal kesim insanını huzursuz etmekte geçmişe olan özlemi bir kat daha artırmaktadır. Yurtdışına göçün etkisiyle köy halkı zenginleşmeye başladıktan sonra düğün, nişan gibi toplumsal adetlerin uygulanış biçimi de büyük oranda değişmeye başlamıştır. Halk arasında bu tür ananeler önemlerini yitirmemekle birlikte uygulanış biçimlerinde ki değişim ve dönüşümler özellikle araştırma yapmış olduğumuz orta yaş üstü insanları son derece rahatsız etmektedir. Zenginliğin bu tür ananelere olan etkisini düğün örneğinde açıkça görmek mümkündür. Düğünlerde gözlemlenen değişikliklerden birisi düğün sahibi kişiler zengin olsun fakir olsun, kendilerini dindar olarak tanımlasın veya tanımlamasın yahut ta halk arasında dindar olarak bilinsin veya bilinmesin düğünlerin mutlaka çalgılı ve kadın erkek bir arada çalgı eşliğinde oynanarak kutlanmasıdır. Köydeki düğün törenlerinde çalgı (orkestra) düğünün olmazsa olmaz şartıdır. Özellikle fakir olan düğün sahiplerine büyük bir maddi külfet yüklemektedir. Araştırma yaptığımız kişiler bu durumdan şikâyetçi olduklarını belirtmekle birlikte kendilerine “rahatsız olduğunuz halde niçin müsaade ediyorsunuz?” diye sordüğümüzda

düğünlerde çalgının gelenek haline geldiğini ve eğer düğün sahibi kendileri ise çocuklarının ömürlerinde bir defa evlendiklerini ve diledikleri gibi eğlenmeye onların da hakkı olduğunu artık kendi devirlerinin değiştiğini söylemektedirler. Zenginliğin düğünlere olan etkisinden biri de köy halkı arasında özellikle son birkaç yıldır düğünlerin düğün salonlarında yapılmaya başlamasıdır. Düğünlerdeki bir diğer değişiklik ise “ıçkili” eğlencelerin yaygınlaşmaya başlamasıdır. Yukarıda belirttiğimiz gibi düğün sahibi zengin olsun olmasın, dindar olsun olmasın mutlaka düğünlerde içki sofralarının kurulması vazgeçilmez bir hal almaya başlamıştır. Bu tür değişimlerin sebebini araştırma yaptığımız deneklere sorduğumuz da ise %99’ u yurtdışına gidilmeye başladıktan sonra hem yurtdışında bulunan insanların zenginleşmelerini hem de yurtdışında görülen yaşam tarzının köye yansıtılmasını cevap olarak vermektedirler. Sadece %1’lik bir kesim değişimin sebebi olarak televizyon ve İnternet gibi kitle iletişim araçlarını göstermektedirler.

2.3.5. Hasta Ziyareti İle İlgili Tutum ve Davranışlar

Tablo 2.3.9. Hasta Ziyaretinin Önemi Göç İlişki

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Hastaları ziyaret etmek sizce ne kadar önemli?		Toplam
		Çok önemli	Önemli	
Çalıştı	Sayı	29	7	36
	%yüzde	80,6%	19,4%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	22	2	24
	%yüzde	91,7%	8,3%	100,0%
Toplam	Sayı	51	9	60
	%yüzde	85,0%	15,0%	100,0%

Hiçbir insan yok ki hasta olmasın ya da hastası olmasın. Herkes hastalanabilir hatta yatalak duruma düşebilir. Tıpkı darlık çekmeden varlığın kıymetinin bilinmediği gibi hastalık çekilmeden de sağlığın değeri bilinemez. İşte bu yüzden halk arasında hastalığa sağlığın zekâtı olarak bakılmaktadır. Ayrıca halk arasında hastaları ziyaret etmek hem dinî hem de insanî bir görev olarak düşünülmektedir. Zira camilerde din görevlilerinden halk arasında da büyüklerinden öğrendikleri “hastalandığında ziyaret etmesi Müslüman’ın Müslüman kardeşi üzerindeki haklarından biridir” gibi hadisi şerifler ve hasta ziyaretinin önemi ve hastalıklardan ders çıkarılmasıyla ilgili ibretlik hikâyeler halk arasında hasta ziyaretine önem verilmesinde etkili olmuştur. Zira köylü insanlar hastaların morale ihtiyaçlarının olduğunu bu gün başkasının başına gelen hastalığın yarın kendisinin de başına gelebileceğinin farkındadırlar. Bu tür etkenlerden dolayı

tablo 9'dan da anlaşılabacağı üzere deneklerimizin %85'i hasta ziyaretinin çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. %15'lik kesim ise önemli olduğunu belirtmiştir. Önemli diye cevap veren hiç kimse olmamıştır. Dikkat çeken bir hususta yurtdışına gitmeyenlerin %91,7 sinin hasta ziyaretinin çok önemli %8,3'nünde önemli olduğunu belirtirken yurtdışına gidenlerin %80,6'sının çok önemli %19,4'ünde önemli olduğunu belirtmeleridir. Buradan da yurtdışına gitmeyenlerin gidenlere oranla hasta ziyaretine daha fazla önem verdikleri sonucu çıkmaktadır.

Tablo 2.3.10. Hastaları Ziyaret Etme Sıklığı Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Hastaları ne sıklıkla ziyaret edersiniz?		Toplam
		Sık sık	Ara sıra	
Çalıştı	Sayı	20	16	36
	%yüzde	55,6%	44,4%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	16	8	24
	%yüzde	66,7%	33,3%	100,0%
Toplam	Sayı	36	24	60
	%yüzde	60,0%	40,0%	100,0%

Tablo 10'dan da anlaşılabacağı üzere yurtdışına gitmemiş olanlar tutumlarıyla da paralel olarak hastaları yurtdışına gidenlere oranla daha sık aralıklarla ziyaret etmektedirler. Yurtdışına gitmeyen deneklerin %66,7'si sık sık, %33,3'de ara sıra hastaları ziyaret ettiklerini belirtirken; yurtdışına gidenlerin %55,6'sı sık sık, %44,4'de ara sıra hasta ziyaretinde bulunduklarını belirtmişlerdir. Hem tutum hem de davranış olarak hastaları ziyaret etmenin yurtdışına gidenlerin gitmeyenlere oranla düşük çıkması anlamlıdır. Bunun sebebini ise şöyle izah edebiliriz. Yurtdışında bulunmuş olanlar işlerinin yoğunluğundan, ulaşımın zorluğundan dolayı hastaları sık sık ziyaret edememektedirler. Özellikle telefonun yaygın bir şekilde kullanımı da hastaları bizzat ziyaret etme yerine telefonla görüşme ile yetinilmektedir. Ayrıca yaşadıkları toplumlarda toplumsal ilişkilerin Türkiye de olduğu gibi çok sıkı olmadığından dolayı yaşadıkları topluma bir takım etkilerde bulundukları gibi onların yaşam tarzlarından da etkilenmişler. Dolayısıyla yaşadıkları toplumun etkisiyle hasta ziyaretiyle ilgili hem tutumlarında hem de davranışlarında bir azalma olmuştur.

Hasta ziyaretleri köyde şu şekilde gerçekleşir, hastaları akrabaları, komşuları ve tanıyanları ziyaret ederler. Ziyaret esnasında hastaya mutlaka bir şeyler götürmek adettendir. Hastaya götürülenler hastalık durumu da dikkate alınarak seçilir. Hasta

ziyaret edildiğinde “Geçmiş olsun, Allah iyilik versin” denildikten sonra onun moralini yükseltecek ve onu teselli edecek özlü sözler söylenir. Hasta ziyaretine kalabalık gidilmez ve hasta ziyareti uzun tutulmaz. Hasta ziyareti büyük sevap olarak kabul edilir. Bu tür ziyaretlerin insana verdiği başka bir mesaj ise, kendilerinin de bir gün hasta olabilecekleri ve sağlıklarına, kendi hallerine şükretmeleri gereğidir. Hasta ziyaretinde hastanın yakınlarına da “geçmiş olsun” denilir ve kendileri için yapabilecekleri herhangi bir şey olup olmadığı sorulur, onların gönülleri alınır, hatta yapılabilecekler için katkıda bulunulur. Dönerken hastaya ve yakınlarına tekrar geçmiş olsun denir, Allah’tan acil şifalar dlenir. Böylece hasta ziyareti tamamlanmış olur.

2.3.6. Cenaze Namazı Kılma ve Cenaze Evini Ziyaret Etme ile İlgili Tutum ve Davranışlar

Tablo2.3.11. Cenaze Namazına Katılma ve Cenaze Evi ile İlgilenmenin Önemi Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Cenaze namazı kılmak ve cenaze evi ile ilgilenmek sizce ne kadar önemli?		Toplam
		Çok önemli	Önemli	
Çalıştı	Sayı	29	7	36
	%yüzde	80,6%	19,4%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	23	1	24
	%yüzde	95,8%	4,2%	100,0%
Toplam	Sayı	52	8	60
	%yüzde	86,7%	13,3%	100,0%

Biyolojik olarak ruhun bedenden ayrılması sonucu bedenin yaşama gücünü kaybetmesinden ibaret olan ölüm olayının doğurduğu en büyük toplumsal sonuçlarından biride aile fertlerinden birinin aileden kopup gitmesidir. Ölüm dinî anlamda ise yeni bir hayata başlamak için atılan bir adımdır. Bu sebeple ölüm olayı karşımıza dinî ve toplumsal bir vakıa olarak çıkmaktadır.¹⁶² Ölüm olayı araştırmaya katılanlarca Allah’ın emri olarak kabul edilmekte ve yaşamın doğal bir süreci olarak görülmektedir.. Ölüm takdiri ilahidir, herkes ölüm şerbetini içecek ve kabir denen sandığa girecektir. Yaşayan her şey vadesi yettiğinde ölümü tadacaktır, ölüm geldi cihana baş ağrısı bahane, alınaya yazılmış gibi inançlar araştırmaya katılanların ölüm karşısında kaderci bir inanca ve teslimiyetçi bir tavra sahip olduklarını göstermektedir. Bir kişi öldüğü zaman toplumun ölenin ailesine ve yakınlarına karşı bir takım dinî ve toplumsal sorumlulukları da olduğu

¹⁶² Ünver Günay, Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999, s. 203.

ayrıca vurgulanmaktadır. İnsanların ölüye karşı yaptıkları son görev ise onun cenaze namazını kılmaktır. Araştırmaya katılanların cenaze namazı ve cenaze evi ile ilgilenmenin önemine karşı tutumları şöyledir:

Tablo 11’de de görüldüğü üzere yurtdışına gitmeyenler gidenlere oranla cenaze namazına ve cenaze eviyle ilgilenmeye daha fazla önem vermektedirler. Cenaze namazı kılmak ve cenaze evi ile ilgilenmek sizce ne kadar önemli sorusuna yurtdışında bulunanlardan %80,6’sı çok önemli %19,4’ü önemli diye cevap verirken yurtdışında bulunmamış olanların ise %95,8’i çok önemli %4,2’si önemli diye cevap vermiştir. Bu verilerden hareketle yurtdışına göçün hasta ziyaretinde olduğu gibi cenaze namazına ve cenaze evine verilen önemin azalmasına sebep olduğu sonucu çıkmaktadır. Araştırmaya katılanların cenaze namazı kılma ve cenaze evini ziyaret etme sıklıkları da ise şöyledir:

Tablo 2.3.12. Cenaze Namazı Kılma ve Cenaze Evini Ziyaret Etme Sıklığı Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Cenaze namazı kılma ve cenaze evini ziyaret etme sıklıkları		Toplam
		Sık sık	ara sıra	
Çalıştı	Sayı	30	6	36
	%yüzde	83,3%	16,7%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	23	1	24
	%yüzde	95,8%	4,2%	100,0%
Toplam	Sayı	53	7	60
	%yüzde	88,3%	11,7%	100,0%

Tablo 12’den de anlaşılacağı üzere araştırmaya katılanların cenaze ile ilgili davranışları tutumlarıyla paralellik göstermektedir. Yurtdışına gitmemiş olanların %95,8’i sık sık, %4,2’si de ara sıra cenaze namazı kılıp cenaze evini ziyaret ettiklerini belirtirken, yurtdışına gidenlerin ise %83,3’ü sık sık %16,7’side ara sıra cenaze namazı kılıp cenaze evini ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla yurtdışına göç göçmenlerin cenaze ile ilgili davranışlarında kısmen de olsa bir azalmaya sebep olmuştur. Bu şekilde bir sonucun çıkmasının sebepleri olarak yurtdışında bulunmuş olanların yurtdışında yaşamalarından dolayı cenazelerde sık sık bulunamamalarını, cenaze yurtdışında olsa bile daha çok Türkiye’ye defin edildiğinden dolayı cenaze namazının Türkiye’de kılınması ve yurtdışında cenaze namazı kılınsa bile şehir/ülkelerin birbirine uzak olmaları yine aynı sebeplerden dolayı cenaze evine sık sık gidilemeyişi, yurtdışında çalışanların Türkiye de bulundukları müddetçe de izinlerini köylerinde geçirmelerine rağmen köy dışında da işlerinin yoğun olmasını gösterebiliriz.

Ölüm olayı bir kişi üzerinde gerçekleşmesine rağmen geride kalanlar açısından toplumsal sonuçlar ve sorumluluklar doğurmaktadır. Îsabey köyünde de ölüm olayı gerçekleştiği zaman dinî ve kültürel birtakım ritüeller yapılmaktadır.

Îsabey köyün de ölüm olayı vuku bulduğu zaman yapılan ilk iş kabrin hazırlanmasıdır. Kabir hazırlanmasını genç yaşlı herkes gönüllü ve ücretsiz olarak yapar. Felâhiye'nin bazı köylerin de kabir kazmak için ücret alınmasına rağmen Îsabey köyünde alınmaması dikkat çekicidir. Kabre lahit kazılmamaktadır bunun sebebi ise kabristanın bulunduğu yerin toprağının çok yumuşak olmasıdır. Kabirde dikkat çeken bir önemli noktada ölü kabre yerleştirilince üzerine eski Türk geleneklerini de hatırlatır mahiyette evinin veya kendisine ait bir yerin kapılarından en güzelinin konulmasıdır. Cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra şayet yurtdışından veya başka yerden gelecek yakını varsa defin işlemi tehir edilmekte şayet yoksa defin hemen gerçekleştirilmektedir. Definden önce devir işlemi yapılmamaktadır. Şu anda orta Anadolu'nun çoğu köylerinde devam eden devire oturma geleneği son 10-15 yıldır Îsabey köyünde uygulanmamaktadır. Bunun sebebi ise özellikle yurtdışında yaşayan köylülerin orada din görevlileri tarafından gereğince aydınlatılması ve işçilerin yurtdışında öğrendikleri sağlam dinî bilgileri köy yaşamına da yansıtmalarıdır. Cenaze namazı köy imamı tarafından kıldırılır ve namaza bayanlar katılmazlar. Cenaze kabre konulup üzerine toprak atılmaya başlandıktan sonra imam tarafından yasin suresi okunup dua edilir ve defin tamamlanınca herkes kabrin başından ayrılır sadece imam telkin vermek için kalır. Cenazeye katılan insanlar kabirden sonra topluca cenaze evine giderler. Orada imam ve Kur'an okumayı bilen diğer insanlar tarafından aşr-ı şerifler okunup cenazenin ruhuna bağışlanır. Daha sonra kimse ayrılmadan taziyede bulunanlara etli pide ikram edilir. Bu yemek âdeti son birkaç yılda ortaya çıkmıştır. Araştırmalarımız sonucu cenazenin defninden sonra daha önce olmayan yemek âdeti birkaç cenazede cenazeye uzaktan gelen kimselerin karınları aç olarak tekrar evlerine dönmeleri sebebiyle hem onların karınları doyurmak hem de ölünün ruhu için bir hayır olur ümidiyle başlamıştır. Bu geleneğin ortaya çıkmasında yurtdışına göç sonucu köylünün zenginleşmesinin de etkisi vardır. Zira etli pide ikramı cenazeye uzaktan gelen olmasa da veya cenaze sabah erken vakitte defnedilse bile - mesela sabah saat 9'da defnedilse- sunulmaktadır. Bu tür bir âdetin oluşması her ne kadar iyi niyetlerle başlatılmış olsa da son zamanlarda sıkıntılara sebep olmaktadır. Özellikle maddi durumu zayıf olan insanlar bu tür bir ikramı yapmakta zorlansalar da adet halini aldığından dolayı mecburen yerine getirmektedirler. Ayrıca cenazeye

katılanlar okunan Kur'an'ı Kerim'den sonra yemek beklentisi içine girmeleri de bu âdetin başka bir sıkıntısıdır. Yemekten sonra dua edilir ve cenazeye gelmiş olanlar taziyelerini sunup ayrılırlar. Daha sonra ise köy halkı genelde akşamları olmak üzere eşleriyle birlikte cenaze evine yemek götürürler. Yemek götürme işi bir hafta boyunca devam eder. Bir hafta boyunca cenaze evi yalnız bırakılmaz sürekli köylüler tarafından ziyaret edilerek cenaze sahiplerinin acılarının hafifletilmesi sağlanır.

2.3.7. Kabir Ziyareti ile İlgili Tutum ve Davranışlar

Tablo 2.3.13. Kabir Ziyaretinin Önemi Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Kabirleri ziyaret etmek sizce ne kadar önemli?		Toplam
		Çok önemli	Önemli	
Çalıştı	Sayı	27	9	36
	%yüzde	75,0%	25,0%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	21	3	24
	%yüzde	87,5%	12,5%	100,0%
Toplam	Sayı	48	12	60
	%yüzde	80,0%	20,0%	100,0%

Kabir ziyareti, kabirlerin yapılış tarihi kadar eskidir. Yani yeryüzünde kabir yapımına başlanıldığından beri insanlar kabirleri çeşitli maksatlarla ziyaret etmektedirler. Kabirlere “ziyaret edilen yer” anlamında “mezar” isminin verilmesi de buraların insanlar tarafından çok ziyaret edildiğini göstermektedir. İnsanlar, aralarından ayrılan, kabre koydukları sevdiklerini hatırlamak ve onlara dualarıyla faydalı olmak maksadıyla kabirleri ziyaret etmektedirler. Kabir ziyaretinin ziyaret eden kişiye ölümü ve ahireti hatırlatması, Dünya malına karşı tamahkârlığını önlemesi, dualarının kabulüne vesile olması, ölen kişiyle ilişkilerin tamamen koparılmamasına ve ünsiyetin devam etmesine vesile olması gibi faydalarının yanı sıra; kabri ziyaret edilen ölüye de üzerine okunan dualar ve ayetler sebebiyle bir takım faydaları vardır. İsabey köyünde de kabir ziyaretine verilen önem oldukça yüksektir. Aşağıdaki tablolarda da köylünün kabir ziyaretine ne kadar önem verildiği ve ne sıklıkla kabirleri ziyaret ettiği açıkça görülmektedir.

Tablo 13'ten genel olarak deneklerin kabir ziyaretine çok önem verdikleri (%80) anlaşılmakla birlikte kabir ziyaretine verilen önemin yurtdışına gidenler arasında azalmaya başladığı görülmektedir. Kabir ziyaretinin önemi konusunda yurtdışına gidenlerin %75'i çok önemli %25'i önemli diye cevap verirken yurtdışına gitmeyenlerin

ise %87.52'i çok önemli, %12,5'i ise önemli diye cevap vermişlerdir. Her iki gruptan da kabir ziyaretinin önemsiz olduğunu belirten olmamıştır. Köylü arasında yerleşmiş bir gelenek ve dinî bir sorumluluk kabul edilen kabir ziyareti, hem ölüye karşı vefa borcunun ödenmesi hem de ölümü hatırlatması açısından toplum içerisinde önemini koruyan bir anane olarak varlığını devam ettirmektedir. Yurtdışında bulunanlar içerisinde kabir ziyaretinin önemini azda olsa yitirmeye başlamasının sebebi ise kabir ziyaretini davranışa dökmeye alakalıdır. “Gözden ırak olan gönülden de ırak olur” misali yurtdışında bulunanlar kabirleri ziyaret etme imkânına çok az sahip olduklarından dolayı davranışlarındaki bu azalma tutumlarına da yansımıştır.

Tablo 2.3.14. Kabirleri Ziyaret Etme Sıklığı Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Geçmişlerinizin kabirlerini ne sıklıkla ziyaret edersiniz?		Toplam
		Sık sık	Ara sıra	
Çalıştı	Sayı	19	17	36
	%yüzde	52,8%	47,2%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	15	9	24
	%yüzde	62,5%	37,5%	100,0%
Toplam	Sayı	34	26	60
	%yüzde	56,7%	43,3%	100,0%

Tablo 14'ten de anlaşılacağı üzere deneklerden %56,7'si kabirleri sık sık ziyaret ettiklerini belirtirken ara sıra ziyaret edenlerin oranı ise %43,3'tür. Kabir ziyareti ile ilgili tutumlarda olduğu gibi denklerin kabir ziyaret etme davranışları yüksek olmakla birlikte yurtdışına gidenlerin kabir ziyareti ile ilgili davranışlarında yurtdışına gitmeyenlere oranla bir azalma söz konusudur. Yurtdışına gitmeyenler %62,5 oranında sık sık kabirleri ziyaret ettiklerini belirtirken yurtdışına gidenlerde bu oran %52,8'dir. Yurtdışına gitmeyenler %37,5 oranında ara sıra kabirleri ziyaret ederken gidenlerin ise %47,2' si ara sıra ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. Sonuç olarak yurtdışında bulunma bağımsız değişkeni kabir ziyareti konusunda %10 gibi anlamlı bir değişime neden olmuştur.

İsabey köyünde kabirler insanlar tarafından tek tek ziyaret edildiği gibi köy halkı tarafından topluca da ziyaret edilmektedir. Özellikle köy mezarlığının köyün ortasında ve yol kenarında bulunması sebebiyle ziyaret oranı artmaktadır. Ramazan ve kurban bayramları arefesinde ikindi namazını müteakip köy imamının önderliğinde köy halkı topluca kabir ziyaretinde bulunmaktadır. İmam yasin suresini okuyup dua ettikten sonra

herkes ziyaret edeceği mezarların başına gidip dua etmektedirler. Özellikle arefe gününde kabir ziyaretinin köy halkı arasında önemli bir yeri vardır. Sırf bu ziyaret için yurtdışından birkaç günlüğüne de olsa köye gelenler vardır. Kayseri’de bulunan köylülerin tamamı arefe günü kabir ziyareti için köye gelmektedirler. O gün kabir ziyaretine gelmeyenler hemen göze çarpmakta ve köy halkı tarafından eleştirilmektedirler. Yıl boyunca camiye hiç gelmeyen kişilerin kabir ziyareti için ikinci namazında camide hazır bulunmaları da köylünün arefe gününde kabir ziyaretine ne kadar önem verdiklerini göstermesi açısından önemlidir.

2.3.8. Ölünün Arkasından Mevlid, Hatim, Yasin Okutma ve Yemek Yedirme ile İlgili Tutum ve Davranışlar

Mevlid kelime itibariyle “1-insanın doğduğu yer 2- doğma, dünyaya gelme 3- doğulan zaman anlamlarını taşımakla birlikte zamanla Hz. Muhammed’in doğumunu anlatan manzum eser olarak bir nazım türünün adı olmuştur. Ayrıca bu manzum eserlerin okunduğu törenlere de zamanla Mevlid adı verilmiştir. Mevlid törenleri, günümüze kadar uzanan tarihî seyri içerisinde bazı değişikliklere uğrayarak çeşitli ilâhi ve kasidelerin de belirli ezgilerle okunmasıyla zenginleşmiştir. Bu törenlerin günümüze kadar geçirdiği değişikliklerin belki de en önemlisi icra ortamlarında ve işlevinde meydana gelen değişimdir. Evvelâ sadece Peygamberin doğumunu kutlamak veya onun üstün meziyetlerini anlatarak onu anmak amacına yönelik oluşan ve bu nedenle kandil gecelerinde belirli ortamlarda icra olunan bu törenler zamanla Anadolu’nun her köşesine yayılmış ve çok değişik amaçlarla çok değişik ortamlarda icra edilen bir uygulama haline gelmiştir. Günümüzde genellikle bu törenlerde okunan manzumelerin kime ait olduğunu, bu eserin yazılış amacını bile bilmeyen Anadolu halkı, mevlid törenlerini dinî bir tören olarak ve bu törenlere katılmayı da dinî bir görev olarak algılamaktadır. Bu sebeple de öncelikle hayatın geçiş törenlerinde ve özellikle de ölüm törenlerinde mevlid okutmak vazgeçilmez bir dinî vecibe olarak kabul edilmektedir. Kelime itibariyle “doğum” anlamını karşılayan mevlidin ölüm törenlerinde icra ediliyor olması bir tezat gibi görünse de mevlid törenlerinin dinî bir ritüel olarak algılanıyor olması bu duruma açıklık getirmektedir. Mevlid okutma Anadolu’da cenaze törenlerinin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Mevlid töreni Anadolu’nun hemen her yerinde karşılaşılan ortak bir cenaze ritüelidir. Mevlid töreninin icra edilme günleri

Anadolu'nun değişik bölgelerinde küçük farklılıklar gösterse de mevlidsiz cenaze töreni yok gibidir.

Ölünün arkasından yapılan bir diğer etkinlikte ‐aş verme‐, ‐yemek yedirme‐ geleneğidir. Bir takım ölü anma törenlerinde ölen kişinin ruhunu huzura kavuşturmayı amaçlayan çeşitli yiyecekler ikram edilmektedir. Cenaze törenlerinde dağıtılan yemekler bölgelere göre çeşitlilik gösterse de genellikle törene katılanları doyurmaya yönelik yiyecek türlerinden oluşur. Bu yemeklerin verililiş de belirli günlerde olmaktadır. (3, 7, 20, 40, 52 ve sene-i devriye). Ölünün arkasından icra edilip onun ruhunu huzura kavuşturmaya yönelik adetlerden biride ölünün ruhu için hatim ve yasin oku(t)ma geleneğidir. Anadolu'da bu gelenek ölünün günahlarını affettirmeye, onun ruhunu huzura erdirmeye yönelik bir takım adetlerdir. Hatim ve yasin okuma âdeti de yemek yedirme ve mevlid okutma adetlerinde olduğu gibi ilk Cuma akşamı, 3. günü, 40 ve 52.günleri ve ölüm yıl dönümlerinde yapılmaktadır. Ölünün arkasından yapılan bu türlü ritüellerin araştırma alanında da yaygın olarak icra edildiği görölmüştür.

Tablo 2.3.15 Ölülerin Arkasından Mevlid, Hatim, Yasin Okutma ve Yemek Yedirmenin Önemi Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Mevlid okutmak sizce ne kadar önemli?		Toplam
		Çok önemli	Önemli	
Çalıştı	Sayı	27	9	36
	% yüzde	75,0%	25,0%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	22	2	24
	% yüzde	91,7%	8,3%	100,0%
Toplam	Sayı	49	11	60
	% yüzde	81,7%	18,3%	100,0%

Tablo 15'den de anlaşılacağı üzere deneklerimizin büyük bir çoğunluğu (81,7) ölünün arkasından Mevlid hatim ve yasin okutma ve yemek yedirmenin çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. %18,3'lük bir kesim ise bu tür ritüellerin önemli olduğunu belirtmiştir. Önemsiz olduğunu söyleyen ise olmamıştır. Yurtdışına göç ile ölünün arkasından mevlid, hatim, yasin okutma ve yemek yedirme arasında da ters orantının varlığı söz konusudur. Yurtdışına gitmiş olanların bu tür ritüellere yurtdışına gitmeyenlere göre daha az önem verdikleri anlaşılmaktadır. Yurtdışında bulunmuş olanlar %75'i bu tür ritüellerin çok önemli %25'i ise önemli olduğunu belirtirlerken yurtdışında bulunmamış olanların ise %91,7'lik büyük bir çoğunluk bu tür ritüellerin çok önemli, %8,3'lük kesim ise önemli olduğunu belirtmiştir.

Tablo 2.3.16. Ölümlerin Arkasından Mevlid, Hatim, Yasin Okutma ve Yemek Yedirme ile İlgili Davranışlar ve Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Geçmişlerinizin arkasından mevlid, hatim, yasin okutur ve yemek yedirir misiniz?			Toplam
		Sık sık	ara sıra	Okutmam ve yedirmem	
Çalıştı	Sayı	15	21	0	36
	%yüzde	41,7%	58,3%	,0%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	6	14	4	24
	%yüzde	25,0%	58,3%	16,7%	100,0%
Toplam	Sayı	21	35	4	60
	%yüzde	35,0%	58,3%	6,7%	100,0%

Mevlid, hatim, yasin okutma ve yemek yedirme gibi ölünün arkasından yapılan ritüelleri yerine getirme sıklığına baktığımızda ise deneklerin tutum ve davranışları arasında bir çelişkinin varlığından söz edebiliriz. Mevlid, hatim, yasin okutma ve yemek yedirme ile ilgili tutumların aksine yurtdışına gidenler gitmeyenlere oranla bu tür ritüelleri daha sık zaman aralıklarıyla yerine getirmektedirler. Zira bu tür ritüelleri yurtdışına gidenlerin %41,7'si sık sık yerine getirirken yurtdışına gitmeyenlerin oranı ise %25'te kalmıştır. Bu tür ritüelleri ara sıra yerine getirenlerde yurtdışına gidenler ve gitmeyenlerin oranı ise eşittir (%58,3). Yurtdışına gitmeyenlerden %16,7'lık bir kesimin bu tür ritüelleri hiçbir zaman yerine getirmemesi de ayrıca anlamlı bulunmuştur. Bu ritüelleri yerine getirme hususunda yurtdışına göçün etkisi açıkça görülmektedir. Çünkü ölünün üçüncü, yedinci, kırkıncı, elli ikinci günlerinde yıl dönümünde, ilk perşembesinde ve cumasında mevlid, hatim ve yasin okutmak veya böyle belirli günlerde ölünün ruhu için yemek yedirmek ölünün geride kalan akrabalarının ekonomik güçleriyle de yakından ilgilidir. Yurtdışında bulunanların ekonomik güçleri yurtdışına gitmeyenlere oranla daha fazla olduğu için bu tür ritüelleri yerine getirmeleri de aynı oranda artmaktadır. Mevlid, hatim, yasin okuyanlara belli oranda hediye mahiyetinde ücret verilmesi, ayrıca bu tür uygulamalar camii de icra edildiği zaman cemaate helva, ekmek, meyve suyu, lokum gibi bir takım ikramlar sunulması yahut bu tür törenlerin arkasından evde yemek verilmesi maddi yönden güçlü olmayı gerektirdiğinden dolayı yurtdışına gitmeyenler ekonomik güçlerine bağlı olarak bu tür ritüelleri yurtdışına gidenlere oranla daha az yerine getirebilmektedirler. Yurtdışına gitmeyenlerin bazıları ise fakir olduklarından dolayı ise hiç yerine getirememektedirler.

İsabey köyünde bu tür törenler daha çok şu şekilde gerçekleşmektedir: ölünün arkasından ilk yemek ölü defnedildikten sonra hemen öldüğü gün verilmektedir ve bu günde sık aralıklarla ruhu için Kur'an okunmaktadır. İlk günkü uygulamada ölü sahiplerinin maddi güçleri önemli değildir bunu zengin fakir herkes yerine getirmektedir. Arkasından ölümünün ilk Cuma gününde Cuma namazından önce ölünün ruhu için mevlid okutulur, cami çıkışında kadın erkek bütün köy halkına yemek ikram edilir. Ölünün 40. ve 52. günlerinde bu tür uygulamalarda bir azalma olduğu gözden kaçmamaktadır. Bu günlerde herhangi bir şey yapılmaması ise daha çok köyde kalan halkın maddi güçlerinin yeterli olmayışıdır. Şayet ölü sahibi zengin ise bu günlerde de mevlid okutmakta ve yemek yedirmektedir. Mevlid okutma ve yemek yedirme gelenekleri özel günlerden daha çok ramazan ayına kaymış durumdadır. Ramazanda ekonomik durumu iyi olanlar geçmişlerinin ruhu için köy halkının tamamının davetli olduğu iftar yemekleri vermektedirler. Ayrıca camide mevlid okutmakta ve arkasından cemaate lokum, meyve suyu ekmek, şeker gibi ikramlarda bulunmaktadırlar. Özellikle yurtdışından emekli olmuş kişilerin ramazanı köylerinde geçirdikten sonra çalıştıkları ülkeye dönmeleri ramazan ayında mevlid okutma ve iftar verme oranında büyük bir artışa sebep olmuştur. Bu tür uygulamaların yoğunlaştığı zaman dilimlerinden biride yurtdışında çalışanların izinde bulundukları yaz aylarıdır. Bu dönemde yurtdışında bulunanlar Cuma günleri mevlid okutmaktadırlar. Namazdan sonra evde genelde etli pide veya et döner, üzüm, salata pilav ve ayrandan oluşan yemekler sunmaktadırlar. Kimi zaman da Cuma çıkışı camii önünde etli pide, üzüm vs şeyler dağıtılmaktadır.

2.3.9. Türbe-Yatır Ziyareti ile İlgili Tutum ve Davranışları

Türk toplumunun psiko-sosyal yaşantısında ve dinî hayatında türbe –yatır ziyaretinin oldukça canlı ve önemli bir yeri bulunmaktadır. Türbe-yatırların halkın bazı ihtiyaçlarını karşılamaları bakımından bir takım işlevlere sahip olduğu ve insanların ihtiyaçları oranında rağbet gören yerler olduğu yapılan bazı araştırmalarda belirtilmiştir.¹⁶³ İnsanlar ihtiyaçlarının karşılanması için keramet sahibi olduğuna inandıkları zatların türbe ve mezarlarını ziyaret etmektedirler. Günay'ında belirttiği gibi insanlar türbe-yatırlara “hastalıklarına şifa bulma, çocuk sahibi olma, çocuğu

¹⁶³ Bkz: Ünver Günay, Abdolvahap Taştan ve Diğ; Kayseri ve Çevresi Ziyaret Yerleri, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Kayseri,1996.; Hikmet Tanyu, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, İlahiyat Fak. Yay., Ankara, 1967; Mustafa Arslan , Türk Popüler Dindarlığı Çorum Örneği, Dem Yay., İstanbul 2004.

durmayanların çocuklarının yaşamasını sağlama, doğacak çocuğun kız mı erkek mi olacağını önceden öğrenme, yağmur duası, dilek tutma, adak, evde kalmış kızların kısmetinin açılması, kötü kadınların bu durumdan kurtulmaları, düşman şerrinden emin olma; ev, araba, mülk vs şeylere sahip olma, kayıp eşyanın bulunması, içki ve kumar gibi kötü alışkanlıklardan kurtulma, rızkın artması ve geçim sıkıntısının aşılması, işsizlerin iş bulması, trafik kazaları vb. felaketlerden emin olma, evlilikte ilk gecenin hayırlı geçmesi, karı-koca arasındaki muhabbeti arttırma, kocasının çapkınlığını önleme, dışarıya veya askere giden yakınların sağ salim dönmesi, niyet edilen belli konularda yatırım tavsiyesini alma, yaramaz çocukların uslanması, sınavlarda başarı, dolu, zelzele, vb. tabii afetlerden emin olma ve mahsulünü koruma, hayvanların hastalıklarının iyileşmesi gibi pek çok ve çeşitli dilek, istek, adak, murat ve hacetlerle gidilmektedir”.¹⁶⁴ Her ne kadar Anadolu insanı türbe ziyaretlerine önem verse de bu ziyaretlere verilen önemin yakınların kabirlerini ziyarete verilen önem derecesine ulaşmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 2.3.17: Türbe-Yatır Ziyaretinin Önemi Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Türbe-Yatırları ziyaret etmek sizce ne kadar önemli?				Toplam
		Çok önemli	Önemli	Kararsızım	Önemsiz	
Çalıştı	Sayı	17	13	5	1	36
	%yüzde	47,2%	36,1%	13,9%	2,8%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	15	9	0	0	24
	%yüzde	62,5%	37,5%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	32	22	5	1	60
	%yüzde	53,3%	36,7%	8,3%	1,7%	100,0%

Tablo 17’den de anlaşılabacağı üzere araştırmaya katılanların yarıdan fazlası (%53,3) türbe-yatır ziyaretlerinin çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. Deneklerin kabir ziyaretine verdikleri önem ise daha fazladır. (zira deneklerin %80’ni kabir ziyaretinin çok önemli olduğunu belirtmişlerdir.) Bunun yanı sıra yurtdışına gitmeyenlerin (%62,5) türbe-yatır ziyaretine yurtdışına gidenlere (%47,2) daha fazla önem verdikleri de anlaşılmaktadır. Türbe-yatır ziyaretinin önemli olduğunu belirten grup içerisinde Yurtdışına gitmeyenlerin (%37,5) oranı yurtdışına gidenlerden (%36,1) fazladır. Ayrıca yurtdışına gitmiş olanlardan kararsız(%13,9) olanların ve kabir ziyaretinin önemsiz (2,8) olduğunu belirtenlerin olması da anlamlıdır. Bu tür uygulamalara daha çok

¹⁶⁴ Ünver Günay, “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dinî Ziyaret Yerleri”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15. Yıl, Kayseri, 2003/2, s. 5-36.

sorunlarına bilimsel çözüm üretemeyen toplumlarda rastlanması yurtdışında bulunmuş olanların yaşadıkları ülkelerde sorunlarına daha pratik ve bilimsel çözümler bulma imkânına sahip olmaları¹⁶⁵ türbe ziyaretine verdikleri önemin yurtdışına gitmeyenlere oranla azalmasına sebep olmuştur. Deneklerin türbe-yatır ziyareti ile ilgili tutumları ile davranışları arasında da bir uyum varlığından söz edilemez.

Tablo 2.3.18. Türbe-Yatırları Ziyaret Etme Sıklığı Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Türbe-yatırları ne sıklıkla ziyaret edersiniz?			Toplam
		Sık sık	Ara sıra	Ziyaret etmem	
Çalıştı	Sayı	3	23	10	36
	%yüzde	8,3%	63,9%	27,8%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	1	16	7	24
	%yüzde	4,2%	66,7%	29,2%	100,0%
Toplam	Sayı	4	39	17	60
	%yüzde	6,7%	65,0%	28,3%	100,0%

Deneklerin yarısından fazlası (53,3) türbe-yatır ziyaretinin çok önemli olduğunu belirtirken türbeleri sık sık ziyaret edenlerin oranı (6,7) oldukça düşüktür. Yurtdışında bulunanların %8,3'ü türbeleri sık sık ziyaret ederken bu oran yurtdışına gitmeyenlerde %4,2'dir. Sık sık ziyaret edenlerde yurtdışına gidenlerle gitmeyenler arasında yüzde yüzlük bir farkın olması anlamlıdır. Yurtdışında bulunanların %63,9'luk kesimi türbeleri ara sıra ziyaret ettiklerini belirtirken bu oran yurtdışına gitmeyenlerde %66,7'dir. Yurtdışına gidenlerin %27,8'i yurtdışına gitmeyenlerin %29,2'si türbeleri hiç ziyaret etmediklerini belirtmektedirler. Yurtdışına gidenler ile gitmeyenler arasında türbe-yatırları ziyaret etme sıklığında oranlar bir birine yakın olmakla birlikte tutumlar ile davranışlar arasındaki uyumsuzluk dikkat çekicidir. Deneklerin sık sık türbe ziyaretinde bulunmamalarının sebebi olarak yurtdışında bulunanların zamanlarının azlığını, türbelere uzak oluşlarını, yurtdışına gitmemiş olanların ise yol masraflarının çokluğunu, köydeki işlerinin yoğunluğunu, şahsi otomobillerinin olmayışını gösterebiliriz. Türbe –yatırları hiçbir zaman ziyaret etmeyenlere gelince bunlar ya sorunlarını kendileri başkalarına ihtiyaç duymadan çözebildiklerini ya da türbe ziyaretlerinin hurafe olduğunu özellikle oralarda kurban kesilmesi çaput bağlanması vs adetlerin İslam inancıyla uyuşmadığını belirterek türbeleri ziyaret etmediklerini belirtmişlerdir.

¹⁶⁵ Abdulvahap Taştan, Yurda Dönen İşçiler, s. 123.

Araştırma alanımız olan Îsabey köyünde de köyü çevreleyen dört tane “dede” olduğundan bahsedilmektedir. Ama hali hazırda üç tane dedenin yerleri bellidir. Îsabey halkı içerisinde dedenin bulunduğu büyük mezara dede dedikleri gibi dede mezarının bulunduğu mezar alanının tümü de “dede” diye isimlendirmektedirler. Îsabeyliler eskiden yağmur dualarını üç dedenin birinde yaparlarmış. Söylentiye göre dedenin başında yağmur duası yapılıp ta yağmurun yağmadığı olmamıştır. Ayrıca dedenin başına Allah tarafından dileklerin kabul olması için bez bağlama âdetinin de eskiden çok yaygın olduğu ve dedenin başına beyaz bir bez bağlanıp ta herhangi bir ihtiyaç için dua edilince duaların kabul olunmadığı olmamıştır. Bir diğer âdette yeni evli çiftin gerdeğe girmeden önce dualar eşliğinde dedenin çevresinde dolaştırılmalarıdır. Bununla evliliğin uzun süreceğine ve huzurlu bir yuvanın tesis edileceğine inanılır. Îsabey köyüne bir km uzaklıktaki Karaşeyh Dede mezarının da ziyaret geleneğinde Îsabeyliler için önemli bir yeri vardır. Karaşeyh’in mezarına kurbanlar kesilmekte, dileklerin kabul olması için mezara paralar bırakılmakta, mezardan toprak götürülerek suyu hastalara şifa maksadıyla içirilmektedir. Ayrıca çocuğu olmayanlar çocuk sahibi olmak için mezar başında dilekte bulunmakta ve bir gece mezarın yanı başında uykuya yatmaktadırlar. Köy halkının sıklıkla ziyaret ettikleri yerlerden biri de Kayseri’deki Seyyid Burhanettin türbesidir. Maddi durumu iyi olanlar ayrıca Mevlana türbesi ve Urfa da ki Balıklı Göl’ü ziyaret etmektedirler.

2.3.10. Nazarla İlgili Tutum ve Davranışlar

“Nazar” Arapça kökenli bir kelime olduğu halde Araplar göz değmesi manasına nazarı değil isabetül ayn izafetini kullanmaktadırlar.¹⁶⁶ Türkçede ise nazar; göz, bakış, fikir, düşünme, niyet, iltifat, göz değmesi, kem göz ve göze gelme gibi anlamalarda kullanılmaktadır. Göze gelme, göz değmesi anlamalarında kullanılan nazar; belli kimselerde bulunduğuna inanılan; insanlara özellikle çocuklara evcil hayvanlara, eve, mala mülke, hatta cansız nesnelere de zarar veren bakıştaki çarpıcı ve öldürücü güç demektir. Nazardan korunmak için ve onu etkisiz hale getirmek için kullanılan maskotlara nazarlık denmektedir.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Fikret Karaman ve Diğ., Dinî Kavramlar Sözlüğü, s.518.

¹⁶⁷ Hasan Eren ve Diğ., Türkçe Sözlük, C II, s. 1635; İlhan Ayverdi, Kubbealtı Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Mas Matbaası, İstanbul, 2006, C II, s. 2310.

İslam dininde nazar olgusunun varlığı kabul edilmiştir. Nazar ayeti olarak ta bilinen “Rabbi onu seçip iyilerden kıldı. Doğrusu inkâr edenler zikri işittikleri zaman neredeyse gözleri ile seni devireceklerdi. Birde durmuşlar o herhalde bir delidir diyorlardı.” Kalem suresinin 51. ayetinde geçen “gözleriyle seni devireceklerdi” kısmını İslam âlimlerinin bazıları nazar olarak yorumlamışlardır. Ayrıca Hz. Muhammed’in “el-aynu hakkun”¹⁶⁸ göz değmesi haktır sözü İslam dininde nazarın varlığına delildir. İslam da nazar kabul edilmekle birlikte ondan korunmak için bir takım maskotların (iğde, nazar boncuğu vs) kullanılması yasaklanmıştır. Bununla beraber Hz Muhammed’in uygulamalarından da anlaşılacağı üzere nazardan korunmak için Allah’a sığınılması nazar değen kimseye okutulması(ihlâs, felak, nas sureleri) ve dua okunması tavsiye edilmiştir.

Nazarın varlığı, İslam dinî tarafından kabul edildiği gibi Türk toplumunda da önemli bir yere sahiptir. Türkler Müslüman olmadan öncede Müslüman olduktan sonrada nazarın varlığına inanmışlar ve ondan korunmak için bir takım nazarlıklar ve dinsel içerikli yöntemler kullanmışlardır.¹⁶⁹Bu gün ülkemizin her bölgesinde olduğu gibi araştırma alanımızda da nazar inancı oldukça yaygındır.

Tablo 2.3.19. Nazara İnanma Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Nazara inanır mısınız?		Toplam
		Evet	Hayır	
Çalıştı	Sayı	29	7	36
	%yüzde	80,6%	19,4%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	22	2	24
	%yüzde	91,7%	8,3%	100,0%
Toplam	Sayı	51	9	60
	%yüzde	85,0%	15,0%	100,0%

Tablo 19’den da anlaşılacağı üzere deneklerimizin çoğu (%85) nazarın varlığına inanmaktadırlar. Geriye kalan %15’lik kesim ise nazara inanmadıklarını belirtmişlerdir. Bu güne kadar nazar ve halk dindarlığı ve inançları ile ilgili yapılan araştırmalarda ki halkın nazar inancı ile ilgili tutumları gösteren bulgularla bizim araştırmamızdaki bulgular birbirleriyle örtüşmektedir. Zira Kuşat’ın; yaptığı araştırmada deneklerin genelinde nazara inanların oranı %89,6 inanmayanlarınki ise %10,4 tür. 56 yaş ve üzeri

¹⁶⁸ Er-Rudanî, Cem’ul Fevâid, C. 8, s. 247.

¹⁶⁹ Ali Kuşat, Nazar Olgusu ve Psikolojik Bir Yaklaşım, Laçın Yayınevi, Kayseri, 2004, s. 40-41.

kişilerin %96,6'sı, 36 yaş ile 55 yaş arası kişilerin ise 92,6'sı nazara inanmaktadır.¹⁷⁰ Arslan'ın yaptığı araştırmada da kem gözlünün vereceği zarara inananların oranı %85,3'tür.¹⁷¹ Taştan'ın yaptığı araştırmada da deneklerin %89,2'si nazarın varlığına inanmaktadır.¹⁷²

Yurtdışına gidenlerin çoğunluğu (%80,6) nazara inandıkları halde yurtdışına gidenlerden nazara inanmayanların oranının (19,4) yurtdışına gitmeyenlere göre(8,8) yüksek çıkması anlamlıdır. Nazara inanıyor musunuz? Sorusuna yurtdışına gitmeyenlerin %91,2 ' evet , %8,8'i ise hayır cevabını vermişlerdir.

Tablo 2.3.20. Nazardan Korunma Yöntemleri Göç İlişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Nazardan hangi yöntemle korunuyorsunuz?			Toplam
		Dua ve Kur'an'ı Kerimden ayetler(felak nas ayet-el kürsi vs) okuyarak ve okutarak korunurum	Nazar boncuğu, iğde dalı, üzerlik, at başı ve nalı vs takılarla korunurum	Her ikisiyle de korunurum	
Çalıştı	Sayı	21	7	1	29
	%yüzde	72.4%	24.1%	3.5%	100%
Çalışmadı	Sayı	12	8	2	22
	%yüzde	54.6%	36.4%	9%	100%
Toplam	Sayı	33	15	3	51
	%yüzde	64.7%	29.4%	5.9%	100%

Nazardan korunmak için öncelikle nazarı değecek olan kişilerden uzak durulması ve halk arasında yaygın inanışa göre en fazla nazara maruz kalacak yeni doğmuş bebeklerin ve güzel çocukların bu kimselerden uzaklaştırılması tavsiye edilmektedir. Şayet bu kimselerden uzak durulamıyorsa onların nazarlarından korunmak için iğde dalı, üzerlik ve çörek otu, sarımsak gibi bitkiler; deniz kabuğu, at nalı ve at başı veya sığır türü hayvanların başları, kurt dişi, hayvanların boynuzları gibi hayvansal kalıntılar; nazar boncuğu, kurşun dökmek, tuz çevrilmesi gibi madenler; dua ve ayet vb. okunması ve okutulması, muska ve maşallah takılması gibi dinî içerikli uygulamalar yapılması tavsiye edilmektedir.¹⁷³

¹⁷⁰ Ali Kuşat, Nazar Olgusu, s. 84.

¹⁷¹ Mustafa Arslan, Türk Popüler Dindarlığı, , Dem Yay., İstanbul 2004. s. 292.

¹⁷² Abdolvahap Taştan, Yurda Dönen İşçiler, s. 123.

¹⁷³ Ali Kuşat, Nazar Olgusu, s.55-83.

Araştırma alanımızda da nazardan korunmak için nazar ayetinin okunması ve değerli kabul edilen ev, araba vs yerlere asılması, ayet-el kürsi, felak ve nas sürelerinin okunması ya da bunların muska şeklinde taşınması yaygındır. Dinî içerikli nazardan korunma yöntemlerinin yanı sıra nazar boncuğu, at nalı ve at başı, üzerlik otu, iğde dalı, kurşun döktürme ve tütsü de nazardan korunmak için kullanılmaktadır. Ayrıca hem dinî hem de dinî olmayan şeylerin bir arada kullanıldığı da gözlemlenmiştir. Bu tür bir uygulamaya, nazar ayeti yazılı yumurtanın göz değdiği kabul edilen hayvanın üzerine kırılmasını örnek olarak verebiliriz. Yurtdışında bulunmuş olanların(72,4) nazardan korunmak için kullandıkları yöntemler arasında dinî içerikli uygulamaların yurt dışına gitmeyenlere(54,6) oranla daha fazla kullanılıyor olması anlamlıdır. Nazardan korunmak için yurtdışında bulunmuş olanların dinî içerikten uzak yöntemleri yurt dışına gitmeyenlere oranla daha az kullanmaları yurtdışına gidenlerin dinî eğilimlerinin daha fazla olduğunu göstermektedir.

2.3.11. Caminin Toplum Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkisi ile İlgili Tutum ve Davranışlar

Tablo 2.3.21. Caminin Psiko-Sosyal Etkisi Göç ilişkisi

Yurtdışında	Sayı ve yüzde	Caminin sosyal ilişkileri geliştirdiği anlayışına katılıyor musunuz?		Toplam
		Evet	Kısmen	
Çalıştı	Sayı	30	6	36
	%yüzde	83,3%	16,7%	100,0%
Çalışmadı	Sayı	24	0	24
	%yüzde	100,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	54	6	60
	%yüzde	90,0%	10,0%	100,0%

Cami sözlükte “toplayan birleştiren, müellif, mürettip”¹⁷⁴ manalarına gelir. Dinî bir terim olarak ise cami “toplu ibadet edilen yerlere denir”¹⁷⁵. Kuruluşundan itibaren Müslümanların bireysel ya da topluca ibadet ettikleri mekânlar olan cami ve mescitler toplumsal bir varlık olan insanın hayatını uyumlu ve barış içerisinde sürdürmesini sağlayan en önemli dinî mekânlardır. Camiler geçmişte olduğu gibi bu günde sadece din duygusunun gelişmesine ve dinî şuurun yerleşmesine değil; aynı zaman da, insanlar

¹⁷⁴ Fikret Karaman ve Diğ., Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 81.

¹⁷⁵ Fikret Karaman ve Diğ., Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 82.

arasında sevgi, saygı ve hoşgörü duygularının kuvvetlenmesine, birlik, beraberlik ve sosyal barışın sağlanmasına da önemli katkılar sağlamaktadır. Çünkü camilerde verilen hutbe ve vaazlarda insanlar yardımlaşmaya, iyiliğe, doğruluğa, sevgi ve hoşgörüye davet edilmekte; kötülüklerden sakınmaya, milli ve manevi bütünlüğe zarar veren davranış ve girişimlerden uzak durmaya çağrılmaktadır. Özellikle cuma ve bayram günlerinde mübarek gün ve gecelerde milyonlarca insana hitap eden hutbeler, vaazlar ve diğer dinî sohbetler göz önünde bulundurulduğunda camilerin topluma hizmet eden yaygın din eğitimi kurumlarının başında geldiğini söylemek mümkündür. Ayrıca modern hayatın ve medeniyetin beraberinde getirdiği bazı psikolojik problemden bunalan insanlar, huzuru ya mitolojik unsurlarda aramakta ya da camilerin her türlü hırslardan, dünyevi çekişmelerden, endişelerden, çıkar kavgalarından ve gürültülerden uzak manevi ortamında aramaktadırlar.

Tablo 21'den de anlaşılacağı üzere deneklerin %90'ı camilerin sosyal ilişkileri geliştirdiği anlayışına katılırken %10'u kısmen katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu soruya hayır katılmıyorum diye cevap veren olmamıştır. Yurtdışına gidenlerin %83,3ü aynı soruya evet katılıyorum diye cevap verirken %16,7 si kısmen katılıyorum diye cevap vermiştir. Yurtdışına gitmeyenlerin ise %100'ü camilerin sosyal ilişkileri geliştirdiği inancına katıldıklarını belirtmişlerdir. Yaptığımız mülakatlar sonucunda caminin yurtdışında bulunanlar için ayrı bir öneme sahip olduğu görülmüştür. Özellikle 1970'li yıllarda aile birleşimine izin verilmesi ve yeni nesillerin artmasından sonra yurtdışında cami açma faaliyetlerine hız verilmiş, yeni nesillerin kültürlerinden uzak kalmamalarını isteyen Türkler, birleştirici bir unsur olarak din etrafında toplanmayı denemişler ve bu maksatla camiler açmışlardır. Yurtdışında camiler Müslüman Türk halkın kendi kimliklerini korumalarının en büyük garantörü olmuştur. Yurtdışındaki camiler bir ibadethane olmasının yanı sıra bünyesindeki çay salonları, alış-veriş merkezleri, konferans salonları kütüphanelerle adeta birer kültür merkezi konumundadırlar.

Cami işleriyle ilgilenmenin, cami ihtiyaçlarını gidermek için hizmet yapmanın, gerek ibadetlere gerekse camide yapılan diğer sosyal faaliyetlere katılmanın kişinin toplum içerisindeki saygınlığını artırdığı anlayışına ise deneklerin %95'i evet katılıyorum diye cevap verirken kısmen katılıyorum diyenlerin oranı %3,3'ü hayır katılmıyorum diyenlerin oranı ise %1,7'de kalmıştır. Yine aynı soruya yurtdışına gitmeyenlerin tamamı evet katılıyorum diye cevap vermiştir. Yurtdışına gidenlerin ise %91,7'si evet

katılıyorum,%5,6'sı kısmen katılmıyorum,%2,8'i ise hayır katılmıyorum şıklarını işaretlemişlerdir.

İsabey köyünde halkın cami ve din görevlilerine olan ilgileri gözlemlerimiz sonucunda oldukça yüksek çıkmıştır. Camilerde cemaatin en yoğun olduğu zaman şüphesiz ramazan ayı ve bu ayda kılınan teravih namazıdır. Ramazan ayı ve teravih namazında halkın camiye olan ilgisi son derece artmaktadır. Kadın erkek, yaşlı genç ve çocuklar teravih namazını camilerde kılmaktadırlar. Teravih namazından önce isteyenler geçmişlerinin ruhu için mevlid, yasin vs okutmakta, hatim indirmiş olanlar hatim dualarını yine bu zaman diliminde yaptırmaktadırlar. Ayrıca namaz çıkışında yine geçmişlerin ruhu için ekmek, meyve suyu ve helvadan oluşan bir iâşe paketi cemaate dağıtılmaktadır. Teravih namazı dışında cemaatin en yoğun olduğu zamanlar ise cuma ve bayram namazlarıdır. Köyde iki cami olması camilerde cemaat oranını düşürmekle birlikte bayram ve Cuma namazlarında her iki camide cemaatle dolup taşmaktadır. Özellikle bayram namazlarında caminin psiko-sosyal etkisi belirgin bir şekilde görülmektedir. Zira bayram namazı sonrası din görevlisinin de isteği üzere camide topluca bayramlaşma merasimi düzenlenmekte ve dargın olanlar bu vesile ile barıştırılmaktadır.

Cemaatin yoğun olduğu bir başka zaman dilimi de arefe günündeki ikindi namazı vaktidir. Arefe günlerinde kabir ziyareti için köyden Türkiye'nin dört bir yanından ve hatta yurtdışından gelenler ikindi namazı camilerde cemaatle kılmakta ve sonrasında kabir ziyaretinde bulunmaktadırlar. Böylece camiler halkın, bayram ve Cuma namazlarında olduğu gibi sevinçlerinin cenaze namazı ve kabir ziyareti öncesinde olduğu gibi hüznün ve kederlerinin topluca paylaşıldığı kutsal mekânlar olma özelliğini taşımaktadırlar. Yurtdışında bulunanlar için ise bir ibadethane olmasının yanı sıra camilerin; onların vatan hasretlerini giderdikleri, yalnızlık duygularını hafiflettikleri, dinî ve etnik kökeni farklı olan bir ülkede asimile olmamak için bağlandıkları bir mekân olma gibi bir özelliği vardır. Her ne kadar yurtdışında bulunanlar köyde bulundukları müddetçe yurtdışına gitmeyenlerden fazla camiye gelmeseler de yaptığımız mülakat ve gözlemler sonucunda yurtdışında iş ve evlerinden sonra camiler onlar için üçüncü ve en önemli adres konumundadır. Yurtdışında camiye daha fazla rağbet etmelerinin sebepleri ise yukarıda da belirtildiği üzere yalnızlık, vatan-millet özlemi ve hasreti gibi duygularının yanı sıra asimile olma korkusunun da etkisi vardır. Zira din ve etnik köken

yurtdışında bulunan Türk işçileri bir birine bağlayan iki önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İbadetler hususunda yeteri kadar dikkatli ve dindar olmayan kişilerin yurtdışında cami derneklerine üye ve hatta başkanlık yapmaları yurtdışından izine gelenlerin akraba ve komşularına hediye olarak Türk bayrağı, milli takım forması, Türkiye haritası gibi hediyeler götürmeleri yurtdışındaki işçilerimizin din ve etnik kökene ne kadar önem verdiklerinin bir göstergesidir.

Yurtdışına göçünde etkisiyle köy halkının genelinin maddi durumlarının iyi olması sebebiyle köyde her iki caminin de eksiği bulunmamaktadır. Her iki camide şehirlerde camilerin özellik ve güzelliklerini taşımaktadır. Her iki camide de komple taban halısı, kalorifer, lojman, cami girişlerinde pvc yapılı balkonlar, pvc camlar, minare bulunmaktadır, Camilerin günlük temizliğini din görevlileri yapmakla birlikte, genel temizliğini ise köylü hanımlar yapmaktadırlar. Ayrıca camilerin kışlık yakıtını daha çok, yurtdışında bulunan köylülerden oluşan camii cemaati temin etmektedir.

SONUÇ

Batı Avrupa Ülkelerinin iş gücü açığını karşılamak için başlatmış olduğu yabancı işçi alımına Türkiye başlangıçta herhangi bir göç politikası olmaksızın, 1960'lı yıllardan itibaren katılmıştır. 1950'li yıllarda özel kişiler aracılığı mesleki becerilerini geliştirmek üzere şehirli, vasıflı ve seçkin kişilerden oluşan Türk işçileri kendilerine 1960'lı yıllardan itibaren kırsal kesiminde katılmasıyla yoğunluk kazanmıştır. 1970'li yıllara kadar eş birleşimine izin verilmeksizin devam eden göç 1974 yılında aile birleşimine izin verilmesiyle yeni bir demografik özellik kazanmıştır.

Yurtdışına giden vasıflı ve seçkin grup için göç meslekî becerilerini geliştirmek ve sermeye artırmak için başlamış görünmekle birlikte kırsal kesimden yurtdışına giden birinci kuşak Türk işçiler kendilerini orada kalıcı görmemiş belli bir birikim sağladıktan sonra her zaman anavatanına dönme niyetinde olmuşlardır. Yaşam alanları işyerleri ve topluca kaldıkları “heim”lerle sınırlı kalmış ve bulundukları ülkede sosyalleşmek için pek çaba harcamamışlardır. Dili, dinî, kültürü ve etnik kökeni farklı olan bir ülkede yaşadıkları uyum sorunları karşısında içlerine kapanmışlardır. Türk işçilerin yaşadığı uyum problemlerinde Avrupa devletlerinin onların uyum problemlerini çözüp ülkelerine entegre etme yerine onları kalıcı değil geçici olarak görmelerinin de etkisi olmuştur. 1966-67 yıllarında otomotiv sektöründe baş gösteren krizin ardında bir çok Türk işçisinin işten çıkarılması ve bu işçilerin Danimarka Hollanda gibi diğer batı ülkelerine geçmeleri sonucu Türk işçilerin Almanya’da kalıcı mı geçici mi oldukları tartışmasını başlatmış 1970’te kalıcı oldukları kabul edilerek onlara bir takım mali ve sosyal haklar tanınmış 1973’te petrol krizinin ardından Türk işçiler yurda dönmeye teşvik edilse de 1974’de aile birleşimine izin verilmesiyle birlikte yurda dönüşler azalmış I. Kuşak Türk işçisi geri dönüş eğiliminden uzaklaşmaya başlamıştır. Böylelikle ekonomik sebeplerle başlayan yurtdışına işçi göçü sosyo- kültürel, ekonomik ve psikolojik yönleri olan kapsamlı ve karmaşık bir olay olarak karşımıza çıkmıştır.

Bu araştırmada gerek bireysel gerekse toplumsal düzeyde bir takım değişmelere sebep olan göç olayının 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye’den yurtdışına giden I. Kuşak işçilerin psiko sosyal ve dinî yaşantılarına etkisi aynı yaş grubunda olup ta hiç yurtdışı

tecrübesi yaşamamış kişilerin yaşantılarıyla karşılaştırılarak tespit ve analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda yurtdışına giden işçiler araştırmanın deney grubunu yurtdışı tecrübesi yaşamayanlarda kontrol grubunu oluşturmuştur. Temel bağımsız değişken olarak ele aldığımız göçün yanı sıra özellikle deneklerin dinî tutum ve davranışlarını yorumlamada yaş, cinsiyet, gelir durumu ve eğitim düzeyi gibi alan araştırmalarının vazgeçilmez bağımsız değişkenlerine de yer verdik.

Deneklerin psiko-sosyal yaşantılarında ise sadece göç değişkeninin etkisini görmeyi amaçladık.

Araştırmamızda I.kuşak işçilerin yurtdışına gitmeyenlere oranla daha dindar oldukları ve göç sebebiyle dinî ilgi ve eğilimlerinin artmaya başladığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca maddi zenginliği gerektirmeyen psiko-sosyal yaşantı ile ilgili tutum ve davranışlarda I. Kuşak işçilerde azalma eğiliminin başladığı görülmüştür.

Komşuluk ve akraba ilişkilerinde göçün deneklerin tutum ve davranışlarına önemli bir etkisinin olmadığı görülmekle birlikte azda olsa yurtdışına gidenlerin bu tür tutum ve davranışlarında bir azalma eğilimin varlığı göze çarpmaktadır. Ayrıca komşu ve akraba ilişkileriyle ilgili tutum ve davranışlarda var olan tutarsızlıklarda dikkat çekicidir. Ama Psiko-sosyal yaşantı ile ilgili tutum ve davranışlar arasındaki değer farklılıkları ve tutarsızlıklar ortam faktörü gibi ara değişkenler göz önüne alındığı oranda makulleştiği de görülmektedir. Yurtdışına göçün başlamasıyla komşu ve akraba ilişkilerin de bir takım değişimlerin olduğu gözlemlenmiştir. Yurtdışına göç sonucunda köylünün zenginleşmesiyle birlikte insanların birbirlerine olan ihtiyaçları azalması sonucu komşuluk ilişkilerinde de bir gevşemenin başladığı görülmüştür. Göçle birlikte akrabalar arası ilişkiler maddesel bir şekle bürünmüştür. Yurtdışına giden işçi, akrabalarına yardım ettiği ölçüde değer kazanmış şayet yardım etmiyorsa hiç değeri olmamıştır.

Muhtaçlara yardımla ilgili deneklerin tutumuna göçün fazla bir etkisinin olmadığı görülmekle birlikte davranışlarında önemli değişimlere sebep olduğu görülmüştür. Yurtdışına gidenlerin gitmeyenlere oranla daha zengin olmaları sebebiyle muhtaç olanlara daha fazla yardım ettikleri ortaya çıkmıştır. Yurtdışına gidenlerin %96,2 si sık sık veya ara sıra muhtaçlara yardım ettiklerini belirtirken yurtdışına gitmeyenlerde bu oran %70,9 dur.

Göçün düğün, nişan ve sünnet gibi dinî ve toplumsal törenlere katılıma olan etkisine bakıldığında ise yurtdışına giden deneklerin tutum ve davranışlarında azda olsa bir azalmaya sebep olduğu görülmüştür. Denklerin hasta ziyaretine verdikleri önem ve hastaları ziyaret etme sıklıklarına bakıldığında da yurtdışına göçün göçmenlerin tutum ve davranışlarına olumsuz yönde etki ettiği görülmüştür. Hasta ziyaretinin Yurtdışına gidenlerin %80,6 s ı çok önemli ,%19,4’’ ü önemli olduğunu belirtirken, yurtdışına gitmeyenlerin %91,4ü çok önemli, %8,3’üde önemli olduğunu belirtmiştir. Yurtdışına gidenlerde sık sık hasta ziyareti yapanların oranı %55,6 iken yurtdışına gitmeyenlerde bu oran %66,7 olarak çıkmıştır.

Denklerin cenaze namazına katılma ve cenaze evi ile ilgili tutum ve davranışlarına baktığımızda yurtdışına gidenlerin gitmeyenlere oranla bu konudaki tutum ve davranışları da düşük çıkmıştır. İşçiler yurtdışında bulundukları sürece köydeki cenazelere katılamadıkları gibi yurtdışında ölenlerin cenazelerinin de Türkiye’de defnedilmesi ve ölünün yakınlarının cenaze defin işlemlerini gerçekleştirmek ve hayır hasenatını yapmak için cenaze ile birlikte yurda dönmeleri yurtdışındaki işçilerin cenaze nazmı kılma ve cenaze eviyle ilgilenmelerini engellemektedir. Onların cenaze ile ilgili tutumları da davranışlarına paralel olarak aynı oranda azalma göstermiştir. Böylelikle yurtdışına göç zorunluda olsa göçmenlerin cenaze ile ilgili tutum ve davranışlarında bir azalmaya sebep olmuştur. Göçün göçmenin tutum ve davranışlarında olduğu gibi cenaze konusunda tüm köylünün gelenek ve göreneklerinde değişime sebep olduğu da gözlemlenmiştir. Özellikle son yıllarda ölünün gömülmesinin ardından taziyede bulunanlara yemek ikram edilmesinin gelenek haline gelmesinde yurtdışına göç sonucunda köy halkının zenginleşmesinin etkisi vardır.

İnsanların sosyal yaşantılarında ve Türk popüler dindarlığında önemli bir yere sahip olan kabir ziyareti ile ilgili bulgulara bakıldığında diğer psiko-sosyal yaşantılarla ilgili tutum ve davranışlarda olduğu gibi yurtdışına gidenlerin kabir ziyareti ile tutum ve davranışlarında azalmanın varlığı dikkat çekicidir. Bu azalmada kabirlerin köyde bulunmasının büyük etkisi vardır. Yurtdışında bulunanlar kabirleri ancak köye izne geldiklerinde ziyaret edebildikleri halde yurtdışında bulunanlar için böyle bir engel söz konusu değildir. Tutumlardaki azalmanın sebebi de yukarda belirtildiği gibi insanların davranışlarının içinde bulunulan ortam sebebiyle azalması ve davranışlarda ki bu azalmanın tutumları da etkilemesidir. Yurtdışına göç göçmenlerin kabir ziyareti ile ilgili

tutum ve davranışlarının azalmasına sebep olmakla birlikte köyde bulunanların yaşantılarına olumlu veya olumsuz bir etkide bulunmamıştır.

Ölünün arakasından günahlarının affedilmesi, ruhun huzura kavuşması için Âsabey köyünde yapılan mevlid, hatim, yasin okutma ve yemek yedirme gibi dinî içerikli toplumsal adetleri yerine getirme ile deneklerin tutum ve davranışlarına baktığımızda yurtdışına gidenlerin tutumlarında yurtdışına gitmeyenlere oranla bir düşüş görülmekle birlikte bu tür adetleri yerine getirme de yurtdışına gidenlerin gitmeyenlere göre daha istekli oldukları dikkat çekmektedir. Yurtdışına gidenlerden %75'i bu tür ritüellerin çok önemli olduğunu belirtirken %25'i önemli olduğunu belirtmiş, yurtdışına gitmeyenlerin ise %91,7'si çok önemli, %8,3'de önemli diye cevap vermişlerdir. Bu konuyla ilgili deneklerin davranışlarına bakıldığında ise yurtdışına gidenlerden %41,7'si sık sık, %58,3'ünde ara sıra olmak üzere tamamı mevlid okutup yemek yedirdiğini belirtirken, aynı soruya yurtdışına gitmeyenlerin %25'i sık sık, %58,3'ü ara sıra, %16,3'ünde hiçbir zaman diye cevap vermiştir. Bu tür ritüelleri yerine getirmek belli bir miktar mali birikimi gerektirdiğinden dolayı yurtdışına gitmeyenlerin oranının yüksek çıkması tabii olarak görülmektedir

Türk toplumunun psiko-sosyal ve dinî yaşantısında türbe-yatır ziyareti önemli bir yere sahiptir araştırma yaptığımız alanda da kabir ziyaretine verilen önem kadar olamasa da türbe-yatır ziyaretine belli bir önem verilmekle birlikte yurtdışına gidenlerin gitmeyenlere oranla daha az önem verdikleri ortaya çıkmıştır. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında bu tür uygulamalara daha çok sorunlarına bilimsel çözüm üretemeyen toplumlarda rastlanması yurtdışında bulunmuş olanların yaşadıkları ülkelerde sorunlarına daha pratik ve bilimsel çözümler bulma imkânına sahip olmalarının etkisi vardır. Türbeleri ziyaret etme sıklığına bakıldığında ise deneklerin çoğu ara sıra (%65), oldukça az bir kısmı sık sık (%6,7) ziyaret ettiğini belirtirken ziyaret etmeyenlerin oranı %28,3 çıkmıştır. Yurt dışına gidenlerin gitmeyenlere oranla ziyaret etme sıklıkları biraz fazla çıksa da bu sonuç anlamlı sayılabilecek derecede değildir.

Nazar inancının halen güçlü bir inanç olarak halk arasında varlığını sürdürdüğü görülmüştür. Deneklerin toplamda %85'i nazara inandıklarını belirtmişlerdir. Bu oran yurtdışına gitmeyenler arasında %91,7, yurtdışına gidenler arasında ise %80,6'dır. Bu verilerden yurtdışına göçün nazar inancında azda olsa bir azalmaya sebep olduğu çıkarılabilir. Nazardan korunma yöntemlerine bakıldığında ise yurtdışına

gidenlerin(%72,4) gitmeyenlere (%54,6) göre daha fazla dinî içerikli korunma yöntemlerini kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Nazardan korunmak için halk arasında dinî içeriğe sahip olmayan bir takım maskot ve yöntemleri kullananların daha çoğunun yurtdışına gitmeyenlerden (%36,4) olduğu görülürken yurtdışına gidenlerde bu oranın daha düşük (%24,1) çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Her iki yöntemi kullananların oranı oldukça düşük olmasına rağmen yurtdışına gitmeyenlerin(%9) gidenlere (%3,5) göre oranları daha yüksektir.

Caminin toplum üzerindeki etkisine bakıldığında ise yurtdışına göçün denekler arasında anlamlı sayılabilecek bir değişime neden olduğu görülmemektedir. Hem yurtdışına giden hem de gitmeyenler arasında caminin toplumu kaynaştırıp bütünleştirdiği ve cami faaliyetlerinin bireylere saygınlık kazandırdığı inançlarının benimsendiği görülmüştür.

Yurtdışına göçün göçmenlerin inançlarına olan etkisine bakıldığında ise göç sonrası göçmenlerin çoğunda inanç artışı olduğu (%67,7), bir kısmında göçün olumlu veya olumsuz etkisinin olmadığı (%29,5), çok az bir bölümünde (%2,8) ise inançta bir azalmaya sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yurtdışı tecrübesinin göçmenlerin inançlarını artırmasında kırsal kesimden göç eden bireylerin dinî n hayatın önemli bir bölümünü oluşturduğu köy ortamında yaşamış olmalarından dolayı önceden dine olan aşinalıklarının etkisinin yanı sıra yabancı ülkede ezilmişlik duygusunu bertaraf etmenin, yalnızlık ve yabancılık duygularını dindirmenin, öz benliklerini ve kültürlerini koruyup asimile olmamanın çözümünü dine sarılmakta görmelerinin de etkisi olmuştur.

Dinî n bilgi boyutuna göçün etkisi de inanç boyutunda olduğu gibi pozitif olmuştur. Yurtdışına gidenlerin %25'inin Kur'an okumayı bildikleri ve bunların çoğunda Kur'an okumayı yurtdışında öğrendikleri ortaya çıkmıştır. Yurtdışına gitmeyenlerde ise Kur'an okuma bilenin olmadığı tespit edilmiştir. Kur'an okuma ile eğitim düzeyi arasında da anlamlı bir ilişki söz konusudur. Okuma-yazma bilmeyenler ile deneklerden lise ve dengi okul mezunları içerisinde Kur'an okumayı bilen yokken okuma-yazma bilen, ilkokul mezunu ve ortaokul mezunları ile göç arasında doğru orantının olduğu tespit edilmiştir.

Kur'an-ı mealinden okuma konusunda da göçün denekler arasında anlamlı farklılıklara sebep olduğu ortaya çıkmıştır. Yurtdışına gidenlerin çoğu (%69,4) sık sık veya ara sıra meal okuduklarını belirtirken yurtdışına gitmeyenlerde bu oran sadece (%20,8) olarak tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi ile deneklerin meal okuma arsında doğru orantının varlığı

söz konusudur. Deneklerin eğitim seviyesi arttıkça meal okuma oranları da aynı doğrultu da artmıştır.

İbadetleri yerine getirebilmek için gerekli dinî bilgiye sahip olma ile göç arasında da bir paralelliğin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yurtdışına gidenlerin %97,2'si şu veya bu şekilde yeterli dinî bilgiye sahip oldukları belirtirken bu oran yurtdışına gitmeyenlerde %70,8 olarak tespit edilmiştir.

Deneklerin namaz kılma sıklıklarıyla göç arasında doğru orantının olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmanın kontrol grubunu oluşturan yurtdışına gitmeyen deneklerin %25'i her zaman, %54,2'si ara sıra namaz kıldığını belirtmişken, %20,8'i hiç namaz kılmadığını belirtmiştir. Araştırmanın deney grubunu oluşturan yurtdışına gidenlerin ise %80,6'sı her zaman , %8,3'ü ara sıra namaz kıldığını belirtirken bu grup içerisinde namaz kılmayanların oranı %11,1 çıkmıştır. Böylelikle göç bağımsız değişkeniyle namaz ibadeti arasında doğru orantının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Deneklerin yaşı ile namaz kılma sıklıkları arasında da doğru orantının olduğu tespit edilmiştir. Deneklerin yaş oranları arttıkça namaz kılma sıklıklarının da aynı oranda arttığı sonucuna varılmıştır. Namaz kılma ile gelir düzeyi arasında ters orantının olduğu tespit edilmiş, deneklerin gelir düzeyleri arttıkça namaz kılma sıklıklarında aynı oranda bir azalmanın olduğu görülmüştür. Aynı şekilde deneklerin eğitim düzeyleri arttıkça namaz kılma sıklıklarının azaldığı tespit edilmiştir.

Yurtdışına göçle oruç ibadeti arasında anlamlı sayılabilecek bir ilişkinin varlığı söz konusu olmasa bile yurtdışına gitmeyenlerin tamamının her yıl oruçlarını tutarken yurtdışında bulunanların %94,4' nün her yıl 2,8'nin ara sıra tuttıkları ve %2,8'nin hiç oruç tutmadığı tespit edilmiştir. Yurtdışına gidenlerde oruç tutmayanların veya ara sıra tutanların yaş aralığının 40-59 yaşlar arasında olması yaş ilerledikçe bireylerin oruca verdikleri önemin arttığını ve yaş ile oruç arasında ters orantının olduğunu göstermektedir.

Mali bir ibadet olan zekâtla göç arasında paralelliğin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yurtdışına gidenlerin maddi durumlarının iyi olması zekât vermeyi doğrudan etkilemiştir. Yurtdışına gidenlerde her yıl düzenli olarak zekât verenlerin oranı %88,9'ken bu oran yurtdışına gitmeyenlerde %41,2'de kalmıştır. Zekâtla eğitim düzeyi arasında da anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Deneklerin eğitim seviyeleri arttıkça zekât verme oranlarının da arttığı tespit edilmiştir.

Zekât gibi maddi zenginliği gerektiren hac ibadetinde de göçün yurtdışına gidenlerle gitmeyenler arasında anlamlı değişmelere sebep olduğu tespit edilmiştir. Yurtdışına bulunanlar içerisinde hacca gidenlerin oranı %63,9'ken yurtdışına gitmeyenler de bu oran yalnızca %8,3'tür. Ayrıca deneklerin yaşlarıyla hac arsında da doğru orantının olduğu anlaşılmıştır. Deneklerin yaşları ilerledikçe hacca gitme oranında da bir artış olduğu verilerden tespit edilmiştir.

Kurban kesme ibadetinde de göç değişkeninin almalı farklılıklara sebep olduğu gözlenmiştir. Kurbanında hac ve zekâta olduğu gibi yerine getirilmesi için maddi zenginliği gerektirmesi yurtdışına gidenlerin bu ibadete olan ilgilerinin artmasına sebep olmuştur. Yurtdışına gidenlerin %97,2'si her yıl kurban kestiğini belirtirken yurtdışına gitmeyenlerde bu oran %70,8'dir. Zekâta göre kurban kesme ibadetini ifa etme oranının yurtdışına gitmeyenlerde yüksek çıkmasında hem toplumsal baskının birey üzerindeki etkisin hem de yurtdışındakilerin köylerindeki muhtaçlara kurban parası göndermelerinin etkisi vardır.

Deneklerin nafile ibadetlere olan ilgilerine baktığımız da ise diğer farz ve vacip ibadetlere verilen önemin nafile ibadetlere verilmediği sonucuna ulaşılmasının yanı sıra bu konuda yurtdışına gidenlerin gitmeyenlere oranla daha dindar oldukları anlaşılmıştır.

Bireylerin psikolojik yapılarıyla yakından ilgili olan dua ibadetiyle ilgili deneklerin tutumlarına bakıldığında ise göçün deneklerin tutumlarında arasında anlamlı değişikliklere sebep olmadığı anlaşılmıştır. Fakat yurtdışına gidenlerin tamamı sık sık veya ara sıra dua ettiklerini belirtirken yurtdışına gidenlerden bir kişinin hiç dua etmediğini belirtmesi I. Kuşak işçilerin az da olsa sorunlarına bilimsel çözümler üretme gayreti içerisinde oldukları anlaşılmıştır. Dua konusunda yaş faktörü de önemli bir bağımsız değişken olarak karşımıza çıkmıştır. Araştırmanın verilerine bakıldığında yaş yükseldikçe bireylerin dua etme sıklıklarında aynı oranda yükseldiği anlaşılmaktadır.

Yurtdışına göç bireylerin psiko-sosyal ve dinî yaşantılarını etkilediği gibi köy hayatını da doğrudan etkilemiştir. Yurtdışına göç sonucu köy hayatında gözle görülür değişimler hemen fark edilmektedir. Göç sonucu göçmenin zenginleşmesi köy hayatına da yansımış köyde zenginleşmenin kalkınmanın ve modern batı toplumuna benzemenin izleri açıkça görülür olmuştur. Köydeki evlerin şehir evlerini andırması ve klasik köy evinde olduğu gibi dam yerine hepsinde çatı ve güneş enerjisinin olması, köy halkının çoğunun otomobil ve traktör sahibi olması, her türlü modern tarım makinelerinin alınıp

kullanılabilmesi, köylünün giyim tarzının şehirliye benzemesi, düğün, nişan ve sair törenlerin kiralık salonlarda yapılır olması, insan kuvveti gerektiren işlerin köy halkı tarafından terk edilmesi, büyük ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin neredeyse tamamen yok olmaya yüz tutması gibi durumların hepsi yurtdışına göçün köy hayatına olan sosyal yansımalarıdır.

Göçle birlikte köy sosyal hayatında en büyük değişimlerden biride aile kurumunda meydana gelmiştir. Köyde geleneksel geniş aile yapısı yerini modern çekirdek aileye bırakmıştır. Yeni evlenen gençler anne babanın evine değil yeni açılan kendi evlerine oturmuşlardır. Kadının statüsünde değişmeler olmuş çocukların psikolojileri anne baba tarafından daha fazla dikkate alınmaya başlamıştır. Özellikle çocukların iş ve eş seçimlerinde anne babanın fikri ve isteği yerine kendi fikirleri önemsenir olmuştur. Ancak göçmenlerin köyde bulundukları sürede gösterişli, şaşalı yaşam tarzı ve maddi olarak her istediğine sahip olma kuvveti köy gençliğinin pasife olmasına sebep olmuştur. Köydeki gençler ileride ne olacaksın sorusuna doktor, öğretmen, mühendis, avukat vs yerine “*Alamancı*” diye cevap vermeye başlamışlardır. Bu da modern batının aksine eğitim öğretime köy halkı tarafından verilen önemin oldukça az olduğunu göstermektedir.

Göçün köy hayatına etkilerinden biride köy dindarlığına olmuştur. Araştırmamızın konusu olan birinci kuşak işçiler ve onlarla aynı yaştaki köylüler yukarda görüldüğü üzere her ne kadar milli örf, adetlerine ve dinlerine bağlı olsalar da göç bu kuşaktan sonrasını olumsuz etkilemiştir. Özellikle köylü gençler arasında içki ve kumar gibi dinen yasaklanan şeylerin yaygınlaşması, başta beş vakit namaz olmak üzere ibadetlere verilen önemin son derece azalmaya başlaması, göçten önce çıkar düşüncesine dayanmayan komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin göçten sonra kabuk değiştirmesi, yaşlılara, komşu ve akrabalara verilen önemin yok olmaya başlaması, bu manada köylünün modern batıya benzemeye başlaması göçün köy hayatına olan olumsuz sonuçlarıdır.

Yurtdışına göç sonrası ailelerin parçalanması aile birleşimiyle birlikte son bulmuş gözükse de I. Kuşak işçilerin emekli olup yılın büyük bir kısmını köylerinde geçirmeye başlamalarıyla birlikte “*parçalanmış aile*” tekrar ortaya çıkmış büyükanne ve büyükbabalar gençliklerinden anne babalarından ayrı kaldıkları gibi yaşlılıklarında da

çocuk ve torunlarından ayrı kalmaya başlamışlar, yalnızlık ve özlem adeta onların kaderi haline gelmiştir.

Göçün I.kuşak göçmenin psikolojisini de etkilediği görülmüştür. Göçmenler yurtdışında yalnızlık, yabancılık ve özlem gibi psikolojik duyguları çok yoğun olarak hissetmişlerdir. Bu gibi duyguların etkisiyle göçmenlerde milli örf, adetlere ve dine olan ilginin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle aile birleşiminden sonra bu gibi duygularda hafifleme olmuşsa da vatan özlemi hiçbir zaman dinmemiştir. Ayrıca I. Kuşak işçiler geçmişten günümüze kadar bir aidiyet probleminin içerisinde olmuşlar. Yurtdışında “yabancı” anavatanda “Alamancı” olarak nitelendirilmeleri psikolojilerini oldukça etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir.

Sonuç olarak araştırmamızda, yurtdışına gidenlerin psiko-sosyal yaşantı ile ilgili tutumlarında gitmeyenlere oranla bir az da olsa bir azalma tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra yurtdışına gidenlerin özellikle maddi zenginlik gerektiren psiko-sosyal davranışlarında yurtdışına gitmeyenlere oranla daha istekli oldukları görülmüştür. Yine yurtdışına gidenlerin gitmeyenlere göre dinî tutum ve davranışlarında bir artmanın olduğu tespit edilmiş, yurtdışına gidenler dinî n her boyutunda yurtdışına gitmeyenlere oranla daha dindar bulunmuşlardır. Yurtdışına gidenler doğal olarak bir takım psikolojik problemler çekmişler ve bunların çözümünü de milli örf ve adetlere ve dinlerine sarılmakta bulmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Aslantürk, Zeki; **Araştırma Metot ve Teknikleri**, İFAV Yay., İstanbul, 1999.
- _____; Amman, Tayfun; **Sosyoloji**, İFAV. Yay., İstanbul, 1999.
- Abadan Unat, Nermin; **Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul Bilgi Üniv. Yay., İstanbul, 2002.
- Abadan Unat, Nermin ve Diğ.; **Göç ve Gelişme**, Ajanstürk Matbaası, Ankara, 1976.
- Aker, Ahmet; **İşçi Göçü**, Sander Yay., İstanbul, 1972.
- Aktay, Yasin; Köktaş, M. Emin; **Din Sosyolojisi**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.
- Arslan, Mustafa; **Türk Popüler Dindarlığı**, , Dem Yay., İstanbul, 2004.
- Apaydın, Halil; **Kişilik Özelliklerinin Dinî Tutum ve Davranışlara Etkisi**, Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2001.
- Ayverdi, İlhan; **Kubbealtı Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C. I-II, Mas Matbaası, İstanbul, 2006.
- Balcıoğlu, İbrahim; **Sosyal ve Psikolojik Açından Göç**, Elit Yay., İstanbul, 2007
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı; **Yurtdışına İşgücü Göçü ve Parçalanmış Aile**, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1996.
- Canatan, Kadir; **Göçmenlerin Kimlik Arayışı**, Endülüs Yay., İstanbul, 1990
- Cevizci, Ahmet; **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yay., İstanbul, 1999.
- Çelik, Celaleddin; **Şehirleşme ve Din**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2002.
- Daryal. A.Murat; **Kurban Kesmenin Psikolojik Temelleri**, Doğu Matbaası, İstanbul, 1980.
- _____; **Dinî Hayatın Psiko-Sosyal Temelleri**, İFAV. Yay., İstanbul, 1994.
- Demir, Ömer; Acar, Mustafa; **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç Yay., İstanbul, 1992.
- Doğan, Süleyman; **“Yurtdışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Problemleri”**, Doktora Tezi, Ankara Hacettepe Üniv., 1988.
- Dökmen, Zehra; **Almanya’dan Kesin Dönüş Yapmış İşçilerle Yurtdışında Bulunmamış Kişilerin Kişi Algısı ve Psiko-Sosyal Değişim Açısından Karşılaştırılması**, Doktora Tezi, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.
- Ercan Esentürk, Leyla; **“Yabancı Uyruklu ve Türk Üniversite Öğrencilerine Ait Sorunların Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”**, Doktora Tezi, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998.
- Eren, Hasan ve Diğ; **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1988 .
- Er-Rudanî, Muhammed Bin Süleyman; **Cem’ul Fevaid Min Câmi’il-Usûl ve Mecma’iz-Zevâid I-X**, Çev.: Naim Doğan, Ocak Yay., İstanbul, 2005.

- Fidan, Nurettin; Erden, Münire; **Eğitim Bilimine Giriş**, Repa Eğitim Yay., 3. Baskı, Ankara, ty.
- Fromm, Erich; **Psikanaliz ve Din**, Çev.: Aydın Arıtan, Arıtan Yay., İstanbul, 1993.
- Göhler, Gönül; **“Die gesundheitliche Situation und die daraus resultierenden probleme der türkischen Migrante n/inen in der Bundesrepublik Deutschland”**, **Türkische Migranten in der Bundesrepublik Deutschland-Federal Almanya’da Türk Göçmenler**, C. II, Önel Verlag,Köln, 1990.
- Gökdere, Ahmet; **Yabancı Ülkelere İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisine Etkileri**, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1978.
- Günay, Ünver; **Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat**, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999.
- _____; **Din Sosyolojisi**, İnsan Yay., İstanbul, 1998 .
- _____; **“Din Bilimlerinin Teorik ve Metodolojik Sorunları”**, Bilimname, C. I, S. 1, Kayseri, 2003.
- _____; **“Göç Din ve Değişme, Batı Avrupa’daki Türk İşçileri Örneği”**, Bilimname Dergisi, S. 3, 2003.
- _____; **“Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dinî Ziyaret Yerleri”**, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15. Yıl, Kayseri, 2003/2.
- Hançerlioğlu, Orhan; **Ruhbilim Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Hökelekli, Hayati; **Din Psikolojisi**, T.D.V.Yay., Ankara, 1993.
- _____; **“Dinî Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü”**, Diyanet Dergisi, C. 19, S. 2, Ankara, 1985.
- İkbal, Muhammed; **İslamda Dinî Tefekkürün Yeniden Teşekkülü**, Çev.: Sofi Huri, Çeltut Matbaası, İstanbul, 1964.
- İsabey Köyü Yardımlaşma Derneği Dergisi**, S. 1, Kayseri, 2007.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem; **Yeni İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş**, Evrim Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Karaman, Fikret ve Diğ; **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, D.İ.B.Yay., Ankara, 2006.
- Karaman, Hayrettin ve Diğ; **İlmihal I-II**, İSAM Yay., İstanbul, 2000.
- Karasar, Niyazi; **Bilimsel Araştırmada Yöntem**, Nobel Yay., Ankara, 2002.
- Kaya, Ayhan; Şahin, Bahar; **Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri**, İstanbul Bilgi Üniv. Yay., İstanbul, 2007.
- Kemiksiz, Neşe; **Yurt Dışına İşçi Göçü ve Bu Olgunun Geri Dönen İşçilerin Siyasal Tutum ve Davranışları Üzerine Etkisi**, Doktora tezi, Ankara Üniv. Ankara, 1989.
- Kılavuz, M. Akif; **“Yaşlanma Sürecinin Dinî Gelişime Etkileri”**, U.Ü.İ.F. Dergisi, C. 14, S. 2, Bursa, 2005.
- Komisyon; **Büyük Larousse**; Milliyet Yay., İstanbul, ty.

- Kur'an-ı Kerîm**; D.İ.B. Yay., Ankara, 2004.
- Kuşat, Ali; **Nazar Olgusu ve Psikolojik Bir Yaklaşım**, Laçın Yayınevi, Kayseri, 2004.
- Marechal, Joseph; **Etude Sur la Psychologie Des Mystiques**, Paris, 1937.
- Mehmetoğlu, Ali Ulvi; **Kişilik Ve Din**, Dem Yayınları, İstanbul, 2004.
- Mutlu, Kayhan; **“Bir Dindarlık Ölçeği (Sosyolojide Yöntem Üzerine Bir Tartışma)”**, İslamî Araştırmalar, C. 3, S. 4, Ekim, 1989.
- Orhan, Türkdogan; **İkinci Neslin Dramı Avrupa'daki İşçilerimiz ve Çocukları**, Ayyıldız Matbaası, İstanbul 1984.
- Ozankaya, Özer; **Toplumbilim**, Cem Yay., İstanbul, 1999.
- Özarpınar, Yılmaz; **Psikolojinin Kavramsal Yapısı**, Ötüken Yay., İstanbul, 2000.
- Özbaydar, Belma; **Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma**, Baha Matbaası, İstanbul, 1970.
- Pazarlı, Osman; **Din Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.
- Peker, Hüseyin; **Din Psikolojisi**, Aksiseda Matbaası, İstanbul, 1993.
- Perşembe, Erkan; **Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon**, Araştırma Yay., Ankara, 2005.
- Schultz, Duane P; Schultz, Sydney Ellen; **Modern Psikoloji Tarihi**, Çev.: Yasemin Alay, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2002.
- Stack, Steven; **“Dindarlık, Depresyon ve İntihar”**, Çev.: Talip Küçükcan, Akademik Araştırmalar Dergisi, S 7-8, Ankara, 2001.
- Şahin, Cengiz; **“Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”**, Gazi Üniv. Eğitim Fak. Dergisi, C. 21, S.2, Ankara, 2001, s. 57-67.
- Şen, Faruk; Koray, Sedef ; **Türkiye'den Avrupa Topluluğuna Göç Hareketleri**, Öner Yay., Köln, 1993.
- Şentürk, Habil; **İbadet Psikolojisi Hz. Muhammed Örneği**, İz Yay., İstanbul, 2000.
- Tablamacıoğlu, Mehmet; **Din Sosyolojisi**, A.Ü.İ.F. Yay., Ankara, 1975.
- _____; **“Yaşlara Göre Dinî Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi”**, A.Ü.İ.F. Dergisi, C. 10. Ankara, 1962.
- Taşdelen, H. Musa; **Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk İşçi Ailelerinin Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Meseleleri**, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1989.
- Taştan, Abdulvahap; **Kimlik ve Din Kayseri'den Yurtdışına İşçi Göçü Olayının Kültürel Boyutu**, Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yay., Kayseri , 1996.
- _____; **Yurda Dönen İşçilerin Uyum Sorunları ve Din**, Laçın Yay., Kayseri, 2003.
- Tatlıdil, Ercan; **“Yurtdışına İşçi Göçüne İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar”**, Seminer Dergisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayını, S 2/3, İzmir. 1984.

- Tezcan, Mehmet; **Sosyal Kültürel Değişme**, Ankara Ün. Eğitim Bilimleri Fak. Yay., Ankara, 1984.
- Tosun, Cemal; **Din ve Kimlik**, T.D.V.Yay., Ankara, 1993.
- Üner, Sunday; **Nüfus Bilim Sözlüğü**, Hacettepe Ün. Yay., Ankara, 1972.
- Vergote, Antoine; **Din İnanç ve İnançsızlık**, Çev.: Veysel Uysal, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 1999.
- Yalçın, Cemal; **Göç Sosyolojisi**, Anı Yay., Ankara, 2004.
- Yavuz, Kerim; “ **Din Psikolojisinin Araştırma Alanları**”, Atatürk Ün. İlahiyat Fak. Dergisi, S. 5, Erzurum, 1982.
- www.isabeykoyu.com./Aralık, 2007.
- www.tuik.gov.tr./Aralık, 2007.
- www.csbg.gov.tr/Aralık, 2007.

EKLER

EK I: ANKET FORMU

ELİNİZDEKİ BU ANKET FORMU VERİLERİ
BİLİMSEL BİR ARAŞTIRMADA KULLANILMAK
İÇİN HAZIRLANMIŞTIR. CEVAP ŞIKLARINDAN EN
ÇOK SİZİ İFADE EDEN ŞIKKI

- X – İŞARETİYLE BELİRTİNİZ.

1. Anket no:

2. Yurtdışında işçi olarak

- 1. Çalıştı
- 3. Çalışmadı

3. Cinsiyetiniz?

- 1. Kadın
- 2. Erkek

4. Yaşınız?

5. Yurtdışında kaç yıl kaldınız?

6. Hangi ülkede çalıştınız?

- 1. Almanya
- 2. Hollanda
- 3. Fransa
- 4. Belçika
- 5. İsviçre
- 6. Avusturya

7. Eğitim durumunuz?

- 1. Okuma yazmam yok
- 2. Okuma yazma biliyorum
- 3. İlkokul mezunuyum
- 4. Ortaokul mezunuyum
- 5. Lise ve dengi okul mezunuyum
- 6. Üniversite mezunuyum

8. Medeni haliniz?

- 1. Evliyim
- 2. Bekârim
- 3. Dulum

9. Gelir düzeyiniz?

- Çok iyi
- İyi
- Orta
- Düşük

DENEKLERİN PSİKO-SOSYAL YAŞANTILARI İLE İLGİLİ TUTUM SORULARI.

1. Komşularınızla iyi ilişkiler kurmak ve onları ziyaret etmek sizce ne kadar önemli?

- 1. Çok önemli
- 2. Önemli
- 3. Önemsiz

2. Akrabalarınızla iyi ilişkiler kurmak ve onları ziyaret etmek sizce ne kadar önemli?

- 1. Çok önemli
- 2. Önemli
- 3. Önemsiz

3. Başta akrabalarınız olmak üzere fakir ve yetimlere maddi yardımda bulunmak sizce ne kadar önemli?

- 1. Çok önemli
- 2. Önemli
- 3. Önemsiz

4. Evlilik, nişan ve sünnet düğünlerine katılmak sizce ne kadar önemli?

- 1. Çok önemli
- 2. Önemli
- 3. Önemsiz

5. Hastaları ziyaret etmek sizce ne kadar önemli?

- 1. Çok önemli
- 2. Önemli
- 3. Önemsiz

6. Cenaze namazına katılmak ve cenaze evi ile ilgilenmek sizce ne kadar önemli?

- 1. Çok önemli
- 2. Önemli
- 3. Önemsiz

7. Geçmişlerinizin ruhu için mevlid, hatim, yasin okutmak ve yemek yedirmek sizce ne kadar önemli?

- 1. Çok önemli
- 2. Önemli
- 3. Önemsiz

8. Kabirleri ziyaret etmek sizce ne kadar önemli?

- 1. Çok önemli
- 2. Önemli
- 3. Önemsiz

9. Türbe-yatırları ziyaret etmek ve oralarda dua etmek sizce ne kadar önemli?

- 1. Çok önemli
- 2. Önemli
- 3. Kararsızım
- 4. Önemsiz

10. Cami ile ilgili faaliyetler kişiye saygınlık kazandırmakta mıdır?

- 1. Evet
- 2. Kısmen
- 3. Hayır

11. Caminin sosyal ilişkileri geliştirdiği anlayışına katılıyor musunuz?

- 1. Evet
- 2. Kısmen
- 3. Hayır

DENEKLERİN PSİKO- SOSYAL YAŞANTILARI İLE İLGİLİ DAVRANIŞ SORULARI

Komşularınızı ziyaret eder misiniz?

- 1. Sık sık
- 2. Ara sıra
- 3. Hiç ziyaret etmem

2. Akrabalarınızı ziyaret eder misiniz?

- 1. Sık sık

- 2. Ara sıra
- 3. Hiç ziyaret etmem

3. Akrabalarınıza fakir ve yetimlere maddi yardımda bulunur musunuz?

- 1. Sık sık
- 2. Ara sıra
- 3. Yardım etmem

4. Evlilik, nişan ve sünnet düğünlerine katılır mısınız?

- 1. Sık sık
- 2. Ara sıra
- 3. Katılmam

5. Hastaları ziyaret ediyor musunuz?

- 1. Sık sık
- 2. Ara sıra
- 3. Ziyaret etmem

6. Cenaze namazına katılır mısın ve cenaze evi ile ilgilenir misiniz?

- 1. Sık sık
- 2. Ara sıra
- 3. Katılmam

7. Geçmişlerinizin ruhu için mevlid, hatim, yasin okutuyor ve yemek yediyor musunuz?

- 1. Sık sık
- 2. Ara sıra
- 3. Okutmam

8. Geçmişlerinizin kabirlerini ziyaret ediyor musunuz?

- 1. Sık sık
- 2. Ara sıra
- 3. Ziyaret etmem

9. Türbeleri/yatırları ziyaret ediyor musunuz?

- 1. Sık sık
- 2. Ara sıra
- 3. Ziyaret etmem

10. Nazara (göz değmesi) inanır mısınız?

- Evet
- Hayır

11. Nazardan korunmak için ne yaparsınız?

.....

DENEKLERİN DİNİ TUTUM VE DAVRANIŞLARI İLE İLGİLİ SORULAR

1. Avrupa’da bulunmuş olmak inancınızda nasıl bir değişiklik oluşturdu.

- *İnancımda artma oldu*
- *Herhangi bir değişiklik olmadı*
- *İnancımda azalma oldu.*

2. Arapça metniyle (eski yazıyla) Kur’an okumayı biliyor musunuz?

- 1. Evet
- 2. Hayır

3. İbadetleri yerine getirmek için gerekli ilmiyal bilgisine sahip misiniz?

- 1. Evet
- 2. Kısmen
- 3. Hayır

4. Bu bilgileri nereden öğrendiniz?

- Büyüklerimden
- Cami hocasından
- Kur’an kursundan
- Okuldan öğretmenden
- Hepsinin belirli ölçüde payı vardır.

5. Kur’an-ı Türkçesinden okuyor musunuz?

- 1. Sık sık
- 2. Ara sıra
- 3. Okumam

6. Beş vakit namazı kılıyor musunuz?

- 1. Her zaman
- 2. Ara sıra
- 3. Kılmıyorum

7. Ramazan orucunu tutuyor musunuz?

- 1. Her yıl tamamını tutarım
- 2. Bazı yıllar tamamını tutarım

- 3. Hiç tutmam

8. Zekât veriyor musunuz?

- 1. İmkânım olduğu sürece aksatmadan her yıl veririm
- 2. İmkânım olsa da vermeyi düşünmüyorum.
- 3. İmkânım olmadığı için veremiyorum.

9. Hacca gittiniz mi?

- 1. Evet
- 2. Hayır

10. Nafile namaz kılıyor musunuz?

- Sık sık
- Ara sıra
- Hiçbir zaman

11. Nafile oruç tutuyor musunuz?

- Sık sık
- Ara sıra
- Hiçbir zaman

12. Sadaka veriyor musunuz?

- Sık sık
- Ara sıra
- Hiçbir zaman

13. Kurban kesiyor musunuz?

1. İmkânım olduğu sürece her yıl keserim
2. İmkânım olsa da kesmem
3. İmkânım olmadığı için kesmiyorum

14. Dua ediyor musunuz?

- 1. Sık sık
- 2. Ara sıra
- 3. Etmem

ÖZGEÇMİŞ

MAHMUT ŞAHİN

26.10.1981’de Sivas’ın Şarkışla İlçesine bağlı Oluktaş Köyünde doğdu. İlkokulu köyünde, ortaokul ve liseyi Şarkışla İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. 2003 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. 2004 Yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doç. Dr. Ali Kuşat yönetiminde “Yurtdışında Bulunmuş ve Bulunmamış Kişilerin Psiko-Sosyal Yaşantıları, Dinî Tutum ve Davranışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi (İsabey Köyü/Felâhiye Örneği)” adlı Yüksek Lisans çalışmasına başlamıştır. Halen D.İ.B. Kayseri Eğitim Merkezi’nde kursiyer olarak çalışmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Adres: Saffet Arıkan Bedük Sok. Hayat Apt. No: A/98,

Daire No: 8, Fatih Mah. İldem.

Melikgazi- KAYSERİ

Tel: 0346-512-6436

0545-204-7008